

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“- СКОПЈЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
-Институт за дефектологија-

**РАЗЛИКИ МЕЃУ
МАКЕДОНСКИОТ ЗНАКОВЕН ЈАЗИК
И БУГАРСКИОТ ЗНАКОВЕН ЈАЗИК**
-магистерски труд-

Ментор:
Проф. д-р Зора Јачова

Кандидат:
Евгенија Григорова

Скопје, март 2014

*

Без да се измачиш нема да успееш

*

Овој магистерски труд им го посветувам на моите родители и мојот брат, кои ми се голема поддршка во животот. **Ви благодарам од сè срце што постоите во мојот живот !**

Овој труд, исто така, и го посветувам на мојата баба Ристана, која секогаш веруваше во мене и ме поддржуваше во моите планови. **Секогаш ќе те сакам, бабо !**

МКБ. 3098

8.04 2014

ИНСТИТУТ ЗА ДЕФЕКТОЛОГИЈА

ПРЕДГОВОР

Богатството на секој јазик е во тоа што сите истражувања не можат да го исцрпат и да го истражат докрај. Секое истражување, секој постоен или нов податок прикажан поинаку е многу драгоцен за јазикот поради негово понатамошно развивање и проучување.

Со овој труд ќе се обидам да разјаснам една материја што за мене беше вистински предизвик поради недоволната истраженост на таа област, станува збор за разликите меѓу македонскиот знаковен јазик и бугарскиот знаковен јазик. Од тие причини, потребно беше да се направат пообемна анализа и споредба меѓу знаците од македонскиот знаковен јазик и од бугарскиот знаковен јазик за да може да се даде конечно толкување на секој знак посебно, а со цел поголема комуникација меѓу лицата со оштетен слух од двата народа.

Би сакала да им изразам голема благодарност на сите што ми беа поддршка во текот на изработката на овој труд. Најнапред неизмерна благодарност до мојот ментор проф. д-р Зора Јачова за нејзината заложба, професионалната поддршка и водењето во текот на изработката на трудот, потоа моето семејство - мајка ми, татко ми и брат ми, кои цело време ми беа поддршка, г-ѓа Мирјана Мошева од Сојузот на глуви во Софија, Р. Бугарија поради соработката во текот на подготовката на магистерскиот труд, проф. д-р Цанка Попзлатева, редовен професор на Софискиот универзитет, Сојузот на глуви и наглуви во Скопје, Националната и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Бугарскиот културен центар во Скопје, и на крај Емилија Јованова и Борче Андоновски.

Разлики меѓу македонскиот знаковен јазик и бугарскиот знаковен јазик

АПСТРАКТ

За да може човекот да комуницира со другите луѓе, потребно е да се знае дека покрај основните елементи на говорниот јазик, потребни за комуникација се и мимики и гестови, кои се проследени со употреба на знаци и симболи. Има луѓе што не го слушаат говорниот јазик. Затоа при комуникацијата со останатите луѓе употребуваат гестикации кои во себе опфаќаат физички, етички, дидактички, психолошки, социолошки и филозофски аспекти.

Цел на истражувањето: Целта на ова истражување е да се утврдат разликите меѓу македонскиот знаковен јазик и бугарскиот знаковен јазик.

Резултати од истражувањето: Меѓу македонскиот знаковен јазик и бугарскиот знаковен јазик постојат разлики. Сличности има кај 4 букви, минимални разлики кај 4 букви, а кај 16 букви има големи разлики во еднорачните азбуки. Сличности има кај 6 букви, минимални разлики има кај 3 букви и големи разлики има кај 15 букви во дворачните азбуки. Од анализираните броеви може да заклучиме дека има 9 броја без разлика, 1 со минимални разлики и 4 со голема разлика. Кај знаците со немануелни сигнали (НМС) постојат сличности. Сличности има и кај знаците со иконици форми согласно нотацијата на Стоуки. Личните заменки и во македонскиот знаковен јазик (МЗЈ) и во бугарскиот знаковен јазик (БЗЈ) се идентични. Знаците од религијата не се продуцираат на ист начин во МЗЈ и БЗЈ. И во МЗЈ и во БЗЈ знаците што означуваат ментални активности се изведуваат во пределот на главата.

Заклучок: По спроведената компаративна анализа на знаците од МЗЈ и од БЗЈ се дојде до заклучок дека повеќето од знаците се разликуваат меѓу себе.

Differences between the Macedonian and the Bulgarian sign language

ABSTRACT

In order someone to communicate with other people, it is important to know that besides the basic elements of the spoken language, mimics and gestures are also needed for communication that are followed by the usage of signs and symbols. There are people who don't hear the spoken language. That's why during the communication with other people they use gesticulations that are consisted of physical, ethical, didactical, psychological, sociological and philosophical aspects.

Purpose of research: The purpose of this research is to establish the differences between the Macedonian and the Bulgarian sign language.

Results of the research: There are differences between the Macedonian and the Bulgarian sign language. There are similarities among 4 letters, minimal differences among 4 letters and there are big differences among 16 letters in the one-handed alphabets. There are similarities among 6 letters, minimal differences among 3 letters and big differences among 15 letters in the two-handed alphabets. From the analyzed numbers we can conclude that there are 9 numbers without difference, 1 with minimal difference and 4 with big difference. In the signs with non-manual signals (NMS) there are similarities. There are similarities as well in the signs with iconic forms accordingly to Stowkey's notation.

The personal pronouns both in the Macedonian sign language (MSL) and in the Bulgarian sign language (BSL) are identical. The religious signs are not produced in the same way in the MSL and BSL. Both in MSL and BSL the signs that denote mental activities are performed in the area of the head.

Conclusion: After the carried comparative analyses of the signs in the MSL and the BSL it came to a conclusion that most of the signs differ among themselves.

Содржина

I. ВОВЕД	8
II. ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ НА ПРОБЛЕМОТ	12
II.1 Карактеристики на гестот.....	12
II.1.1 Позитивни карактеристики на гестот	12
II.1.2 Негативни карактеристика на гестот.....	13
II.1.3 Класификација на гестовите	13
II.2 Дактилологија	16
II.2.1 Дактилолошка азбука и нејзината функција.....	17
II.3 Класификација на системите на локација според Стоуки	18
II.4 Македонски јазик	21
II.5 Бугарски јазик.....	22
II.5.1 Бугарскиот знаковен јазик.....	22
II.6 Македонски речник на знаковен јазик.....	23
II.7 Бугарски речници на знаковен јазик.....	24
II.8 Релевантни истражувања	26
III. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	52
III.1 Предмет на истражувањето.....	52
III.2 Цел на истражувањето.....	52
III.3 Задачи на истражувањето	52
III.4 Хипотези	53
III.5 Техники на истражувањето	54
III.6 Методи на истражувањето	54
III.7 Место и време на истражувањето	54
III.8 Облици на рацете	54
IV. ОБРАБОТКА НА РЕЗУЛТАТИТЕ	59
IV.1 Еднорачна азбука	59
IV.2 Дворачна азбука	67
IV.3 Броеви	76

IV.4	Немануелни сигнали	81
IV.5	Иконични форми	84
IV.6	Лични заменки	89
IV.7	Религија	91
IV.8	Ментални активности	99
V.	ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА ДОБИЕНИТЕ РЕЗУЛТАТИ.....	103
V.1	Еднорачна азбука на македонскиот и на бугарскиот знаковен јазик	103
V.2	Дворачна азбука на македонскиот и на бугарскиот знаковен јазик	104
V.3	Броеви во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик	106
V.4	Немануелни сигнали во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик	107
V.5	Иконични форми во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик	108
V.6	Лични заменки во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик	110
V.7	Религијата во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик	111
V.8	Ментални активности во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик	114
VI.	ВЕРИФИКАЦИЈА НА ХИПОТЕЗИТЕ	116
VII.	ЗАКЛУЧОЦИ.....	118
VIII.	ПРЕПОРАКИ.....	120
	КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА.....	121

I. ВОВЕД

Глувите лица во своите семејства, заедници, различни здруженија и организации комуницираат меѓу себе паралелно со говорниот јазик или преку знаковен јазик.¹ Во многу европски земји знаковниот јазик е признат како официјален билингвален јазик на малцинството. Со Резолуција на Европскиот парламент во Стразбур во 1988 година² е достигнато ниво на многу лингвистички катедри да се проучува како посебен јазик на малцинството. Од друга страна, на гестот и гестикулацијата се приоѓа како на јазик на малцинството, од научен аспект, а со самото тоа природата на гестот е подигната на уште повисоко научно ниво бидејќи на гестот веќе не се гледа како на движење, туку се навлегува подлабоко во неговата психолошка суштина, а лингвистичката компонента го подигнува од неговата изворна, примарна физиолошка функција од која настанал. Со ова проучување се дошло до сосема нови сознанија за структурите на знаковниот јазик, спротивни од оние пред педесетина години кога се тврдело дека знаковниот јазик не е граматичен, дека нема морфологија, дека е премногу конкретен, дека нема лингвистичка структура и што е многу важно - не поседува обележје на говорниот јазик. Лингвистите од Галедовиот колеџ од Вашингтон ги отстраниле сиве овие недостатоци поставувајќи го на три нивоа: првото - американски знаковен јазик (ASL), второто училиштен гестовен говор (AMELISH) и третото (AMELSAN) знаковно-дактилен говор затоа што на знакот, гестот со дактилологија се додадени продолжетоци за граматички облици со цел приближување на гестот до оралниот говор, а со тоа знаковниот говор „добива лингвистички статус на знаковниот јазик“. Преку изучување различни системи на невербална комуникација меѓу глувите лица, поради тоа што ова е релативно нова наука, потребно е да се направат термилошки разграничувања затоа што во секојдневниот говор се користат различни многубројни термини и изрази што не само што не се доволно дефинирани туку најчесто имаат и спротивни значења, па создаваат непотребна конфузија. Основниот термин

1 Савић Љ., 2002: *Невербална комуникација глувих и њена интерпретација*. Београд: СГНЈ, 9

2 <http://www.policy.hu/flora/ressign2.htm>: European parliament resolution on sign language, 1988 [Accessed 07.05.2013]

гестикулација уште се нарекува: знаковен говор, гестовно-мимичен говор, говор на знаци, мутав говор³, гестовен говор, невербална комуникација, гестовни движења, знаковно-мимички говор, мимика, пантомима, гестовен јазик, дактилологија, тактилологија, дермографија, говор на рацете, говорни знаци, движење на рацете итн. Овој факт не обврзува да извршиме темелно термилошко разграничување и да употребиме само еден автентичен израз за оваа струка. Ако под терминологија подразбираме збир на стручни изрази и зборови кои официјално се употребуваат во одредена гранка на струката, тогаш во ваков случај најфреквентни се следните термини: **говор** е намерно свесно изразување на внатрешната состојба на некое живо битие. Кај човечкиот род тоа е општ поим кој го означува секој вид на изразената мисла со цел разбирање. Говорот не мора да биде гласовно артикулиран, туку може да се изрази и на други начини: со предмети, знаци, раце, со пишување итн. **Јазикот** е гласовно артикулационо (орално) изразување на еден народ. Така има македонски јазик, бугарски јазик, англиски јазик, кинески јазик итн. **Гестовен јазик** е систем на условно договорени движења, проследени со мимика на лицето или на телото, што имаат одредено значење. Значи, гестовниот јазик не е какво било движење на рацете, туку само оној што е утврден арбитарно. Гестовниот јазик не треба да се меша со gestiкулацијата, што претставува нешто друго. Гестикулација е спонтано придружно движење на рацете и на телото при устен говор. **Мимика** е облик на изразување на емоционалната состојба, првенствено со движење на мускулите на лицето што се јавува неволно (спонтано), но може да биде и намерно предизвикано и изведено од страна на говорникот со цел да се истакне одредена емоционална состојба на мислите. **Пантомима** или **пантомимика** е експресивно користење на движењата на телото наместо зборови, придружено со мимика и гест. **Дактилологија** е облик на говор со користење прстна азбука во која буквите (графеме) се прикажани со различни, но утврдени положби на прстите од десната рака. Дактилологијата можат да ја користат само школувани глуви лица, додека нешколуваните глуви лица мора да бидат посебно обучени за да ја користат. **Дактилема** е арбитрирано утврдена положба на прстите на десната рака со која се означува одредена буква на азбуката. **Хирологија** е дворачна

3 Бакотић Л., 1936: *Речник српскохрватског књижевног језика*, Београд, 132.

прстна азбука во која буквите се прикажани со прстите на двете раце, а со тоа се имитира латинската буква од азбуката. **Тактилологија** е облик на невербална комуникација базиран на допир на дланките од страна на соговорникот. Може да биде од различен облик: дермографија е кога се пишуваат или се отчукуваат букви по одредени сегменти на дланката; дермолексија е препознавање, читање на напишаната или отчукана буква. Оваа азбука ја користат глувите лица во темница и така се разбираат. Претежно се користи кај слепо-глувите лица. За лицата што не ја знаат оваа азбука се употребува таканаречената Далгарнова ракавица, обична тенка ракавица од платно или кожа на која се напишани буквите од азбуката и едноставно со средниот прст се отчукува по буквата како на тастатура за пишување и така се составува збор. Постојат три основни аспекти на интеракција на глувите лица со лицата што слушаат, а тоа се: гест, дактилен знак и писмо. Гестот е условно договорен начин на комуникација со помош на рацете, кој го користат само глувите лица без разлика дали се писмени или неписмени, проследен со мимика на лицето и на телото за еден поим во целина, дактилниот знак претставува, исто така, условно договорена положба на прстите од раката/рацете која наликува на одредена буква од азбуката, додека преку писмото или пишувањето е претставена универзална постапка за меѓусебно разбирање на писмените лица.⁴ Сите глуви лица, вклучувајќи ги и децата и возрасните, со цел меѓусебно да се разберат, ја користат гестикацијата како средство за комуникација.⁵ Во Париз, во 1984 година на Заседанието на УНЕСКО се донесени две основни дефиниции за знаковен јазик и тактилологија, кои гласат:

- **Знаковниот јазик е облик на невербална комуникација во која зборовите/поимите се прикажуваат со знаци или со гестови на раката, кои можат да имаат значење на поединечни мисли, на зборови или на цели реченици, во зависност од контекстот**
- **Тактилологија е техника на невербална комуникација која ја користи прстната азбука, каде што буквите се прикажани со различни положби на прстите од едната или од двете раце.**

Како реакција на непосредните психолошки и социјални потреби, глувите

4 Савић Љ., 2002: *Невербална комуникација глувих и њена интерпретација*. Београд: СГНЈ, 35.

5 Савић Љ., *ibid*, 27.

лица градат малцинска комуникација врз база на општ јазик, споделени искуства, култура и традиција. Слично како и другите малцинства, оваа културна заедница го прикажува своето искуство и ја поддржува идентичноста за втората генерација глуви лица, но повеќето од нејзините членови се вклучуваат во значително поголема возраст. Тие се раѓаат и се одгледувани од родители кои слушаат и често се квалификуваат како културно малцинство во сопственото семејство и присоединувањето кон супкултурата на глумите не ретко се случува во младешка возраст, кога се изградува ЈАС-концепцијата и се заштитува самопочитувањето на личноста.⁶ Развојот на знаковниот јазик е условен од потребите на секое глуво лице за комуникација со средината. Личностите што се родени без слушни оштетувања, комуникацијата со околината ја остваруваат уште од најрана возраст имитирајќи ја својата средина преку гестови и говор. Како што растат, така гестовите ги заменуваат со научените зборови, за на крајот од втората година комуникацијата да ја остваруваат исклучиво преку говор. За разлика од нив, детето родено со слушно оштетување и до навршување на оваа возраст визуелните слики ги означува преку покажување за да може да комуницира со околината што го опкружува. Во училишна возраст или во околина на возрасни глуви лица детето ќе го прошири и ќе го приспособи знаењето за природните гестови на веќе установениот универзален јазик на глумите. Во различни земји во Европа знаковниот јазик е различно признат како легален или официјален. Главно постојат неколку групи земји во кои: националниот знаковен јазик е вклучен во државниот устав, некаде е вклучен во понизок хиерархиски ранг, како во законот за образование и, за жал, во последната група спаѓаат држави кои сè уште не го признаваат својот национален знаковен јазик.

Република Македонија е позитивен пример зашто Собранието на Република Македонија на 18.8.2009 година го има донесено Законот за употреба на знаковниот јазик како целосно природен начин на комуникација, еднаков со говорната комуникација. За разлика од Република Македонија, Република Бугарија сè уште нема донесено закон за употреба на знаковниот јазик.

6 Попзлатева Ц., 2010: *Човешката глухота социо-културна идентичност и профили на личноста*.
София: Ес принт, 13.

II. ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ НА ПРОБЛЕМОТ

Првата комуникација на бебето се развива преку „акција“ со зборови и комуникација преку „симболи“. За разлика од говорното дејство, неговото значење е продукт на социјалната конвенција.

Гестот е форма на невербална комуникација. За да се добие еден гест, потребно е да се вклучат движења на рацете, лицето и на другите делови од телото.

II.1 Карактеристики на гестот

II.1.1 Позитивни карактеристики на гестот

- Гестовните знаци се моментални и брзо се изведуваат. Тие можат да се опишат, снимат и да се нацртаат за подоцна да се мултиплицираат.⁷
- Гестот ја претставува суштината на поимот, на пример: татко-мустаќи.
- Гестот се карактеризира со крајна очигледност, непосредност или имитирање на работата, на пример: куќа-покрив, кројач-шиеење.
- Гестот секогаш е проследен со мимика на лицето и на телото.
- Апстрактните поими се сведени на конкретна содржина, на пример: гестот за поимот бог се прави со кревање на показалецот нагоре.
- Гестовите се недиференцирани, тоа значи дека еден гест може да означува повеќе поими, на пример: печат-уверение, одлука, решение.
- Постојат гестови кои не можат да се разберат кога се изолирани, туку само кога се во низа со други гестови.
- Гестовите имаат и свој жаргон и се разликуваат од едно до друго подрачје.

7 Јачова, З. Ковачева-Вељаноска, О. Каровска, А., 2011. Разлики меѓу знаковните јазици (ASL, BSL, MSL). Скопје: Студио Круг, 7

- Гестот, како и зборот, може да се развива и да се усовршува.
- Гестовите лесно се паметат и брзо се учат.
- Тие не предизвикуваат оптички замор, како во случај кај визуелната перцепција на говорот од уста.
- Гестот не може да се разбере на голема оддалеченост, како што е на пример случајот со звукот и со говорот.
- Гестовите се различни по вид и по облик и нивното разбирање и користење зависат од степенот на образование на глувите.
- Поради својата недиференцираност, ако не биле проследени со говор, можат да доведат до забуна и до неразбирање на кажаното.

II.1.2 Негативни карактеристика на гестот

- Гестовите не подлежат на законот за граматика и синтакса, тие статички стојат еден покрај друг и затоа говорот на глувите е сиромашен, аграматичен, а речениците стојат статички една покрај друга и не се меѓусебно поврзани.
- Тие се лексички сиромашни поради својата конкретност.
- Гестовите не можат да се користат во темница или во недоволно осветлен простор.

II.1.3 Класификација на гестовите

Со цел да се систематизираат и да се класифицираат гестовите, биле направени многу обиди од стручни тимови составени од сурдопедагози, психолози, лингвисти и др.⁸

Вилхелм Вунт, германски психолог, ги поделил гестовите во групи создадени една од друга, создавајќи генетичка класификација на гестовите што се засноваат врз принципот на нивниот развој.

Неговата класификација изгледа вака:

1. **Показни гестови** - се првобитни изразни форми што се јавуваат кога глувата личност е опкружена и живее со лица што слушаат.

8 Савић Љ., 2002: *Невербална комуникација глувих и њена интерпретација*. Београд: СГНЈ, 41-55

- Првата варијанта е наречена **указни гестови**. Се употребуваат за укажување на лице кое учествува во разговорот, а се однесува на јас, ти, тој, таа, тоа.
 - Втората варијанта се **просторните гестови**. Тука глувото лице е централна точка во однос на околината, а гестовите се од типот на појаснување на просторот, како на пр. горе, долу, напред, назад, тука и др.
 - Во третата варијанта спаѓаат гестовите што покажуваат димензија од типот: голем, мал, висок, низок и др. При користење на овие гестови не е потребно присуство на лицето или на објектот за кој се користи гестот, туку тоа е општа ознака за предметот или за лицето. Гестовите се наречени изразни гестови затоа што со нив се изразува карактеристиката, особина, функција и сл.
2. Во втората група гестови, според Вунт, се систематизирани **имитативните гестови**, со кои се имитира или копира нешто и вообичаено ги претставуваат глаголите.
3. Третата група гестови ја сочинуваат **симболичните гестови**, кои се највисок вид на гестовно изразување што го преобразува означениот предмет во симбол.

Според Вунт, секој гест има два основни критериуми:

- а) надворешната страна на гестот, т.е. начинот на неговото изведување со рацете.
- б) внатрешната страна на гестот, т.е. неговото значење.

Преку овие два критериума е сочинета целината што ја претставува содржината на гестот. Класификацијата на Вунт е основата врз која е вршена модификацијата од научници и практичари.

Сурдопедагогот **Јохан Фатер** ги поделил гестовите во две групи.

1. **Природни гестови** без постојан облик и значење, создадени од глувите лица во согласност со нивните интелектуални можности.
2. **Условни гестови**, односно гестови со конзистентно дишење и начин на прикажување, а претходно арбитражно договорени помеѓу глувите и означуваат конкретен поим.

Класификацијата на гестовите според Морозова, руски психолог и сурдопедагог, се дели на три групи:

1. **Функционални гестови** преку кои се изразува вршење активност, на пр. спие, пие, седи и др.
2. **Описни или дескриптивни гестови**, преку кои на многу очигледен начин се врши опис и се прикажува предметот кој се означува со гестот. **Имитирачките гестови** се повисок степен на описни гестови за да се нагласи важен елемент од поимот.
3. **Вештачки**, симболични, договорени гестови. Значењето е јасно само ако се користи помеѓу ист круг на лица кои се договарале одреден поим да се означи со тој гест. За разбирање на ваквите гестови, потребно е да се проследени со орален говор.

Дезмонд Морис, англиски психолог, ги групира гестовите во шест групи:

1. Изразни гестови, заеднички за сите луѓе, но и за некои животни.
2. Мимички гестови се гестови кога се обидуваме со помош на личен гест да претставиме нешто.
3. Шематски гестови - за претставување на само една важна карактеристика што нема врска со реалноста.
4. Симболични гестови, се однесуваат на некој апстрактен квалитет, кој нема прост еквивалент во конкретниот предмет или активност. На пр. вртење на показалецот по слепоочниците – „размисли добро“ и сл.
5. Технички гестови - се употребуваат во специфични услови, а ги употребуваат пожарникарите, сигнализаторите на аеродромските писти и сл.
6. Шифрираните гестови, каде што припаѓаат и гестовите на глувите лица, се систем од знаци сложени, поврзани и систематизирани на начин што претставуваат вистински јазик.

Според сурдопедагогот Савиќ, а базирано на неговата повеќегодишна работа со глуви лица и анализата на повеќе знаковни речници од светот, гестовите се класифицираат како:

1. **Природни гестови** - постојат во сите јазици во светот кај глувите лица без разлика на нивното образование. Природните гестови можат да се поделат уште и на:

- **Показни**, со или без присуство на објектот (лица или предмети)
- **Цртачки**, кога со прстите или со рацете, било со едната било со двете раце, се црта важна карактеристика за препознавање на предметот.

Вештачки гестови се сите други гестови што се арбитрирано договорени во една средина за тоа како да се означува одреден поим.

II.2 Дактилологија

Првото училиште за глуви деца во САД е основано во 1817 година, при што студентот Лорент Клеркод училиштето „Л'Епе“ од Париз многу помогнал.⁹ Неговата помош се состоела во тоа што вовел нов метод во едукацијата, исклучувајќи ја употребата на знаците. Тоа подразбирало употреба на мануелна азбука при сите начини на комуникација помеѓу наставниците и учениците, меѓу учениците надвор од училиштето и сл. Тоа, исто така, подразбирало ограничување при комуникацијата во знаковниот јазик со цел глувите деца да го научат на видлив и јасен начин англискиот јазик. Кога функцијата на слухот е нарушена, многу се отежнува, и се исклучува можноста на разбирање на говорниот пат со слушно оштетеното лице.

Притоа е неопходно да се најде специфичен начин на комуникација со слушно оштетеното лице. Покрај знаковниот говор, гестукулацијата, постои и таканаречена прстна азбука или дактилологија, која се користи за комуникација. Постои разлика помеѓу гестукулацијата и дактилологијата, како според суштината така и според формата. Примената на дактилологијата во комуникацијата се ограничува на одредени услови, па според тоа треба да се разграничат нивните значења.

9 Padden, A. C., How the Alphabet Came to be Used in a Sign Language. Schulmeister, R., Reinitzer, H., (eds.), 2001: *Progress in Sign Language Research*, Signum-Verlag, Germany: Fuldaer Verlagsanstalt, Fulda, 33

Дактилологијата уште се нарекува и прстна азбука. Тоа е специфична форма на говорна комуникација која се состои од арбитрирано утврдени положби и движења на прстите на една рака или на обете раце со кои се претставуваат буквите на соодветното писмо-азбука.¹⁰ Според тоа, со помош на дактилологија се преведуваат гласовите од усниот говор во оптичко визуелен начин. Прстите се еквивалент на писмото. Можат да се читаат преку видот кај глумите или со допир-тактилен начин - кај слепо-глумите. Кога буквите се прикажуваат со една рака, тоа се нарекува дактилологија (од грчкиот збор прст-дактилос), а кога буквите се покажуваат со обете раце, тоа се нарекува хирологија (од грчкиот збор рака-хирос). Во секој случај, тоа е облик на невербална комуникација во која движењето на прстите има одредено значење.

Кај графичките знаци - буквите за глас стручно се нарекуваат графеми, па согласно со тоа при пишување на буквите во воздух се користат прстите, а тоа се нарекува дактилема. Дактилеми има онолку колку што има букви и бројки во соодветниот јазик. Дактилемите О, М, Н и др. потсетуваат на печатените знаци од азбуката. Со комуникација преку дактилологија можат да се служат само учени глуви лица кои ги знаат говорот, пишувањето и читањето. Постои суштинска разлика помеѓу дактилологијата, која за основа го има зборот, и гестикацијата, која во основа го има поимот.

II.2.1 Дактилолошка азбука и нејзината функција

Повеќе мануелни азбуки се еднорачни (американска, шведска, руска), додека британската мануелна азбука е дворачна и потекнува од 17 век.¹¹ Еднорачните азбуки се разликуваат според поставеноста на раката и според ориентацијата во просторот при изведувањето индивидуални букви.

Дактилологија е техника на комуницирање со користење рачна азбука во која буквите се прикажани со различни, но утврдени положби на прстите на десната рака. Тоа е арбитрарно одредена положба на прстите на десната рака со цел да им се помогне на глумите деца во усвојувањето на говорниот јазик

10 Савић Љ., 2002: *Невербална комуникација глувих и њена интерпретација*. Београд: СГНЈ, 165

11 Kyle, G. J., Woll B., 1985: *Sign Language*, Cambridge University Press, UK, 123

и да им се олесни перцепцијата на читање на гласовите од усните, со што се постигнува потточна комуникација помеѓу глувите и лицата што слушаат, а ги познаваат дактилните знаци. Според тоа, дактилологијата е облик на говор со помош на прстите на рацете. Велиме „облик на говор“¹² затоа што говорот е широк поим и во себе вклучува и јазик, па според тоа дактилологијата ги признава и ги користи сите јазични, синтаксички и ортографски норми на својот јазик. Прва норма на секој јазик е неговата азбука. Азбуката е утврден редослед на буквите на еден јазик настанати во одреден историски период, а се користи за графичко фиксирање на гласовите од тој јазик, што е прикажано со букви. Според тоа, дактилеми (прстни знаци) има онолку колку што има букви во тој јазик бидејќи секоја буква е претставена со одредена положба на прстите на едната рака што или имитира латинска графичка слика на таа буква или е условно договорена положба на прстите за означување на таа буква.

Дактилниот знак на која било буква се вика **дактилема** и тој одговара на графичкиот знак **графема** или на артикулациониот глас **артикулема**.

II.3 Класификација на системите на локација според Стоуки

Сè до 1950 година во колеџот „Галаудет“ студентите со оштетен слух користеле знаци за меѓусебна комуникација, како лоша и несоодветна замена за говор.¹³ Квалитативни промени настанале со доаѓањето на Вилијам Стоуки во колеџот, во 1955 год. Како американскиот знаковен јазик, така и другите знаковни јазици биле потиснати во едукацијата на глувите студенти во наставата која се изведувала со артикулација и усно читање. Стоуки се залагал за целосно формирање јазик соодветен на говорниот јазик.¹⁴ Дотогашните знаци-зборови во знаковниот јазик се создаваат со помош на рацете, дланките, торзото, гримасите на лицето и движењето на главата, со тоа се произведуваат визуелни сигнали. Заслугата на Стоуки е во тоа што успеал да го промени дотогашното мислење дека знаковниот јазик не е легитимен. Проблемот што егзистирал во училиштата

12 Савић Љ., 2002: *Невербална комуникација глувих и њена интерпретација*. Београд: СГНЈ, 201

13 <http://gupress.gallaudet.edu/Stokoecompliments.html>: Newsletter a True Pioneer , 1999 [Accessed 07. 05. 2013]

14 <http://gupress.gallaudet.edu/stokoe.html>: William C. Stokoe, Jr Founder of Sign Language Linguistics 1919-2000., [Accessed 07. 05. 2013]

за глуви е тоа што глумите наставници не биле пожелни на предавањата затоа што предавањата биле изведувани на знаковен јазик.

Промените што ги направил Стоуки со доаѓање во колеџот „Галаудет“ во 1955 година и по тринеделна обука на одреден знаковен јазик биле такви што предавањата ги изведувал преку симултана употреба на англискиот јазик и друг одреден знаковен јазик. Ваква симултана употреба на англискиот и знаковниот јазик се нарекува симултана комуникација, односно SimCom. Преку овој метод дел од учениците употребувале знаци што всушност претставувале зборови од англискиот јазик, додека други научиле да користат вештачки знаковен систем кој би требало визуелно да ги претставува речениците во англискиот јазик. Спелувањето во ASL се користи многу повеќе и со поголема брзина за разлика од неговата употреба во другите знаковни јазици. Немануелните сигнали содржат дури и повеќе од самата активност на рацете.¹⁵ За да се изведат некои знаци, потребно е точно движење на рацете, правилна поставеност на лицето и на некои други делови од телото. Со терминот немануелни сигнали се претставува опишување на аспектите на продукција на знаци што не се однесуваат на движењата на рацете. Знакот за немануелни сигнали во ASL се продуцира со спелување „NMS“. Слично како и говорниот јазик, знаковниот јазик и немануелните сигнали се развиле природно како дел од јазикот. Со нив се определува видот на реченицата. Нотацијата на знаковните јазици го претставува начинот на запишување индивидуален јазик. Во 1960 год. Стоуки го објавил првиот систем на запишување на ASL. Системот на запишување на Стоуки (Stokoe Notation System-SNS) користи комплет на симболи што ги претставуваат локацијата, обликот и движењата на рацете во ASL. Стоуки го бележи следниот начин:

TAB-позиција на знакот во просторот каде што се лоцира активноста (tabulation)

DEZ-облик на раката или рацете при продукција на знакот (designation)

SIG-движење или движења кои се прават при продукција на знакот (signation)

15 Costelo E., 2003: American Sign Dictionary, Random House Webster's, X-XX.

За пишување на знаците во ASL се користи фонемски систем, утврден со договор.

Симболите означуваат различни категории на фонеме во ASL, а со нив се прави разлика меѓу согласка и самогласка и тонот во оралните јазици. Сериозен недостаток на овој систем е тоа што не ги предвидел фацијалната експресија и движењата на главата, рамењата и на трупот. Знаковната транскрипција претставена од Стоуки е основна формула TD^s и таа може да се прочита како TAB DEZ^{sig}.

Едно од големите достигнувања на Стоуки во неговата работа со ASL е тоа што демонстрирал дека знаците како говорни зборови се конструирани од ограничен број делови кои постојано се употребуваат во нови комбинации.¹⁶ Тој ги поделил знаците на три аспекти: локација, облик на рацете и движење. Стоуки ги групирал во фонемски категории и локациите кои не се дистинктивни. Направил листа од 12 локации и со нив се опфатени и артикулаторните локации во просторот или на телото.

Листа на локациски категории според Стоуки:

1. Нула, неутрален простор каде што се движат рацете спротивно на сите локации подолу.
2. Лицето или целата глава.
3. Челото или веѓите, горниот дел од лицето.
4. Очите и носот, средниот дел од лицето.
5. Брадата, долниот дел од лицето.
6. Образот, слепоочниците, ушите.
7. Вратот.
8. Трупот, телото од рамењата до бедрата.
9. Надлактицата.

¹⁶ Liddell K., S., 2003: Grammar, Gesture and Meaning in American Sign Language, Cambridge University Press: UK, 6

10. Лактите и подлакницата.

11. Зглобот, раката во позиција на супинација.

12. Зглобот, раката во позиција на пронација.

Неутрален простор (\emptyset) е оној што не се наоѓа на телото и според Стоуки тоа е просторот каде што рацете се движат во спротивна насока од сите други еднаесет локации. Тоа е просторот пред оној што ги продуцира знаците. Тој го поделил телото на дистинктивни локации, а предниот простор го остава недиференциран. Тој го третира неутралниот простор како еквивалент на локацијата на телото. Стоуки не го поделил просторот пред оној што го продуцира знакот на помали области бидејќи немал примери за дистинктивни знаци кои се разликуваат само во нивниот простор на продукција.

II.4 Македонски јазик

Македонскиот јазик е официјален јазик на Македонците во државата Република Македонија. Него го говорат над 3 милиони Македонци од Р. Македонија и од дијаспората. Македонскиот јазик е јужнословенски јазик и е дел од источната подгрупа на јазици. Во минатото македонскиот јазик се распростирал на територијата на етничка Македонија, па сè до териториите на денешни Грција и Албанија. Со тек на време, со заземање на тие територии од други народи, просторот на кој се комуницирало на македонски јазик се ограничил на помала територија, а неговото место го зазеле други јазици. Во денешно време македонскиот јазик активно се говори во пограничните подрачја со соседните земји, и тоа: во Мала Преспа, Леринско, Воденско, Пиринска Македонија и во областа Гора на Косово. Во рамките на Југославија како федерална единица е формирана Република Македонија со сите обележја на државност.¹⁷ Во 1945 година оформен е македонскиот литературен јазик. За основа на македонскиот литературен јазик земени се централните говори со акцент на велешкиот говор.¹⁸ Стандардизацијата на македонскиот писмен јазик ја претставил Крсте Петков Мисирков во неговата книга „За македонските работи“, која е издадена во

17 Конески Б., *Историја на македонскиот јазик*, Култура, Скопје, 1967, 7.

18 Конески Б., 2004: *Грамматика на Македонскиот јазик*, Коста Абраш, Охрид, 59.

Софија во 1903 година. Гласовниот систем на македонскиот литературен јазик се состои од 31 глас.¹⁹ Во нашата азбука за секој од тие гласови постои посебен знак (буква). Буквите се поделени на самогласки Аа, Ее, Ии, Оо, Уу и согласки Бб, Вв, Гг, Дд, Ѓѓ, Жж, Зз, Сс, Јј, Кк, Лл, Љљ, Мм, Нн, Њњ, Пп, Рр, Сс, Тт, Ќќ, Фф, Хх, Цц, Чч, Џџ, Шш.

II.5 Бугарски јазик

Бугарскиот јазик е индоевропски јазик од групата на јужнословенски јазици. Тој е официјален јазик на Република Бугарија и е еден од 23. официјални јазици на Европската унија. Бугарскиот јазик е создаден врз основата на народните говори и јазичната формација која содржи задолжителни и кодифицирани норми. Книжевниот јазик е јазикот на уметноста, литературата, науката и образованието и служи за разговорно и усно општење на населението.²⁰ Бугарскиот јазик е распространет и во други држави каде што живеат Бугари.

Во современиот бугарски јазик има 8 гласни форми (вклучувајќи ги и темните /ъ/ и /о/). Тие се пишуваат со помош на буквите **а, ъ, о, у, е, и**. Современиот бугарски јазик има 30 букви: Аа, Бб, Вв, Гг, Дд, Ее, Жж, Зз, Ии, Йй, Кк, Лл, Мм, Нн, Оо, Пп, Рр, Сс, Тт, Уу, Фф, Хх, Цц, Чч, Шш, Щщ, Ђџ, Ђџ, Јују, Јаја.

II.5.1 Бугарскиот знаковен јазик

Треба да се започне од годината кога е создаден бугарскиот сојуз на глумите, а тоа е 12 јули 1934 година. Глумите луѓе во Бугарија разговарале преку гестови, кои не биле официјално утврдени и се смета дека тие биле создадени од самите глуви лица. Во 1961 година првпат учителот сурдопедагог Никола Јанкулов, основач на Сојузот на глумите, првиот претседател Марчо Радулов и еден професионален фотограф создале краток гестовен речник со околу 700 збора кои биле секојдневно употребувани во комуникацијата на глумите луѓе.²¹

19 Конески Б., *ibid*, 85.

20 Станков В., 2003: За българския книжовен език през Възражданието-научни факти и псевдонаучни тези, Македонски научен институт-Софија"-Софија, 13.

21 http://sgbbg.com/bg/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=3&Itemid=5&limitstart=1-Съюз на глухите в България [Accessed 06 November 2012]

Создавањето на меѓународниот знаковен јазик гестуно, во 1975 година, предизвикало мислење за збогатување на бугарскиот знаковен речник. Во 1992 година е направен видеофилм за бугарскиот знаковен јазик. Подоцна, во 1996 година тој видеофилм е отпечатен на хартија и со него е збогатениот бугарскиот знаковен речник со околу 3000 збора и нивните гестови. Во 2005 година е создаден Фразеолошкиот знаковен речник. Во 2007 година е создаден и вториот дел на збогатениот знаковен речник и во него има нови 1500 збора. Знаковниот речник за религија е најновиот речник, кој е создаден во 2009 година.

II.6 Македонски речник на знаковен јазик

Знаковните речници се основно дидактичко средство кое помага во совладувањето на гестовите паралелно со развојот на образованието на глувите лица.²² Речникот на знаковен јазик тргнува од фактот дека говорот е научено однесување во постојаниот развој и негова задача е да го збогати и да го разубави изразот на глувиот човек, а притоа да го ослободи од статичното набројување на поимите и нивното значење. Македонскиот знаковен речник има доживеано трансформација од текстуален речник во речник на знаковен јазик за глуви лица во кој се презентирани поимите според живописните комплекси.

Речникот е конципиран во 23 поглавја, почитувајќи ги говорните модели кои извираат од секојдневните ситуации во кои едно глуво лице може да се најде: 1. Односи меѓу луѓето, 2. Храна и пијалак, 3. Живот и здравје, 4. Личности и чувства, 5. Интелект, 6. Описни гестови, 7. Комуникација, 8. Општествено уредување, 9. Време и годишни времиња, 10. Професии и занимања, 11. Животна средина, 12. Географски поими, 13. Патувања и транспорт, 14. Држави, 15. Градови во Македонија, 16. Математика, 17. Војска и оружје, 18. Работа и работни односи, 19. Религија, 20. Спорт и забава, 21. Предмети за лична и друга употреба, 22. Еднорачна азбука, 23. Броеви.²³

22 Јачова, З. Ковачева-Вељаноска, О. Каровска, А., 2011Ч: *Разлики меѓу знаковните јазици* (ASL, BSL, MSL). Скопје: Студио Круг, 119.

23 Сојуз на глуви и наглуви на Република Македонија, 2000: *Македонски речник на знаковен јазик*, Тетово: Печатница Напредок, 7-10.

II.7 Бугарски речници на знаковен јазик

Бугарскиот знаковен речник е основно дидактичко средство за да можат глувите лица полесно да ги совладаат гестовите кои се основни за нивниот развој во процесот на образование. Бугарскиот знаковен речник е составен од два дела. Првиот дел опфаќа околу 5000 збора и гестови и е издаден во 1996 година во Софија, додека вториот дел од речникот има нови 1500 збора и гестови, а тој е издаден во 2007 година, исто така во Софија. Првиот дел од речникот е поделен во 28 поглавја, а тоа се: 1.Семејство, луѓе, односи, 2.Храна и пијалаци, 3. Вегетација и животни, земјоделство, 4. Околина, природа, природни феномени, 5. Време, сезони, календар. Изрази за време, 6. Живот и здравје. Делови на телото. Хигиена на телото. Болести, 7. Помошни зборови, сврзници, извици, предлози, 8. Интелигенција, училиште, образование, слободно време, 9. Личност и чувство, емоционален живот, 10. Работа, професии, предмети за работа, 11. Комуникација, пошта, поштенски услуги, 12. Патување, транспорт, 13. Политика, влада, 14. Трговија, финансии, пари, 15. Право, закон, ред, 16. Спорт, спортски термини, 17. Облека, живеалиште, градежни материјали, 18. Јавни организации, сојузен живот, 19. Воено дело, 20. Религија, 21. Бројки, броење, дел од целото. Математички дејствија, 22. Секс, 23. Зборови антагонисти (спротивни зборови), степени за споредба, 24. Општи зборови, кои не учествуваат во темите (краток речник), 25. Држави, 26. Еднорачна бугарска азбука, 27. Дворачна бугарска азбука, 28. Жестуно.²⁴

Вториот дел од речникот е поделен на: 1. Вовед, 2. Упатство, 3. Символи и знаци користени во текстот, 4. Нови зборови, кои имаат ист гест со зборови, објавени во првиот дел од речникот (поделени по азбучен ред), 5. Индекс на зборовите во речникот.²⁵

24 Джангозова С., Мошева М., Стайков Л., 1996: *Български жестомимичен речник*, София, ИК "Кураж-Тишина" ООД, 293-294

25 Ганчева П., Мошева М., Томова Р., Дамянова Н., Вачева И., 2007: *Български жестомимичен речник*, II част, София, АГАТО, 227.

Како дополнување на бугарскиот знаковен речник во 2005 година е создаден и фразеолошки знаковен речник.²⁶

Речникот за религија е создаден во 2009 година и е поделен на: 1. Знаковен речник на религија, малку историја, 2. Вовед за работата со речникот, 3. Од А до Ј, 4. Еднорачна бугарска азбука, 5. Дворачна бугарска азбука, 6. Бугарска православна црква, Хиерархијата на црното духовништво и титулирањето. Хиерархијата на белото духовништво и титулирањето, 7. Во католичкиот свет.²⁷

Знаковниот речник за човекот и природата, физика и астрономија за 5, 6, 7 и 8 одделение за специјалните училишта е поделен на: 1. Знаковниот јазик во светот, 2. Знаковниот јазик во Бугарија, 3. Цел на речникот, 4. Структура на речникот, 5. Нови гестови, 6. Користење англиски јазик во речникот. 7. Упатство за користење на речникот, 8. Опис на користените графички симболи во речникот, 9. Еднорачна и дворачна бугарска азбука и меѓународна дактилна азбука, 10. Компаративна анализа на гестовите од речникот за човекот и природата, физика и астрономија со други национални знаковни јазици, 11. Етимологија на зборовите, 12. Петто одделение - Човекот и природата, 13. Шесто одделение - Човекот и природата, 14. Седмо одделение - Физика и астрономија, 15. Осмо одделение - Физика и астрономија, 16. Меѓународен систем на единици (SI), 17. Литература, 18. Азбучник.²⁸

Глувите лица во Бугарија најчесто комуницираат преку знаковен јазик. Понекогаш тој е потпомогнат со дактилно објаснување. Во Република Бугарија не постои законска регулатива за употреба на знаковниот јазик. Се изучува само во специјални училишта каде што учат глуви деца, а и наставниците што предаваат се претежно глуви. Сојузот на глувите од Софија организира курсеви за знаковен јазик за неглуви наставници со цел да се подобри образованието. По завршувањето на курсот посетителите се здобиваат со диплома која е доволна за

26 Мошева М., Ганчева П., 2005: Фразеологичен жестомимичен речник, Сџюз на глухите в Бџлгария, София, ЕТ "Китира".

27 Джангазова С., Мудева Д., Мошева М., Пенев В., 2009: *Жестомимичен речник на религиозна тематика*, София, АГАТО, 147.

28 Замфиоров М., Съева С., 2004: *Жестов речник по човекът и природата, физика и астрономия за 5, 6, 7 и 8 клас на специјалните и общообразователните училища*, София, АЛТЕРА, 3-4.

да можат да им предаваат на глуви деца. Бугарскиот знаковен јазик претставува мајчин јазик за децата што се глуви затоа што нивните родители единствено на тој начин комуницирале со нив.

II.8 Релевантни истражувања

1. Во своето истражување за разликите меѓу знаковните јазици авторите Јачова, Ковачева-Вељаноска и Каровска²⁹ дошле до следниве заклучоци: во македонската азбука има поголем број букви што не се среќаваат во азбуките ASL и BSL, па поради тоа овие мануелни азбуки се разликуваат во својата продукција. Сепак, нашата азбука е еднорачна (дактилологија) и е многу послична со мануелната азбука на ASL отколку на BSL. Сличноста е очигледна кај следниве мануелни букви А-А, Б-В, В-В, И-И, Ј-Ј, К-К, О-О, Р-Р, Ф-Ф. Исто така, сличност во формата се јавува кај различните букви, на пример македонските мануел букви С, Ш, Г со ASL буквите С, W, X. Сепак, илустрираните мануелни азбуки при продукцијата на некои букви делумно ги имаат имплементирано визуелните карактеристики на буквите од азбуката на државата во која спаѓаат.

Броевите 1, 2, 4 и 5 во ASL и во BSL имаат слична форма која варира само во однос на свртеноста на дланката, додека пак при продукција на бројот 3 во ASL учествуваат палецот, показалецот и средниот прст, а во BSL бројот 3 се продуцира со показалецот, средниот и домалиот прст. Броевите 6, 7, 8, 9, 10 се разликуваат во начинот на својата продукција. Во M3J броевите од 1 до 5 се продуцираат на ист начин како и во ASL, бројот 6 се разликува и од ASL и од BSL, а броевите 7, 8, 9 и 10 се продуцираат на ист начин како кај една од регионалните варијанти кои се среќаваат во BSL.

Доколку се промени една фонолошка категорија на Стоуки (локација, облик на раката/рацете и движење), а другите остануваат непроменети во ASL, BSL и M3J, се добива знак со друго значење, само што не се работи за истите знаци, бидејќи ASL, BSL и M3J имаат различни знаци за истите зборови од англискиот и македонскиот јазик. На пример, кај ASL со промена на местото на локација од

29 Јачова, З. Ковачева-Вељаноска, О. Каровска, А., 2011. Разлики меѓу знаковните јазици (ASL, BSL, MSL). Скопје: Студио Круг, 191

чело на брада од знакот FATHER се добива MOTHER, кај BSL со промена на локацијата од чело на нос со знакот UNDERSTAND се добива LOVELY, а кај MЗЈ со промена на локацијата од пред стомак во висина на левото рамо од знакот ПУБЛИКА се добива АПЛАУЗ. Со промена на движењето кај ASL од право во кружно движење од знакот BEEN се добива знакот OBSESSION, кај BSL со промена од кружно во право движење од знакот SWIM се добива знакот FLAT, а кај MЗЈ со промена на движењето од право во полукружно надолу од знакот СОВЕТУВАЊЕ се добива знакот ОБРАЗОВАНИЕ.

Повеќето од знаците што означуваат ментални активности го имаат инкорпорирано фактот дека менталните активности се одвиваат во главата, па затоа за своја локација ја имаат главата, додека пак „говорот на телото“ честопати ја открива нашата емоционална состојба без разлика од која држава потекнуваме, и затоа дел од знаците кои означуваат емоции се лоцирани пред или на телото. Иако поголем дел од споредните знаци различно се продуцираат, во согласност со категориите на Стоуки, немануелните сигнали кои играат многу важна улога имаат иста или слична експресија на лицето и на телото. Тоа се потврди и кај ASL, BSL и кај MЗЈ знаците (HI, MAD, AFRAID, SORRY) каде што немануелните сигнали се повеќе присутни и со поголем интензитет, бидејќи со овие знаци се изразуваат емоции. Знаците со иконични форми наликуваат на изгледот на референтот на кој се однесуваат и се слични на својот облик, со мали разлики во движењето (BOOK, BALL, AIRPLANE, TREE), па затоа и слично се продуцираат. Заменките во ASL, BSL и во MЗЈ делумно се разликуваат, така што таа разлика е поочигледна во продукцијата на личните заменки за множина на MЗЈ, каде што при продукција на заменките сите прсти се исправени, додека пак во ASL и во BSL е исправен само показалецот.

2. Во оваа студија истражувачот Wang Xu се обидува да даде синхронизирана лексичка споредба на кинескиот знаковен јазик (КЗЈ) и тајландскиот знаковен јазик (ТЗЈ) за да се одредат сличностите или разликите помеѓу нив.³⁰ Темелите за оваа споредба се засноваат на модифицираната верзија на Свадеш-листата од

30 Wang Xu, B.A. 2006. *A COMPARISON OF CHINESE AND TAIWAN SIGN LANGUAGES: TOWARDS A NEW MODEL FOR SIGN LANGUAGE COMPARISON* [pdf] The Ohio State University: http://people.cohums.ohio-state.edu/chan9/ling/theses/xu-wang_2006_ma.pdf [Accessed 07.05.2013]

страна на Вудвард (Woodward, 1993 година), која претставува листа со најчести зборови, кои се основни во повеќето јазици, и служи за изнаоѓање можни сродности за одредување на генетичката поврзаност помеѓу знаковните јазици.

Малку се знае за историјата на КЗЈ и степенот на поврзаноста со ТЗЈ, АЗЈ (американски знаковен јазик) и останатите знаковни јазици. Па оттука, засега не е возможно да се спроведе историски јазична студија. Направена е паралелна студија на оваа теза со употреба на видеозаписи кои биле достапни за авторот. Два вида податоци биле користени: основното видео за КЗЈ, базирано на модификуваната Свадеш-листа, овозможена од страна на професор GongQun-hu (FudanUniversity), кое подоцна беше споредено со слично основно видео великодушно обезбедено од страна на професорот James H-Y. Tai (Chungchen-gUniversity). Темелите на КЗЈ и ТЗЈ потоа биле искористени во овој труд како појдовна точка за споредба. Понатамошните истражувања може да се задлабочат во дијахрониски прашања кога јазичарите ќе се здобијат со подобро разбирање на историскиот развој на КЗЈ и ТЗЈ. Оваа теза исто така ја анализира споредбата на Вудвард на источноазискиот знаковен јазик со јужноазискиот знаковен јазик (КЗЈ и ТЗЈ не беа споредени) и споредбата на Меки и Кенеди на АЗЈ, БЗЈ (британски знаковен јазик), АЗЈ (австралискиот знаковен јазик) и НЗЗЈ (новозеландскиот знаковен јазик).

Споредбата покажа дека Вудвард немал јасен критериум за споредба на знаковниот јазик, но и пристапот на Меки и Кенеди исто така имал проблеми, особено во однос на нивната петта категорија „останато“ (дополнително на 4 фонолошки параметри за локација, движење и ориентација). Сепак, и покрај недостатоците, методологијата на Меки и Кенеди има свои заслуги и може да се усвои, и покрај модификациите што ќе треба да се направат, и се направени во оваа теза, за синхронизирана споредба на знаковните јазици. Една компонента која е нова кај методологијата на Меки и Кенеди е вклучувањето на употребата на рацете во нивната лексичка споредба на знаковните јазици. Оваа студија увиде дека треба да се прави разлика кај знаковите со „една“ и со „две“ раце, за да се споредат, особено кога два знака бараат различно толкување со рацете.

И покрај ова, ваквата разлика е вклучена во новиот модел. Во изработката на овој модел за лексичка споредба, базиран на пристапот на Меки и Кенеди, предложено е вклучување на уште една важна димензија. Се утврди дека мотивацијата на иконичноста игра важна улога во формирањето на знаците во знаковниот јазик. Важноста на ваквата мотивација е нагласена во новиот модел, предлагајќи ја како клучен фактор за одредување на односот помеѓу два *неидентични* знака, по што беа земени предвид и дополнителни компоненти, имено, четирите фонолошки параметри на *tab* (локација), *dez* (ракување), *sig* (движење) и *ori* (ориентација на дланките). Иако иконичната природата на знаците е потценувана, особено во текот на раниот период на јазичните истражувања на знаковниот јазик - како резултат на обидот да се докаже дека знаковните јазици се „вистински“ јазици, тоа е фактот дека некои знаци се мотивирани од менталните слики на човечкото битие и од страна на општеството и културата, како што тврди Туаб (Taub, 2001), кој, исто така, предложил неколку иконични уреди кои може да сметаат за видови иконични знаци кои се наоѓаат во АЗЈ. Дали некој ги анализира знаците на еден индивидуален јазик или, пак, ги споредува знаците на повеќе знаковни јазици, неопходно е да се има предвид ваквата иконична мотивација.

Кога се земаат предвид ваквата мотивација, употребата на рацете и четирите параметри во изработката на новиот модел, се користи дијаграм за прикажување на шематизацијата на новиот модел. Моделот започнува со споредување на два *неидентични* знаци и завршува со три насоки и шест шаблони, од кои три шаблони се користат за поткатегоризација на три вида *слични* знаци, а останатите три шаблони за поткатегоризација на три вида *различни* знаци. Во оваа фаза моделот се однесува само на морфолошко-едноставни знаци бидејќи е потребно да се знае повеќе за знаковната фонологија и морфологија на КЗЈ и ТЗЈ. Проблеми се јавуваат кога се споредуваат два сложени знака, како и кога се споредуваат сложени знаци со несложени знаци.

Прашањата кои се вклучени во споредба на два сложени знака не се само фонолошки и просторни, туку вклучуваат и морфологија и морфолошки процеси. Со вкупно 11 пара знаци, вклучувајќи ги и сложените знаци што беа исклучени

од споредба во оваа студија, резултатот на лексичката споредба на останатите 89 пара знаци кај КЗЈ и ТЗЈ со употреба на новиот модел се: 11 *идентични* знаци, 22 *слични* знаци и 56 *различни* знаци. *Сличните* знаци и *различните* знаци исто така беа проучувани во однос на шесте шаблони од новиот модел. Понатаму, врз основа на сегашните темели, сите 22 случаи на *слични* знаци припаѓаат на шаблонот А, притоа шаблоните Б и В остануваат без знаци. За да се утврди дали се работи за случаен пропуст поради ограниченост или поради некои други фактори, потребно е да се спроведат понатамошни истражувања. Шаблоните Г, Д и Ѓ се наоѓаат во споредбата на КЗЈ и ТЗЈ.

Дополнителна студија, спроведена со поголем опфат на повеќе од два јазика (на пример, КЗЈ, ТЗЈ и ЈЗЈ (јапонски знаковен јазик)), може да даде одговор на тоа дали постојат шаблоните Б и В. Поголемиот опфат, исто така, ќе ни овозможи увид во систематските измени во кој било од четирите параметри (*tab, dez, sig* и *ori*), доколку постојат, кои може да ја претставуваат основата за проучување на промените на шаблоните кај КЗЈ и ТЗЈ со текот на времето. Со употреба на модификуваната Свадеш-листа, едно прашање кое може да се постави е дали *идентични* и *слични* знаци во КЗЈ и ТЗЈ може да се користат за да се заклучи постоење на генетички однос или дали овие знаци главно резултираат поради меѓусебно позајмување на знаци. Прашањето останува без одговор. Малиот број *идентични* и *слични* знаци (вкупно 33 од 89 знаци) укажува на веројатноста дека КЗЈ и ТЗЈ се неповрзани јазички. Доколку е така, плодна насока би било понатамошно истражување на јазичните допирни точки на КЗЈ и ТЗЈ, за време на дваесеттиот век и поновите потенцијали допирни точки, со оглед на сè поголемата комуникација помеѓу двата региона каде што се употребуваат КЗЈ и ТЗЈ. Со оглед на важноста на иконичноста во знаковниот јазик, уште една потенцијално плодна насока за истражување би биле јазичната распространетост и улогата на иконичноста во знаковниот јазик. Сè на сè, истражувањето на КЗЈ и ТЗЈ сè уште е во развој и постои голема заинтересираност за јазични истражувања и предизвици во наредните години.

3. Во своето истражување Kinda Al-Fityani и Carol Padden од одделот за комуникација при Универзитетот во Калифорнија, Сан Диего, дошле до заклучок

дека традицијата на ендогамија во арапскиот свет, која води до високи стапки на генетичка глувост, најверојатно, има долга историја на знаковни јазици во регионот. Како што покажуваат и резултатите од оваа студија, многу од овие знаковни јазици се различни јазици, а не дијалекти, и историски се неповрзани. Сличностите во нивните термини може да му се припишат на споделувањето слични културни вредности и гестурални репертоари.

Овие резултати произлегуваат од историски модел на знаковни јазици во арапскиот свет, кои во голема мера се развиваат во слични институции наспрема образовните институции, како што е западниот модел. Секако, организираните образовни системи во арапскиот свет се релативно нови. Ова претставува единствена географија на знаковни јазици, за разлика од ситуацијата на Запад. Тоа може, сепак, да се изедначи со наодите на Вудвард за знаковни јазици што се користат во Костарика, каде што нашол неколку различни јазици помеѓу многубројните локални индијански села во овој крај.

Конечно, клучното прашање во лексиколошката статистика на знаковниот јазик е дали два неповрзани знаковни јазици имаат поголем заеднички речник отколку кои било два неповрзани јазици. Во нашата споредба наидовме на знаковни јазици на регионот на Блискиот Исток каде што два географски оддалечени знаковни јазици може да имаат малку поголема сличност во споредба со два неповрзани јазици, што укажува дека постои нешто вродено во визуелно-гестуралниот модалитет на знаковни јазици кои ја предиспонираат нивната сличност. Можеби токму поради ова знаковните јазици во регионот, кога одблиску ќе се анализираат, се чинат слични, но сепак паѓаат под прагот на мерлива сличност.³¹

4. Hope M. Hurlbut во своето истражување *A Lexicostatistic Survey of the Signed Languages in Nepal* дошол до заклучок дека врз основа на листата за споредба на зборови, се чини дека постои сомнеж дека непалскиот знаковен јазик е јазикот на избор за глувите во Непал. Во прилог на непалскиот знаковен јазик постојат најмалку три други знаковни јазици во Непал: џанкот (Jhankot) знаковен

31 Kinda Al-Fityani and Carol Padden, 2006. *A Lexical Comparison of Sign Languages in the Arab World* [pdf] Department of Communication University of California, San Diego: <http://www.editora-arara-azul.com.br/ebooks/catalogo/1.pdf> [Accessed 07.05.2013]

јазик, јумла (Jumla) знаковен јазик и гамдрук (Ghandruk) знаковен јазик. Најмалку два од овие три знаковни јазици нашироко се користат во селата за секојдневна комуникација помеѓу глувите, како и за комуникација со оние што слушаат.

Поради трошоците за школување во Непал и ограничениот број училишта за глуви, повеќето глуви деца немаат можност да добијат образование или да научат каков било јазик. Постои голема стигма кога станува збор за глувоста, така што децата често се чуваат скриени во куќата. Родителите се чувствуваат непријатно да бидат оптоварени со глуво дете бидејќи глувоста се смета за знак на лоша карма. Постојат неколку училишта за глуви, но кога недостигаат надворешна поддршка и помош, само неколкумина можат да си дозволат да ги запишат своите деца на училиште. Често училиштата се далеку од нивните домови, а некои деца не се во можност да одат на училиште додека не навлезат во своите тинејџерски години. Само неколку среќници можат да добијат образование, но и тоа не е гаранција дека ќе добијат работа. Некои продаваат ситни орнаменти крај патиштата или се препуштаат на просење. Бидејќи Непал е земјоделска земја, повеќето глуви може да се вработат на семејните фарми.

Во Непал постои еден национален знаковен јазик (NpSL). Непалскиот знаковен јазик е под влијание на други знаковни јазици, како индискиот знаковен јазик (ISL), британскиот знаковен јазик (BSL) и американскиот знаковен јазик (ASL). Најголемо влијание има индискиот знаковен јазик бидејќи Индија е во непосредна близина на Непал.³²

5. Во своето истражување за идентитетот на мексиканскиот знак како јазик истражувачите Karla Faurot, Dianne Dellinger, Andy Eatough и Steve Parkhurst дошле до заклучок дека врз основа на двете лексички споредби и пилот-тестот за разбирливост, LSM (M3J) (M3J – мексиканскиот знаковен јазик) е крајно различен од ASL (A3J) (A3J – американскиот знаковен јазик). Тие се два различни јазика и корисниците на LSM(M3J) и на ASL(A3J) не можат да си го разберат знаковниот јазик меѓусебно без, всушност, да го научат. Нашето лично искуство покажа дека овие наоди сосема се согласуваат, впрочем, се обидовме во Мексико да го

32 Hope M. Hurlbut., 2006. Digital Resources Electronic Survey Report 2012-021- A Lexicostatistic Survey of the Signed Languages in Nepal, SIL International: http://www.sil.org/silesr/2012/silesr2012-021_ESR_362.pdf [Accessed 07.05.2013]

искористиме ASL(A3J), додека во САД се обидовме да го искористиме LSM(M3J), (и во двата случаја употребата на различните знаковни јазици се покажа забавна, меѓутоа, и целосно неразбирлива за корисниците на спротивниот знаковен јазик).

6. LSM (M3J) е посебен и целосен јазик. Тој е различен од другите знаковни јазици, како што е ASL(A3J), а е различен и од националниот говорен јазик - шпанскиот. Исто така, постојат голем број глуви и наглуви лица што се еднојазични, односно го употребуваат само LSM (M3J). Ова значи дека ASL (A3J) и шпанскиот јазик не се соодветни за целосна комуникација во заедницата на глумите во Мексико, во која било форма (видеозаписи или личен контакт). Постои извесна регионална варијација во LSM(M3J), како и некои варијации меѓу верските, возрасни и образовни класи (групи). Оваа варијација можеби ќе треба да се испита подетално. Сепак, повеќето од доказите укажуваат на висок степен на сличност, за разлика од регионалните варијации кои можат да се најдат во англискиот јазик што се користи во Америка или шпанскиот јазик што се користи во Мексико.³³

7. Во оваа студија Silva Tenrisara Pertiwi ISMA ја истражувала врската помеѓу видовите знаковни јазици (кои се користат во) џакарта и џоџакарта на лексичко и на граматичко ниво. Со лексичко-статистички пристап, споредбата на двата вида знаковни јазици укажува дека тие се два различни јазици што му припаѓаат на исто јазично семејство. Резултатот на споредбената листа на Свадеш ги потврдува прелиминарните наоди на Вудвард (2011) - дека видовите знаковни јазици (кои се користат во) џакарта и џоџакарта се јазици кои му припаѓаат на исто јазично семејство.

Резултатот на дополнителната споредбена листа, исто така, го потврдува ова откритие. Покрај тоа, можеме да забележиме дека степенот на поврзаност на двата вида знаковни јазици не е толку изразен во дополнителната зборовна листа со податоци, што значи дека постојат повеќе различни знаци во дополнителната зборовна листа со податоци отколку во листата на Свадеш. Понатаму, споредбата што се прави при користење знаковна комуникација еден-на-еден открива дека

33 Karla Faurot, Dianne Dellinger, Andy Eatough, Steve Parkhurst., 1999, The identity of Mexican sign as a language, SIL International: <http://www.sil.org/mexico/lenguajes-de-signos/G009i-Identity-mfs.pdf> [Accessed 07.05.2013]

двата вида знаковни јазици се оддалечуваат сè повеќе и повеќе во однос на лексичките знаци. Со други зборови, двата вида знаковни јазици стануваат сè поразлични со текот на времето. Набљудувањето на социолингвистичките фактори на корисниците на знаковен јазик открива дека образовната заднина игра значајна улога во одредувањето на поврзаноста на знаците во двата вида знаковни јазици. Споредбата на редоследот на зборовите на реверзибилните и неререверзибилните реченици и кај двата вида, исто така, покажува значителни разлики. За неререверзибилните и реверзибилните реченици, SOV (ППГ–подмет–предмет–глагол) зборовниот редослед е најчестиот ред кај знаковниот јазик џоџакарта. Што се однесува до знаковниот јазик џакарта, SVO (ППГ- подмет–глагол–предмет) е најчест редослед во реверзибилните реченици, додека во неререверзибилните реченици редоследот има тенденција да биде послободен.

Овој резултат ги поткрепува наодите од лексичката споредба - дека видовите знаковни јазици џакарта и џоџакарта се различни јазици. Со оглед на овие два дела од 73. докази, би сакала да извлечеме како заклучок дека двата вида треба да се именуваат како џакарта знаковен јазик и џоџакарта знаковен јазик, соодветно. Оваа студија е ограничена на неколку начини. Податоците беа собрани од само четири корисници на знаковен јазик во секој регион и обемот на примероците може да не е доволно голем/репрезентативен. Двете зборовни листи се состојат од ограничен број термини/изрази. Со цел да се потврди актуелниот резултат, во понатамошните студии треба да се повикаме на повеќе информатори/испитаници и на повеќе лексички податоци.

Во оваа студија е истражуван попреферираниот склоп на редослед на зборовите во реверзибилните и во неререверзибилните реченици. Во текот на анализата се забележани неколку интересни граматички феномени, на пример, дали конструкциите кај кои предметот во реченицата е на прво место се навистина прифатливи и во двете варијанти и дали тие резултираат од тематизација (– поставување на темата/предметот на прво место). Овие области се можни насоки за идните истражувања во граматиката на двата знаковни јазици.³⁴

34 Silva Tenrisara Pertiwi ISMA, 2012, *SIGNING VARIETIES IN JAKARTA AND YOGYAKARTA: DIALECTS OR SEPARATE LANGUAGES?*, The Chinese University of Hong Kong: http://www.cuhk.edu.hk/lin/new/doc/ma_papers/macla/Silva_2011-12.pdf [Accessed 08.05.2013]

8. Во анализата за лексичката сличност помеѓу данскиот и ирскиот знаковен јазик истражувачите Russell R. Aldersson и Lisa J. McEntee-Atalianis дошле до заклучок дека 60% од знаците слично се артикулирани во DSL(ДЗЈ) и во ISL(ИЗЈ) со користење на главната зборовна листа. Овој процент е многу повисок од оној што беше предвиден од информаторите/испитаниците. Пократката листа со 30 члена, составена само од зборови кои означуваат држави, укажа на склоноста за многу повисок степен на лексичка сличност од другите семантички категории. Дури и кога неповрзаниот знаковен јазик, BSL (БЗЈ), беше искористен за споредба на знаци за овие предмети, резултатите беа високи.

Ова ја поддржува хипотезата дека знаците за државите имаат тенденција да бидат прилично стандардизирани во современата употреба (и секако меѓу глувите и наглувите лица во европските заедници) и дека постојат методолошки импликации за вклучување знаци за државите во листи кои се користат за лексички споредби на европските знаковни јазици. Сеопшто, ако се повикаме на лексичко-статистичката класификација на јазици, како што е дадена од страна на Кроули, Гудшински, Меки и Кенеди и Паркхурст и Паркхурст, двата вида во оваа студија претставуваат различни јазици, но се поврзани и припаѓаат на исто јазично семејство. Таквиот став не е без листа со потенцијални ограничувања. Според сознанијата на Меки и Кенеди, лексико-статистичкиот модел е малку контроверзен. На пример, Диксон ја доведува во прашање валидноста на претпоставената разлика помеѓу наводното „јадро-речник“ (јадро на зборовниот фонд), што се однесува поинаку од несušтинскиот речник/зборовен фонд, дека лексиконот на сите јазици се менува со постојана брзина, па дури и дека генетичките или контактните врски може да се утврдат само од лексичките студии. Ние мора да нагласиме дека сепак целта на оваа студија не беше да се истражат јазичните промени, туку да се овозможи прелиминарно предвидување на степенот до кој овие две варијанти на знаковен јазик делат слични лексички форми во современата употреба.

Покрај тоа, меѓу лингвистите на знаковни јазици е добро познато дека знаковните јазици се послични во својата форма отколку говорните јазици. Вол, на пример, укажува дека тие се релативно „меѓусебно компатибилни и веројатно

се поклопуваат“ поради таквите карактеристики, како што се иконичноста, еднообразноста во просторната синтакса и можноста на корисниците да ги искористат гестовите кога разговараат со корисник на друг (знаковен) јазик. Степенот на оваа сличност допрва треба да биде утврден и затоа повикуваме да се изведат дополнителни лексички споредби во другите знаковни јазици. Одредени методолошки и социо-лингвистички прашања се донесени директно во фокусот на оваа студија. Како што претходно беше утврдено од страна на други лингвисти на знаковни јазици, употребата на зборовните листи наменети за изучување на говорните јазици не е нужна применлива за истражувањето на знаковните јазици. Исто така, листите наменети за некои знаковни јазични споредби треба да бидат дополнително тестирани. Во оваа студија, на пример, осум лексички елементи мораше да бидат отстранети од листата поради означена варијабилност во формата низ и во рамките на групациите на подметот (предметот). Тоа обезбедува едно интересно испитување на варијација во употребата на знаковниот јазик и студија на лексички варијанти, која ќе овозможи обилни податоци за споредба со проучувањата на говорните јазици. Уште еден фактор, кој не е елабориран во овој труд, но има потреба од истражување во студијата на знаковниот лексикон е оној на иконичноста: идентификацијата на знаци кои може да бидат икони во еден јазик, но не и во друг (или еднакво иконични, но различно реализирани); земањето предвид на нивното вклучување во зборовни листи и нивното влијание врз резултатите допрва треба да биде целосно проценето и определено.

Покрај тоа, уште една област каде што постои потреба за подобрување и дискусија е во врска со анализата на знаковниот лексикон. На пример, во класифицирањето на знаците како „слични“ во рамките на оваа студија, како и во претходните студии, направено е дискретно определување, односно доколку знаците делеа два заеднички параметри, но се разликуваа во третиот, тие беа класифицирани како „слични“. Сепак, класификацијата на сличност може да се измери повнимателно. Знаците, на пример, можат да се стават во континуитет на сличност. На пример, може да има градација по сличност со некои знаци кои навидум се реализирани како повеќе слични отколку други во однос на промената на параметар, кои се движат од многу мала промена при движење од едно место до соседната локација (на пример, од задниот дел на раката до

рачниот зглоб, контраст помеѓу данските и исландските знаци за ШВЕДСКА), до позначајни разлики (на пример, од една страна на чело до брадата, контраст во исландските/данските знаци за БЕЛГИЈА, кога се споредува со BSL (БЗЈ) (британскиот знаковен јазик). Мерењето на таквата промена сепак не е јасна и потребно е понатамошно истражување со цел да се подобри овој тип на анализа. Како заклучок, оваа студија го дава првиот емпириски доказ за сличноста помеѓу лексиконот на ISL (ИЗЈ) и на DSL (ДЗЈ).

Понатамошни лексички и морфо-синтаксички истражувања се неопходни за да се утврдат степенот на поврзаност и промената на јазикот. Лексичките студии на знаковни јазици сè уште во нивниот зародиш и иако се достапни аналитички рамки за споредбите во знаковниот јазик, сè уште постои потреба за понатамошно развивање и подобрување на методолошките рамки и на аналитичките алатки.³⁵

9. Во истражувањето на Hope E. Morgan и Rachel I. Mayberry за комплексноста во дворачните знаци во кенскиот знаковен јазик и доказите за структурата на овој млад јазик е дојдено до анализа на KSL (КЗЈ) што укажува на фонотактичките ограничувања на знаците со употреба на две раце, овозможувајќи повеќе различни увиди во младиот и недоволно опишан јазик, кенскиот знаковниот јазик. KSL (КЗЈ) се усогласува исклучително добро со условите на симетријата и доминацијата (во сите, освен во 2 или 3 од 457 знаци со две раце). Не е пронајден знак кој го прекршува контакт-условот. Тестиравме три различни пристапи кон рестрикции на форми со раката во знаковниот тип 3 и отквивме силна тенденција на формите со раката во универзалната необележана група на знаци во оваа средина. Останатите знаци не може да се сметаат за подјазично специфично необележана група на знаци, но сите се усогласени до ограничувањето за заеднички ознаки со двете раце.

Отквивме фонотактичка предност во KSL (КЗЈ) за 1 дијада во тип знаците кои може да се одразат на крос-јазичната тенденција која може да се најде и во другите јазици исто така. И на крај, покажавме дека KSL (КЗЈ) обезбедува нови

35 Russell R. Aldersson и Lisa J. McEntee-Atalianis, 2007: A Lexical Comparison of Icelandic Sign Language and Danish Sign Language, Birkbeck, University of London: <http://www.bisal.bbk.ac.uk/publications/volume2/papers/article6> [Accessed 08.05.2013]

докази за оригиналниот изглед на Батисон (Battison) за растењето на нивоата на сложеност во комбинаторните пермутации на двата артикулатори. Последното прашање е зошто KSL(K3J) треба да има развиено такви силни фонотактички ограничувања во однос на другите знаковни јазици. Јазиците кои се изучуваат во училиштата може да се развиваат побрзо отколку знаковните јазици кои се користат во селата бидејќи во секоја учебна година се формира нова генерација. Како што покажува случајот на знаковниот јазик во Никарагва, структурата на јазикот може неверојатно да се промени со секоја нова генерација. Брзата појава на сублексичка структура во KSL (K3J), како што откривме овде, покажува дека големината на јазичната заедница, интеракциите со луѓето надвор од семејството или селото, и кумулативните промени кои настануваат низ повеќе генерации може да се водечки фактори, важни за знаковниот јазик и лингвистиката како и за еволуцијата на јазикот. Многу работи допрва треба да се направат, како во KSL(K3J) така и во другите знаковни јазици, за да се открие кои својства се општи за знаковните јазици и кои својства се развиваат единствено во поединечните јазици (или во семејствата на знаковни јазици).³⁶

10. Во својот дисертационен труд David Gilbert Quinto-Pozos, B.S., M.A дошол до заклучок дека производството на јазик кај неколку глуви поединци кои живеат во заедниците каде што често норма е повеќејазичната употреба на јазикот не е иста како во останатите заедници. Во американските градови што се наоѓаат по должината на мексиканската граница LSM (M3J) и ASL(A3J) често се користат мешано. Глувите корисници на знаковниот јазик може да користат елементи на шпански и на англиски и други стратегии за комуникација кои се засноваат на гестикации. Употребата на јазикот во овие повеќејазични заедници и интеракцијата меѓу припадниците на овие заедници, барем во моментот изгледа стабилна. На пример, постојат области каде што глуви лица кои користат LSM (M3J), ASL(A3J) и други комуникациски уреди комуницираат често.

Тоа е случај и во двете погранични области Ел Пасо и долината Тексас, кои беа во фокусот на оваа студија. Интеракциите на учесниците во интервјуата

36 Hope E. Morgan and Rachel I. Mayberry, 2012. *Complexity in two-handed signs in Kenyan Sign Language: Evidence for sublexical structure in a young sign language* [pdf] University of California San Diego: http://grammar.ucsd.edu/mayberrylab/papers/Morgan%20&%20Mayberry_in%20press.pdf [Accessed 08.05.2013]

еден-на-еден и групните дискусии во групи од по четири лица беа поставени со цел собирање јазични примероци. Јазикот на учесниците во овие примероци може да се опише како течен и природен и покрај фактот што корисниците на знаковните јазици мешаат елементи на LSM(M3J), ASL (A3J), шпански, англиски и гестикулации. Описите на различните аспекти на ова производство на јазик ја даваат суштината на оваа дисертација. Од овие описи можеме да правиме споредба на контакт-феноменот со знаковен јазик и контакт-феноменот со говорен јазик. Во ова поглавје ќе ги сублимирам наодите на оваа студија и ќе дискутираме за импликациите на податоците за континуираната студија на контакт помеѓу јазиците. Контактот помеѓу LSM(M3J) и ASL(A3J) открива неколку извори на сличност помеѓу двата јазика и помеѓу гестуралните уреди што се користат кај овие јазици. Некои контакт-феномени на знаковен јазик се паралелни на оние што се опишани за контактот кај говорниот јазик. Резултатите, исто така, открија различни стратегии кои двојазичните корисници на знаковните јазици ги користат за појаснување во ситуации на контакт.³⁷

11. Во трудот Компаративна анализа на специјалните гестови од бугарскиот знаковен јазик кај ученици со слушни нарушувања од Бугарија и од Унгарија, авторите Милан Замфиров и Светослава Съева дошле до следниот заклучок: - Мануелниот код за обука и комуникација (општење) со учениците со оштетен слух во специјалните училишта е препорачлив метод, тој има неограничени можности за претставување и објаснување на тешки, сложени и апстрактни поими на глувите лица, особено на учениците. Ова мислење е поткрепено и од состојбата и статутот на учениците со оштетен слух во Бугарија, кои независно дали се обучуваат во специјално или во општо образовно училиште, задолжени се да ја изучуваат учебната програма по која се работи во сите училишта во земјата.³⁸

37 David Gilbert Quinto-Pozos., 2002: **Contact Between Mexican Sign Language and American Sign Language in Two Texas Border Areas**, doctoral dissertation http://pubman.mpdl.mpg.de/pubman/item/escidoc:406590:3/component/escidoc:406589/contact_quintopozos2002_s.pdf [Accessed 08.02.2013]

38 Милан Замфиров и Светослава Съева, 2005. *Сравнителен анализ на специјализирани жестове од бугарскиот жестов език при ученици със слухови нарушения от България и Унгарија*. Специална педагогика, број 3, (66-74).

12. Во својот труд авторите Yoshinao Aoki, Ricardo Mitsumori и Jincan Li предложиле комуникација со популација од други држави што користат знаковен јазик во околности каде што немаат заеднички знаковен јазик. За таа цел е развиен систем кој ја генерира CG анимацијата на потпишаниот MATLAB и LIFO јазик. Дискутиран е преводот на знаковен јазик со друг јазик и демонстриран е преводот помеѓу јапонскиот знаковен јазик и корејскиот знаковен јазик и јапонскиот знаковен јазик и португалскиот знаковен јазик. Иако истражувањето беше во почетна фаза, се потврди можноста за предложениот метод и развиен е CG-системот. Знаковните јазици се разликуваат еден од друг, па затоа неопходно е да се создадат речници и некој среден јазик за да се протолкува знаковниот јазик со слики и текст. Неопходен е меѓународен стандард за создавање знаковен јазик кој ќе се користи како програма во другите земји.³⁹

13. Во својот труд Engin Arik ги анализираше просторно-локативните репрезентации во турскиот знаковен јазик. Тој се фокусираше на 3 истражувачки прашања: 1) Кои се референтните рамки (вродено, роднина, апсолутно) што се користат во ТЗЈ за просторни описи? 2) Која е перспективата (наратор, примач, неутрален), најпосакувана во ТЗЈ? 3) Како перспективата прави стратегија за интеракција помеѓу роднините и глувата популација? Ако анализата е точна, тогаш корисниците на ТЗЈ претпочитаат внатрешна и вродена релативна референца за рамка и наратор и неутрална перспектива. Ова е контраиндицирано со наодите од ASL, кои укажуваат на тоа дека ASL ги разработува сите три референтни рамки. Ова, исто така, придонесува и за типологијата на референтните рамки во кои нема место за суштински однос на јазиците. Постои потреба да се истражуваат и други јазици за да се разберат статистичко-локативните односи.⁴⁰

14. Во компаративната јазична студија за разделувањето на зборовите во три знаковни јазици, авторите Diane Brentari и Ronnie Walbur дошле до заклучок дека луѓето што употребуваат знаци (јазик на глувонемите) ќе покажат одредена осетливост на преголема симултана информација и одредени фонолошки

39 Yoshinao Aoki, Ricardo Mitsumori, Jincan Li Alexander Burger., 1997: **SIGN LANGUAGE COMMUNICATION BETWEEN JAPANESE-KOREAN AND JAPANESE- PORTUGUESE USING CG ANIMATION**, Hokkaido University Sapporo, Japan, http://home.clarinet.nl/users/mhx/Forth_sign.pdf [Accessed 25.07.2013]

40 Engin Arik., 2006: **Locative Constructions in Turkish Sign Language (TID): 9th Theoretical issues in Sign Language research conference: Brazil**, <http://www.editora-arara-azul.com.br/ebooks/catalogo/complete.pdf> p. 21 [Accessed 30.08.2013]

ограничувања повеќе отколку луѓето што не употребуваат знаци, (како што се, на пример, формите со дланки, местата на артикулација и движењата). Хипотезата 1 била делумно потврдена: луѓето што употребуваат знаци се поосетливи при добивање симултани информации отколку луѓето што не употребуваат знаци. Резултатите кои ги објавиле покажуваат две очигледно контрадикторни насоки: не постојат големи разлики помеѓу луѓето што комуницираат со знаци и луѓето што не комуницираат со нив, и јасна разлика помеѓу нив во однос на одредени фонолошки параметри. Сличноста помеѓу луѓето што употребуваат знаци и оние што не употребуваат е резултат на истиот однос на движењето, т.е. за двете групи движењето бил значителен фактор при правењето на нивните одлуки при разделувањето на зоровите. Разликите помеѓу двете групи се резултат на улогата или недостигот на местата на артикулација или формите на дланките. Употребата на местата на артикулација варира кај луѓето што не употребуваат знаци, со скоро никаква за англиските, австриските и германските говорители, а многу поголема кај хрватските говорители. Нивните резултати покажувале дека формите на дланките се посебни за фонологијата на јазикот со знаци. Луѓето што го употребуваат знаковниот јазик обрнуваат многу повеќе внимание на тоа отколку луѓето што не ги употребуваат при разделувањето на зборовите. Претходново исто така е значително покатегорично од местата на артикулација кои можат да бидат третирали различно дури и во различни знаковни јазици, или движењето кое се третира слично и кај луѓето што употребуваат знаци и кај оние што не употребуваат. Постои и голема разлика во формите со дланките помеѓу знаковните јазици и системите на гестикулација. Резултатите исто така ја поддржале хипотезата дека покажувачите со знаците ги употребуваат правилата за разделување на зборовите на нивниот знаковен јазик дури и кај за нив непознат знаковен јазик. Примерите кај различни јазици покажуваат различна осетливост на различни нешта. На пример, хрватските знаковни покажувачи не биле осетливи на формите на дланките кога стимулот имал само едно место на артикулација. За разлика од нив, германските покажувачи биле осетливи на формите на дланките кога стимулот имал само едно место на артикулација, но не кога имал две места на артикулација. Ако сето тоа било само работа на модалитет, би очекувале хрватските и германските покажувачи да се однесуваат по слична

шема, а не по контрастната шема што била набљудувана овде. Хипотезата 2: визуелната природа на сигналот ќе ги предизвика двајцата говорители и покажувачи со знаци да употребуваат информација на зборовно ниво на нивните заклучоци за знаковниот јазик и покрај актот дека работата при говорниот јазик покажува дека говорителите се предодредени да користат слоговни секвенции за да прават зборовно разделување во јазикот што го говорат. Разделувањето и во говорните и во знаковните јазици бара различна стратегија. Разделувањето во говорните јазици се базира најчесто на ритмичките редови. Ова е повеќе базирано на слогови. Знаковните јазици користат подрачно базирани редови кои се повеќе зборовно базирани (1 вредност - 1 збор). Покажувачите на знаци поинаку ѝ пристапуваат на задачата отколку непокажувачите. Покажувачите на знаци најпрво обрнувале внимание на движењата, потоа на формите на дланките, а на крај на местата на артикулација. Оние што не покажуваат знаци најпрво обрнувале внимание на движењата, потоа на местата на артикулација и генерално ги игнорирале формите на дланките. Главното прашање за задачата презентирана тука е дали зависноста од движењата е зборовен ефект или слоговен ефект. Ние би заклучиле дека тоа е зборовен ефект бидејќи општата стратегија употребувана од учесниците е 1 вредност-1 збор. За да биде слогот релевантна единица, би требало да постои доказ за слоговен редослед (секвенција) од одреден вид, како на пример стапка, трохејска (силно-слабо) или јамбска (слабо-силно) шема. Наместо тоа, како и разделувањето на зборовите базирано на самогласна хармонија, секоја промена на вредноста ја предизвикува перцепцијата што го сигнализира почетокот на нов збор. Поради ова, можеме да заклучиме дека набљудувачите на знаковните јазици употребуваат збор за да разделат знаковна низа, што се должи на визуелно/гестикуллативната природа на знаковните јазици, додека пак слушателите на говорните јазици зависат најмногу од слоговите при разделувањето на зборовите, што се должи на аудио/вокалната природа на говорните јазици.⁴¹

41 Diane Brentari и Ronnie Wilbur., 2006: *A cross-linguistic study of word segmentation in three sign languages*, 9th Theoretical issues in Sign Language research conference: Brazil: <http://www.editora-arara-azul.com.br/ebooks/catalogo/complete.pdf> p.48 [Accesed 15.09.2013]

15. Во своето истражување Brendan Castello, Javier Fernandez и Alazne Landa го истражиле гледиштето на мајчиниот говорител/покажувач и мотивацијата што произлезе од недостигот на мајчини покажувачи во глувата популација во баскиската земја, кои учествуваат како информанти при истражувањето на знаковниот јазик. Едно истражување со случајно статистички податоци за оваа популација откри дека општата претпоставка е дека 5-10% од глувите луѓе се родени во глуви семејства. Испитале различни дефиниции за знаковни јазици и откриле и развиле методологија со цел да го одбегнат недостигот на информанти на мајчин јазик, што вклучува прифаќање на гледиште на мајчини изрази кои се темелат на многубројни јазични надворешни фактори (возраста на усвојување, статусот на слушање на семејството и контактот со знаковен јазик). На крај анализирајќи ја употребата на главните променливи показатели на нашите информанти, погледнале еден специфичен аспект на различности од англискиот знаковен јазик употребуван во баскиската земја кој покажува варијации според припадноста на покажувачот со знаци. Оваа варијација може да биде опфатена во услови на две прогресивни скали кои се занимаваат со степенот на коартикулација, на една страна, и распространетоста од која употребата на разделувањето зборови е апстрактна, на друга страна. Од она што досега го опишавме во врска со нашата работа во баскиската земја би сакале да обрнеме внимание на двете точки: прво, на важноста на забележувањето на метаподатоците, кое дозволува креирање на социолингвален профил на информантите. Во контекстот на знаковните јазици на помали популации, отсутноста на мајчини покажувачи со знаци го прави императивно знаењето околу тоа од каде доаѓаат податоците и што тие претставуваат. Нашите принципни рамки на студија како истражувачка група не се социолингвистички по природа, но почувствувавме потреба да ги прифатиме како такви со цел да бидеме во можност да ги потврдиме нашите податоци. Како секундарен ефект зборот од социолингвистичките податоци ќе ни помогне да ѝ дадеме на научната заедница подобра слика за составот на глувата популација, и обезбедува почетна точка за демографска, антрополошка и социјална работа. Нашата втора забелешка се однесува на пилот-студијата за ефектите на подоцнежното усвојување. Во дадените специфични социјални услови во кои постојат, знаковните јазици ја нудат можноста за учење на јазикот

и во други состојби покрај мајчините услови, според возраста на изучување на првиот јазик. Класичната работа на Jakobson обрнува внимание на паралелите помеѓу етапите на развоток, додека конструкцијата на фонолошкиот систем и етапите на опаѓањето се должат на афазичните услови. Според оваа студија, фактот што етапите на развоток и опаѓање на фонолошкиот систем се сложуваат, коинцидира на лингвистичкиот систем. Според зборовите на Jakobson, оваа организација е предмет на следниот главен принцип: исто како што високостепената структура може да биде конструирана, освен ако основите претходно не биле зацврстени, основите може да биле раздвоени без претходно отстранување на високостепената структура. Ако го прифатиме главниот принцип на Jakobson дека процесите на јазичното усвојување и губиток се рефлектираат во фундаменталната природа на хиерархиската организација на јазикот, може да се предвиди дека различните нивоа на граматичка компетенција која резултира од подоцнежното усвојување се исто така рефлексивна на оваа хиерархиска организација. Како такви, граматичките студии кои вклучуваат немајчини покажувачи може да откријат важна информација за хуманистичкиот јазичен факултет. Нашата пилот-студија за промена на функцијата, се разбира, е прв чекор во оваа насока: Lilo-Martin и Berk ги проучуваат ефектите од подоцнежното усвојување на знаковниот редослед во англискиот знаковен јазик, Koptefer го анализира односот помеѓу возраста на усвојување и лексичкото познавање на англискиот знаковен јазик, и како што видовме Budro и Mejberci ги разгледувале разликите во времето за реченично процесирање во однос на возраста на усвојување. Како што претходно беше споменато, промената на функцијата во знаковните јазици е граматички механизам кој е аналоген на директен/индиректен говор во говорните јазици. И двете структури создаваат промена во рамките на однесување на диелектички (показни) изрази, а и двете вклучуваат граматички конструкции кои бараат одредена количина на морфолошка комплексност. Прогресивните скали за граматизација на промената на функцијата што ја идентификуваме ја одразува оваа комплексност. Споредбата на овој процес во фазите на усвојување на промената на функцијата или директен/индиректен говор од страна на мајчините говорители/покажувачи со знаци и манифестирањето на овие структури во афазичноста може да обезбеди вреден

извор на доказ за внатрешната организација на граматиката на знаковните јазици, фундаменталните разлики и сличностите помеѓу знаковните и говорните јазици и структурната подготовка на универзалната граматика.⁴²

16. Во истражувањето за знаковниот опис како геометријата и графичањето им служат на лингвистичките работи, истражувачите Michael Filho и Annelies Bratfort изложиле во кратки црти нов приказ на лексичките единици на знаковниот јазик. Наместо едноставното давање независни вредности на даден сет од параметри, тоа се базира на секвенции од геометриски ограничувања, кои различно од претходните модели употребуваат внатрешни зависности помеѓу елементите на приказите. Покажале како оваа внатрешна структура на знаците може графички да биде прикажана употребувајќи сет алатки од графиконот и колку е моќен овој метод. Тој отвора пат за подобри системи за база на податоци бидејќи јазикот на пребарување на графиконите е подобар од дизајнирањето на изразите и може да се претвори во процес на самопроверување. Лемси во моментот развива целосна знаковна аватар- платформа. Дobar начин на евалуација на геометрискиот модел би бил кога би го направиле репрезентативен систем од платформата и да се види колку е прифатлив знаковниот исход. Критериуми за прифатливоста на знаковните изрази се прецизноста на знаците, леснотија при движењата и квалитетот на примените помеѓу позиции. Досега комплетен геометриски прибор е имплементиран и тестиран. Тоа ќе биде потребно за сите геометриски работи на изразите, за кои појаснивме дека беа многубројни. Следниот чекор е да се имплементира актуелниот описен преведувач, така што на аватарот ќе може конечно да му се дадат артикулативни наредби. Како додаток на она што беше презентирано тука, би сакале да го споменеме идниот проспект кој го гледаме во оваа работа. Проектот за запис на знаковните јазици чиј предмет е да се создаде пишана форма на францускиот знаковен јазик се фокусира, покрај другите аспекти на знаците, на геометриските карактеристики кои се содржани во нив. Многу работи сега се земаат предвид: ротации, симетрии, но исто така и невидливите референтни точки, форми итн. Што е уште поважно,

42 Brendan Costello, Javier Fernández & Alazne Landa., 2006: **The non- (existent) native signer: sign language research in a small deaf population**, 9th Theoretical issues in Sign Language research conference: Brazil <http://www.editora-arara-azul.com.br/ebooks/catalogo/complete.pdf> p. 77 [Accesed 15.09.2013]

тоа вклучува дискусија за тоа што „ср“ за еден знак, а што може да се гледа како „периферно“. Навистина е витално, со целта за понудување пишан систем кој би бил употребуван за брзи прибелешки да се биде свесен за она што мора да заврши на хартија, а кои работи треба да бидат изоставени. Овие две прашања се многу покомпактибилни со нашиот модел, првото прашање е всушност неговата неопходност бидејќи сите предмети на сите изрази, освен деловите на телото, се нумерички и геометриски. Второто прашање е веројатно и интересно истражување на база податоци, кое веќе беше дискутирано во претходниот дел. Со голема надеж и восхит ви сугерираме дека овој модел ќе биде потенцијален материјал за дизајнирање пишан систем на знаковните јазици.⁴³

17. За морфолошката структура на францускиот знаковен јазик истражувачите Brigitte Garcia, Dominique Boutet и Gaëlle Roch дошле до заклучок дека тоа е база на податоци на францускиот знаковен јазик кои ја потврдуваат хипотезата за морфемското сублексичко структурирање. Економијата на оваа база податоци доведува на виделина значајност на промената на досегашната референцијална рамка на анализа на (егоцентрични) накај алоцентрични и дистрибутивно референтни точки. Оваа нова рамка на референца го прави возможно истражувањето на интер- и интрапараметрични односи, додека во исто време утврдува услови на фалсифицирање на нивната евалуација. Првичните резултати откриваат, за снимените форми со раце, присуство на морфемски вредности во 80% од знаците, кои се покажало дека се во поголемиот дел идентични со оние што се признаени во институтот за знаковни јазици. Овие сознанија ја потврдуваат хипотезата на круцијалната улога на овие структури во лексикогенезата. Листата со овие вредности од формите со раце е ограничена и дава можност за создавање морфо-графичко претставување. На крај, релевантните алоцентрични позиции на раката одговараат со физиолошките определби поврзани со локацијата, ориентацијата и движењето, за кои ја започнавме листата.⁴⁴

43 Filhol, Annelies Braffort., 2006: **Sign description: how geometry and graphing serve linguistic issues**, , 9th Theoretical issues in Sign Language research conference: Brazil <http://www.editora-arara-azul.com.br/ebooks/catalogo/complete.pdf> p. 107 [Accesed 17.09.2013]

44 Brigitte Garcia, Dominique Boutet и Gaëlle Roch., 2006: **The morpho-phonetic structuring of LSF (French Sign Language)** : 9th Theoretical issues in Sign Language research conference: Brazil <http://www.editora-arara-azul.com.br/ebooks/catalogo/complete.pdf> p. 125 [Accesed 17.09.2013]

18. Во ова излагање покажавме дека интервалот на знаците е понизок од интервалот на зборовите и кога видот на артикулацијата е контролиран. Сепак, знаковните јазици се целосно оформени граматички системи најверојатно поради тоа што севкупната архитектура на граматиката на знаковните јазици го редуцира вчитувањето на краткотрајната меморија. Нашата теорија е дека јазичниот факултет е зависен од краткотрајната меморија, која е доволно флексибилна да се развие дури и во релативно непријателска средина. Исто така, ја покажавме предноста на глувите покажувачи со знаци за разлика од оние индивидуи што слушаат кај визуелно-просторните задачи.⁴⁵

19. Судејќи ја скорешната работа на полето на јазично усвојување, пристапот употребуван во ова истражување треба да го опишува јазичното усвојување на бразилскиот знаковен јазик. При описот на движењето на рацете треба да ги истражуваме продукциите кои им претходеа на знаците и овој пат, социјалните гестулирања, рачните „дрдорења“ и покажувања овде идентификувани како првите рачни покажувања. Резултатите исто така покажаа дека првите знаци биле покажани на 11-месечна возраст. Секвенцијата прикажана во лингвистичкото прикажување, за време на периодот во кој било истражувано, вклучувало најави на знаци од два знака (често комбинација на знак и покажување) и едноставни реченици. Споредбата направена помеѓу бразилскиот знаковен јазик и англискиот знаковен јазик е поврзана во прецизноста на првичната фонолошка продукција. И во двата јазика локацијата беше првиот аспект што ќе е произведен на еден прецизен начин (имајќи продукција на возрасен како основа), движењето беше произведено на помалку прецизен начин отколку локација, а рачната конфигурација беше последниот аспект кој беше продуциран со прецизност. Набљудувањето на фонолошкиот развој покажа дека со време имаше поголема разноликост при произведувањето на фонемите, а артикулацијата има цел да биде попрецизна. Испитувањата во однос на параметрите за формите со дланки ги забележаа следниве резултати: а) произведени се 20 различни типа форми со дланки кои вклучувале комбинација од карактеристиките на избор на

45 Carlo Geraci, Marta Gozzi, Costanza Papagno и Carlo Cecchetto., 2006 : **Short Term Memory and Sign Languages: Reduced Resources and Full Languages**, 9th Theoretical issues in Sign Language research conference: Brazil <http://www.editora-arara-azul.com.br/ebooks/catalogo/complete.pdf> p. 140 [Accesed 17.09.2013]

одреден прст или конфигурација на прстите; б) на 30-месечна возраст добиени се сите карактеристики на моделот „еден над сите и сите над еден“. Ова значи дека јадреното образување на избраните прсти се здобива во почетниот период, а додека конфигурацијата на прстите се здобива подоцна, а се базира на првите. Описот на локацијата покажува дека од 0 до 11-месечна возраст, па до 2-годишна возраст локациите (точките) се продуцираат во деловите на телото (нос, уста, око) и во неутралниот простор. Од 13-месечна возраст локациите почнуваат да се произведуваат на места кои претставуваат релација со телото и локации во просторот на недоминантната рака. Локациите (точките), кои вклучуваат главни локации и главни контрасти (во неутралниот простор и во пределот на главата), се здобиени првично. Типично здобиените локации (точки) во подоцнежните фази ја вклучувале недоминантната рака или подрачја кои бараат подетално разликување во артикулацијата. Hults сугерира дека локациите се произведувани со висока прецизност бидејќи тие се централен составен дел во лексичката организација на знаците и поради тоа, информациите во однос на локацијата може да ја преземат главната улога во првичната детска фонологија. Описот на усвојувањето на движењето покажува дека со тоа е постигната скромна прецизност при произведувањето на раководните и внатрешни движења на раката, со честа употреба на мала група можности. Демонстративните податоци сугерираат дека при усвојувањето на движењата постои градација во однос на комплексноста на усвојувањето на начинот на движењата, дури и кај внатрешното движење на раката. Според ова, земајќи ги предвид фонолошкото усвојување, фреквентноста и точноста на аспектите на формирање, се покажува дека: а) изборот на прстите е главен, а конфигурацијата на прстите зависна. Редот на усвојување е јадро, дополнувања, па потоа определувачите; б) што се однесува до параметрите на локацијата, јадрото на моделот е главен дел, а зависни се суппросторите во кои знаците се артикулирани; в) во процесот на фонолошко усвојување јадрените карактеристики биле добиени на прецизен и фреквентен начин и се појавувале во детското произведување, најпрво на јадрените карактеристики, а потоа на завршните карактеристики. Според ова, податоците на усвојување на бразилскиот знаковен јазик покажуваат дека во почетната фаза на лингвистичкиот развој на детето оперира со основни изрази од јадрениот склоп, мапирајќи ја нејзината/

неговата продукција со тоа претставување, и како што се одвива усвојувањето, влезните докази, визуелната перцепција и моторниот развој прават детето да ги специфицира и другите карактеристики што биле присутни во првичниот приказ. Оваа спецификација се случува постепено.⁴⁶

20. Оваа студија е базирана на податоци од повеќе од двесте покажувачи на англискиот знаковен јазик од цела Америка и покажа дека варијациите пронајдени во три фонолошки варијабли се системски. За сите три варијабли - знакот ГЛУВ, надолното движење на знаците како на пример ЗНАЕ и знаците направени со една форма на дланките - мултиваријабилните анализи покажуваат дека граматичката категорија на која знакот □ припаѓа е најважното лингвистичко ограничување. Карактеристиките на околните знаци, исто така, значително ги ограничуваат изборите на покажувачите помеѓу неколку варијанти. Поради ова, анализите на локацијата на знаците, како што се ЗНАЕ и едноформните знаци со дланка, индицираат дека дејствува асимилација. Сепак, влијанието на фонолошките фактори е доследно помалку важно отколку граматичката класа. Шемата набљудувана на сите три фонолошки варијабли, како и во истражувањата кај Mulrooney и Schembri и Johnston, може да ни помогне да ги сортираме типовите ограничувања (на пример индексикалност) кои се единствени, уникатни за знаковните јазици и за оние што се вообичаени за сите јазици, било да е говорен било пишан. На крај, резултатите претставени овде обезбедуваат доказ дека хипотезите за факторите што ја ограничуваат варијацијата во знаковните јазици, како и хипотезите за варијација во говорните јазици, мора да бидат тестирани не само преку неколку примери туку во обемни скалести студии на актуелниот јазик употребуван од страна на многубројни претставници на глумата заедница.⁴⁷

21. При истражување на замената на вербалната и невербалната семантика беше потврдено дека гестикулациите употребувани од помали деца (7 годишни) покажале помали фонолошки карактеристики отколку оние употребувани

46 Lodenir Becker Karnopp., 2006: **Sign Phonology Acquisition in Brazilian Sign Language**, 9th Theoretical issues in Sign Language research conference: Brazil <http://www.editora-arara-azul.com.br/ebooks/catalogo/complete.pdf> p. 204 [Accesed 20.09.2013]

47 Ceil Lucas и Robert Bayley., 2006: **Variation in ASL: The Role of Grammatical Function**, 9th Theoretical issues in Sign Language research conference: Brazil <http://www.editora-arara-azul.com.br/ebooks/catalogo/complete.pdf> p. 259 [Accesed 20.09.2013]

од постари деца (11 годишни). Овие резултати покажуваат дека има повеќе фонолошки параметри, па последователно и повеќе лингвистички компоненти во гестикулациите употребувани од страна на постарите деца. Овие податоци беа утврдени со употребата на фонолошкиот коефициент на знаковна гестикулативна блискост.⁴⁸

22. Првичната намена на оваа студија беше да се опишат и да се документираат присвојните и егзистенцијални конструкции на англискиот, хрватскиот и на австрискиот знаковен јазик. Како што ги проверувавме нашите податоци, забележавме сличности во сите три јазици во делот на синтаксичките структури кои изразуваат присвојност и постоење, како и очигледно ограничување на кое овие три структури може да наидат. Шпекулираме дека ова ограничување може да се должи на фактот дека присвојноста е, во својата стандардизирана едноставност, врска помеѓу *iv* посесор и нежив посесум и дека точно оваа врска е нагласена од очигледна присвојна замена. Втората цел на досегашнава работа беше да привлечеме внимание на скриените локативни или просторни карактеристики на постојните и присвојните структури кои ги набљудуваме во англискиот, хрватскиот и во австрискиот знаковен јазик. Посебно забележавме алтернативни механизми за изразување на присвојност кои вклучуваат покажување кон геометриската точка на просторот или движење на потчинетиот знак до геометриската точка на неговиот посесор. Исто така, просторен по природа беше изразот на постоење преку зацврстување на базично-фигурните конструкции во кои како база се смета локацијата, а фигура е предметот на кој му е препишано постоењето. На крај опишавме секундарно дијахроничен доказ за колативно потекло на егзистенционалниот/присвоен глагол кај австрискиот знаковен јазик и егзистенционалниот глагол кај хрватскиот знаковен јазик. Во литературата на говорните јазици постои голема дискусија околу синтаксичката врска помеѓу посесивите, егзистенционалите и локативите. Го дискутиравме Friz како еден таков предлог, не како пропозиција да се присвојат специфичните структурни детали на таа анализа, туку едноставно како прв обид да се откријат сличностите

48 Mecca, F.F.D.N; Lichtig, I., 2006: *An innovative proposal of a Phonological Coefficient of Gesture-Sign Proximity to analyse gestures production in Brazilian Sign Language*, 9th Theoretical issues in Sign Language research conference: Brazil <http://www.editora-arara-azul.com.br/ebooks/catalogo/complete.pdf> p. 314 [Accesed 21.09.2013]

понеѓу овие три структури во знаковните јазици, како и во говорните јазици. Свесни сме, се разбира, за потребата од претпазливост кога ги проширувавме анализите над знаковните јазици кои оригинално биле развиени како податоци за говорните јазици. Сепак, чувствуваме дека досегашните структури за прикриената локативна природа на (одредени) присвојни и егзистенционални структури во англискиот, хрватскиот и во австрискиот знаковен јазик се задолжителни и доволни и заслужуваат построго понатамошно истражување.⁴⁹

49 Deborah Chen Pichler, Katharina Schalber, Julie Hochgesang, Marina Milković, Ronnie B. Wilbur, Martina Vulje, Ljubica Pribanić., 2006: **Possession and existence in three sign languages**, 9th Theoretical issues in Sign Language research conference: Brazil <http://www.editora-arara-azul.com.br/ebooks/catalogo/complete.pdf> p. 440 [Accesed 21.09.2013]

III. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

III.1 Предмет на истражувањето

Истражувањето е насочено кон анализирање на структурата на знаците кои глумите лица ги употребуваат при нивната комуникација во Република Македонија и во Република Бугарија, за да се покажат разликите во овие два знаковни јазика.

Предметот на ова истражување е:

„Компаративната анализа на структурата на македонскиот и на бугарскиот знаковен јазик“

III.2 Цел на истражувањето

Целта е да се утврди дали постојат разлики во развојот и во структурата на македонскиот и на бугарскиот јазик.

III.3 Задачи на истражувањето

- Да се презентира и да се анализира еднорачната азбука на знаковниот јазик во Република Македонија.
- Да се презентира и да се анализира еднорачната азбука на знаковниот јазик во Република Бугарија.
- Да се презентира и да се анализира дворачната азбука на знаковниот јазик во Република Македонија.
- Да се презентира и да се анализира дворачната азбука на знаковниот јазик во Република Бугарија.
- Да се види дали има разлики во еднорачната азбука меѓу македонскиот и бугарскиот знаковен јазик.
- Да се види дали има разлики во дворачната азбука меѓу македонскиот и бугарскиот знаковен јазик.
- Да се утврдат сличности или разлики при продукцијата на броевите во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик.

- Да се утврдат сличности или разлики при продукција на знаците за интелект, емоции, комуникација во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик.
- Да се утврдат сличности или разлики при продукција на знаците за религија во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик.

III.4 Хипотези

X_0 – Се претпоставува дека постојат разлики во структурата на македонскиот и на бугарскиот знаковен јазик врз основа на категориите на Стоуки (локација, облик на рака/раце, движење).

X_1 – Се претпоставува дека постојат разлики во еднорачната азбука меѓу македонскиот и бугарскиот знаковен јазик.

X_2 - Се претпоставува дека постојат разлики во дворачната азбука меѓу македонскиот и бугарскиот знаковен јазик.

X_3 – Се претпоставува дека не постојат големи разлики при продукција на броевите во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик.

X_4 - Се претпоставува дека постојат сличности при продукција на знаци кои се проследени со немануелни сигнали во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик.

X_5 – Се претпоставува дека знаците со иконични форми во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик се слични меѓу себе.

X_6 - Се претпоставува дека знаците кои означуваат заменки во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик се прават на ист начин.

X_7 – Се претпоставува дека знаците од областа на религијата се продуцираат на идентичен начин во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик.

X_8 – Се претпоставува дека знаците кои означуваат ментални активности и во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик се изведуваат во пределот на главата.

III.5 Техники на истражувањето

Во ова истражување е употребена компаративната техника на структурата на македонскиот знаковен јазик и бугарскиот знаковен јазик.

III.6 Методи на истражувањето

Во ова истражување главната метода што беше употребена е компаративната, односно споредбена метода. Преку употреба на оваа метода ќе се добијат информации со универзален карактер кои ќе послужат во понатамошната истражувачка дејност.

Проф. д-р Душан Савиќевиќ го објаснува компаративното истражување во 5 фази:

- Интуитивна фаза – пронаоѓање врска помеѓу два елемента што се истражуваат.
- Дескриптивна фаза – истражување на податоци заради обезбедување понатамошен опис на еден од елементите.
- Аналитички–експликативна – намалување на податоците што се добиени на помали делови, со што може да се утврдат сличностите и разликите помеѓу нив.
- Компаративна фаза – преку поставување заеднички доминатори се утврдуваат сличностите и разликите на испитуваните феномени.
- Предиктивна фаза – антипација на резултатите.

III.7 Место и време на истражувањето

Комплетната споредбена анализа на релевантната литература во однос на структурата на македонскиот знаковен јазик и на бугарскиот знаковен јазик беше извршена во временскиот период од септември 2013 година до февруари 2014 година.

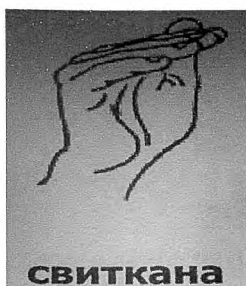
III.8 Облици на рацете

Големо внимание на облиците на рацете е посветено во 1960 година, голем прогрес е направен со истражувањето на Брентари (Brentari), па затоа постојните

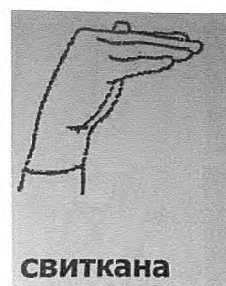
облици на раце можат да ги доловат и да ги забележат разликите кога се вклучени и други граматички компоненти. Структурата на облиците на раце е исклучително корисна во проширувањето на опсегот за истражувања на знаковниот јазик и на други граматички компоненти и дисциплини. Во случај на психолингвистичко експериментирање се дискутира за стимулации кои ги користи раката кога создава знак кој е добро контролиран само затоа што многу се знае за неговата структура. Тука се претставени облиците на раце со опишување на нивната фонолошка природа, во смисла на формалната презентација и ограничување.

Споредба на некои основни облици, т.е. поставеноста на раката во ASL и во BSL

АСЛ

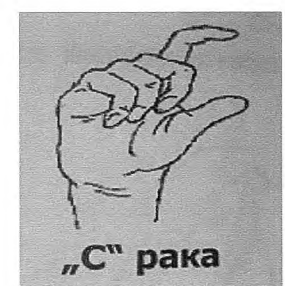
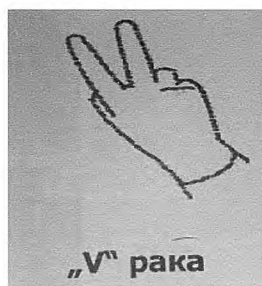
BSL

АСЛ

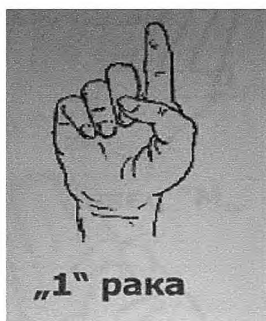
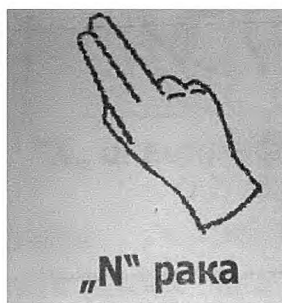
BSL

АСЛ

BSL

АСЛ

BSL

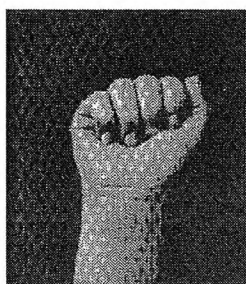

IV. ОБРАБОТКА НА РЕЗУЛТАТИТЕ

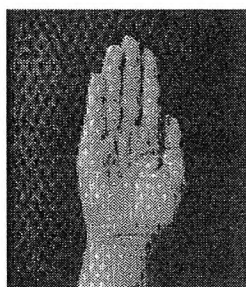
50

IV.1 Еднорачна азбука

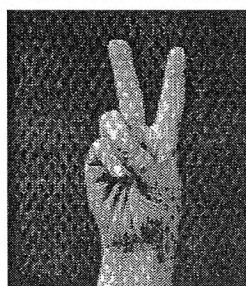
Македонски

A

Б

Б

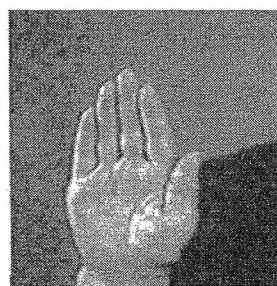
Бугарски

A

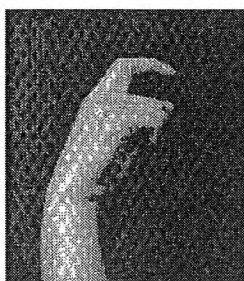
Б

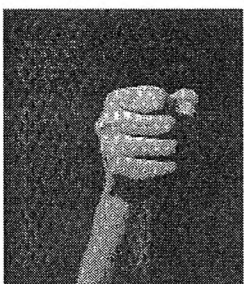
Б

50 Diane Brentari., 2011: [http://cml.uchicago.edu/~jkeane/sll/Papers/Brentari Companion%20to%20Phonology%20%28chapter%20Handshape%20in%20Sign%20Language%20Phonology%29%20%282011%29.pdf](http://cml.uchicago.edu/~jkeane/sll/Papers/Brentari%20Companion%20to%20Phonology%20%28chapter%20Handshape%20in%20Sign%20Language%20Phonology%29%20%282011%29.pdf) [Accessed 10.02.2014]

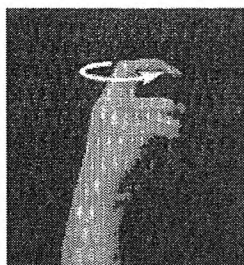
Македонски

Г

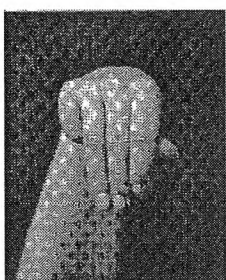
Д

Ѓ

Е

Ж

Бугарски

Г

Д

Буквата Ѓ ја нема
во бугарската азбука

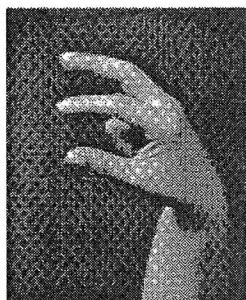

Е

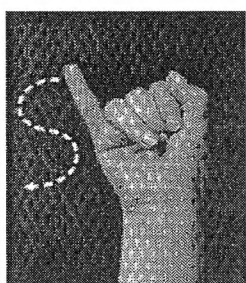

Ж

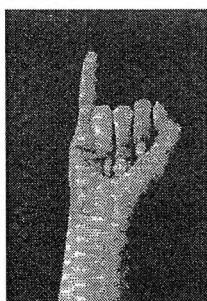
Македонски

З

S

И

Буквата Й ја нема
во македонската азбука

J

Бугарски

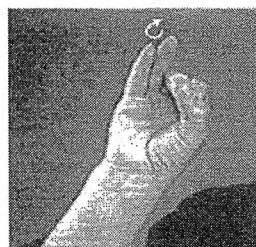

З

Буквата S ја нема
во бугарската азбука

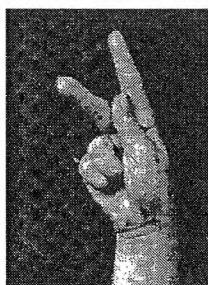
И

Й

Буквата J ја нема
во бугарската азбука

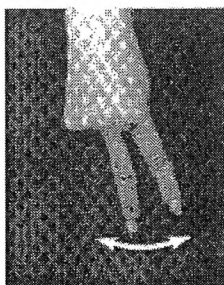
Македонски

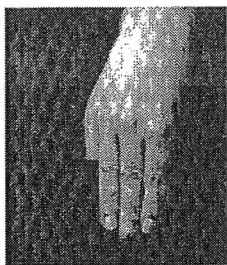
К

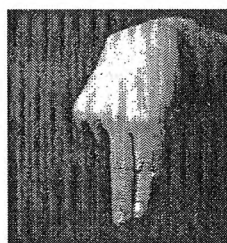
Л

Љ

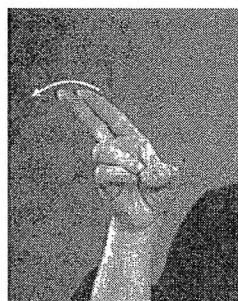

М

Н

Бугарски

К

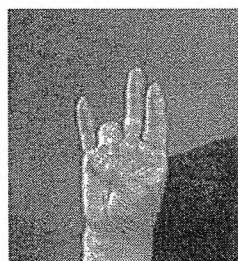

Л

Буквата Љ ја нема
во бугарската азбука

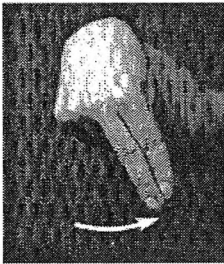

М

Н

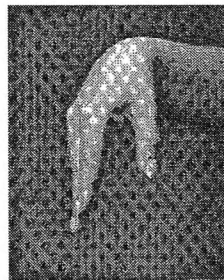
Македонски

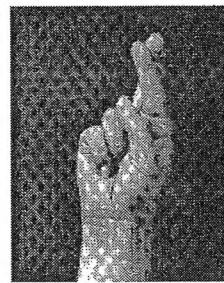
Њ

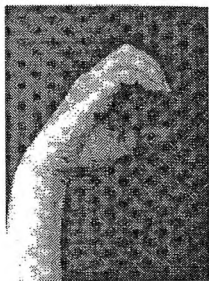
О

П

Р

С

Бугарски

Буквата Њ ја нема
во бугарската азбука

О

П

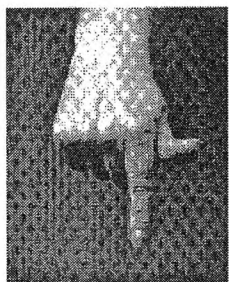

Р

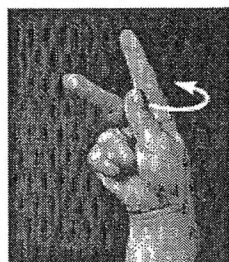

С

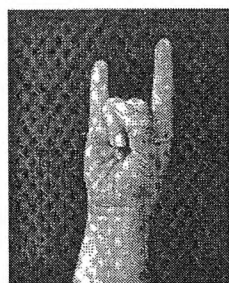
Македонски

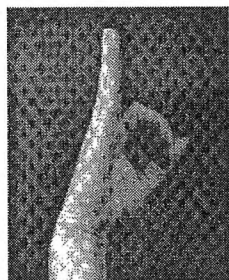
T

K

y

Ф

X

Бугарски

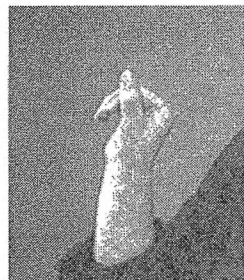

T

Буквата К ја нема
во бугарската азбука

y

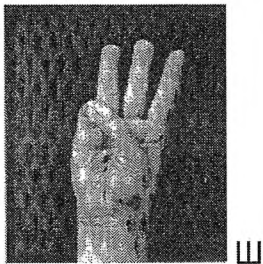
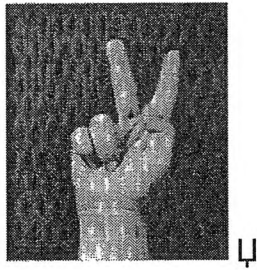
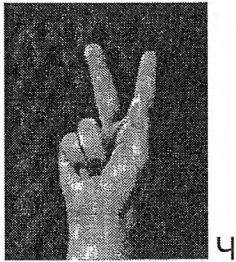
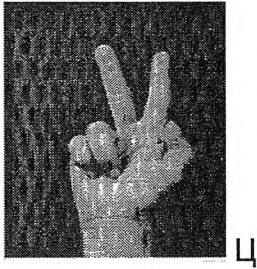

Ф

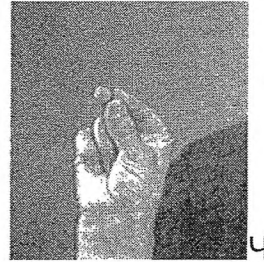
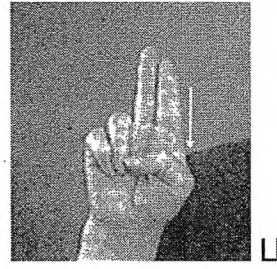
X

Македонски

Буквата Ш ја нема
во македонската азбука

Бугарски

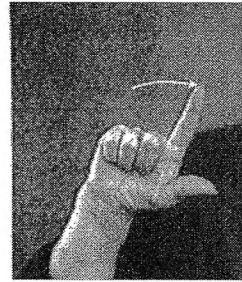
Буквата Џ ја нема
во бугарската азбука

Македонски

Бугарски

Буквата Ъ ја нема
во македонската азбука

Ъ

Буквата Ь ја нема
во македонската азбука

Ь

Буквата Ю ја нема
во македонската азбука

Ю

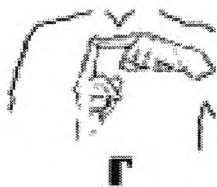
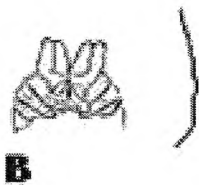
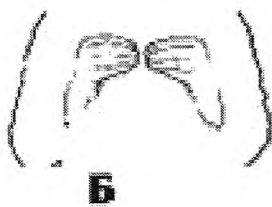
Буквата Я ја нема во
македонската азбука

Я

IV.2 Дворачна азбука

Македонски

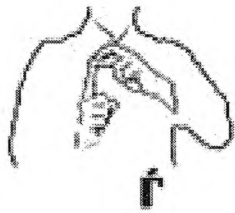
Бугарски

51 Сојуз на глуви и наглуви на Република Македонија, 2000: *Македонски речник на знаковен јазик*, Тетово: Печатница Напредок, 209-210.

51 Джангозова С., Мошева М., Стайков Л., 1996: *Български жестомимичен речник*, София, ИК "Кураж-Тишина" ООД, 388-390.

Македонски

Буквата Ѓ ја нема
во бугарската азбука

Македонски

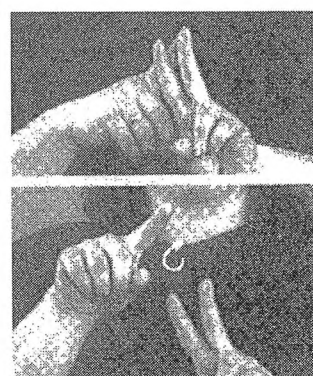

Буквата Й ја нема
во македонската азбука

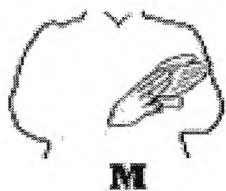
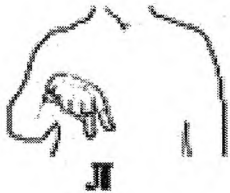
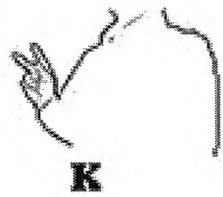
Бугарски

Буквата S ја нема
во бугарската азбука

Македонски

Бугарски

Буквата Ј ја нема
во бугарската азбука

К

Л

Буквата Љ ја нема
во бугарската азбука

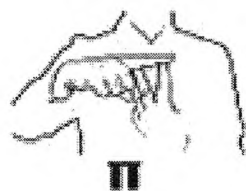
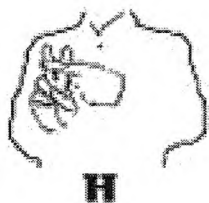

М

М(вар.)

Македонски

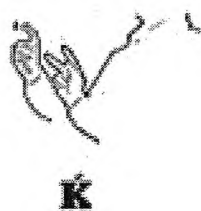
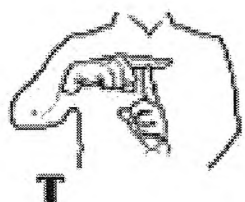
Бугарски

Буквата Њ ја нема
во бугарската азбука

Македонски

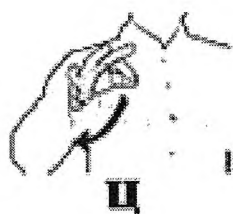
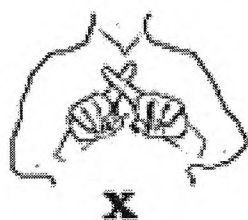
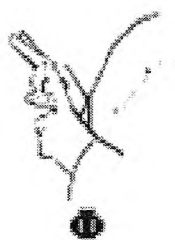
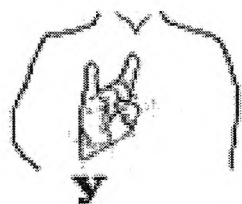

Бугарски

Буквата **К** ја нема
во бугарската азбука

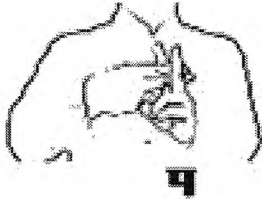
Македонски

Бугарски

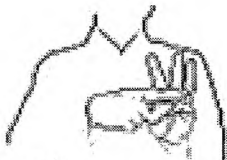
Македонски

Ч

Ц

Ш

Буквата Ш ја нема
во македонската азбука

Бугарски

Ч

Буквата Ц ја нема
во бугарската азбука

Ш

Щ

Македонски

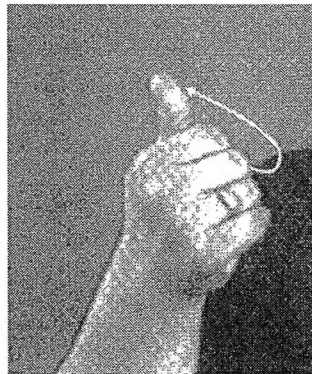
Бугарски

Буквата Ѓ ја нема
во македонската азбука

Ѓ

Буквата Ђ ја нема
во македонската азбука

Ђ

Буквата Ју ја нема
во македонската азбука

Ју

Буквата Ја ја нема
во македонската азбука

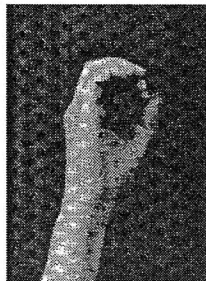

Ја

IV.3 Броеви

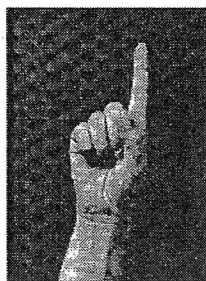
52

Македонски

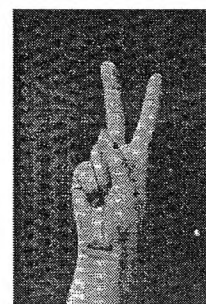
Нула

Локација: Пред трупот (претпоставка)
Облик на раката: Рамно „О“
Движење: нема движење

Еден

Локација: Пред трупот (претпоставка)
Облик на раката: „1“ рака
Движење: нема движење

Два

Локација: Пред трупот
Облик на раката: „V“ рака
Движење: нема

Бугарски

Нула

Локација: пред градите
Облик на раката: „F“ рака
Движење: нема

Едно

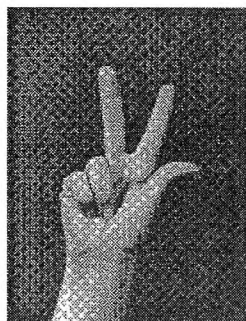
Локација: пред вратот
Облик на раката: исправен показалец
Движење: нема

Две

Локација: пред вратот
Облик на раката: „V“ рака
Движење: нема

Македонски

Три

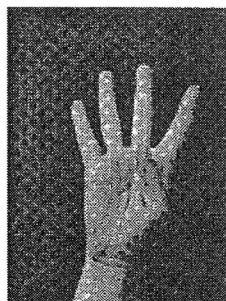
Локација: Пред трупот
Облик на раката: „V“ рака со исправен палец
Движење: нема

Бугарски

Три

Локација: пред трупот
Облик на раката: „M“ рака
Движење: нема

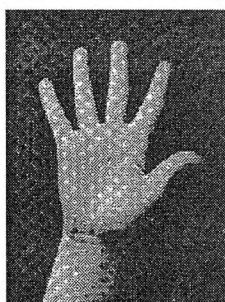
Четири

Локација: Пред трупот
Облик на раката: отворена рамна рака
со собран палец
Движење: нема

Четири

Локација: пред вратот
Облик на раката: отворена рамна рака
со собран палец
Движење: нема

Пет

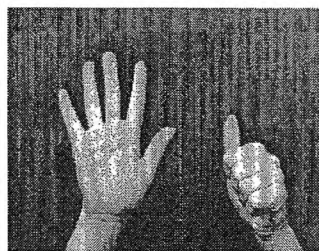
Локација: Пред трупот
Облик на раката: отворена рамна рака
Движење: нема

Пет

Локација: пред вратот
Облик на раката: отворена рамна рака
Движење: нема

Македонски

Шест

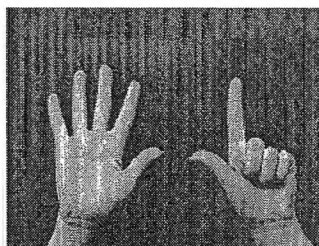
Локација: Пред трупот
Облик на рацете: десната рака е во облик на отворена рамна рака, левата е затворена со исправен палец
Движење: нема

Бугарски

Шест

Локација: пред трупот
Облик на рацете: десната рака е затворена со исправен палец, десната рака е отворена рамна рака
Движење: нема

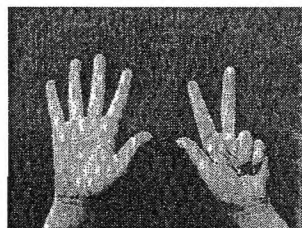
Седум

Локација: пред трупот
Облик на рацете: десната рака е во облик на отворена рамна рака, левата е во облик на рамна „L“ рака

Седум

Локација: пред градите
Облик на рацете: десната рака е рамна „L“ рака, левата е отворена рамна рака
Движење: нема

Осум

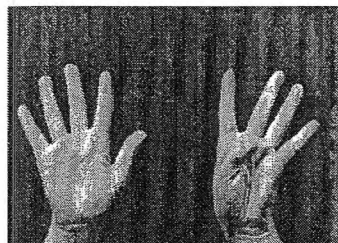
Локација: пред трупот
Облик на рацете: десната рака е во облик на отворена рамна рака, левата рака е со исправени палец, показалец и среден прст
Движење: нема

Осем

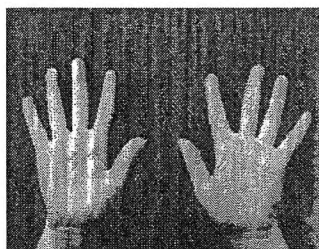
Локација: Пред градите
Облик на рацете: исправени палец, показалец и среден прст од десната рака и отворена рамна лева рака
Движење: нема

Македонски

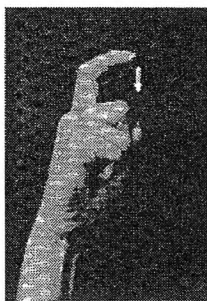
Девет

Локација: пред трупот
Облик на рацете: десната рака отворена рамна
рака, левата рака отворена рамна рака со
свиткан палец
Движење: нема

Десет

Локација: пред трупот
Облик на рацете: двете раце се во облик на
отворена рамна рака
Движење: нема

Сто

Локација: пред трупот (претпоставка)
Облик на раката: „С“ рака
Движење: кратко надолу

Бугарски

Девет

Локација: пред градите
Облик на рацете: десната отворена рамна со собран
палец, левата отворена рамна рака
Движење: нема

Десет

Локација: пред градите
Облик на рацете: отворени рамни раце
Движење: нема

Сто

Локација: Пред трупот
Облик на рацете: „1“ рака и „F“ рака
Движење: На првата слика се појаснува дека
станува збор за бројот 1, а на втората слика
движењето е во позиција на затворен круг што ги
појаснува двете нули од бројот сто

Македонски

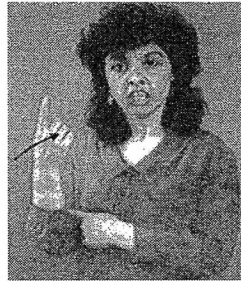
Илјада

Локација: пред stomachот

Облик на рацете: десната рака е во облик на исправен показалец, левата рака е во облик на рамна рака

Движење: Исправениот показалец кратко се придвижува надолу кон рамната рака

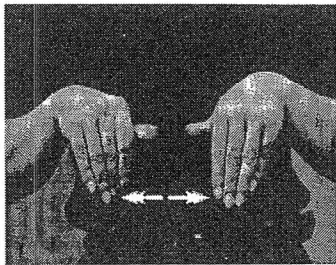
Бугарски

Хиљада

Локација: пред вратот

Облик на рацете: десната е со исправен показалец, левата е со исправен показалец
Движење: кратко движење на показалецот кон лицето

Милијарда

Локација: Пред stomachот

Облик на рацете: Собрана рака

Движење: повторливо движење надесно и налево

Милиард

Локација: над главата

Облик на раката: рамна рака
Движење: долго нанадвор

IV.4 Немануелни сигнали

53

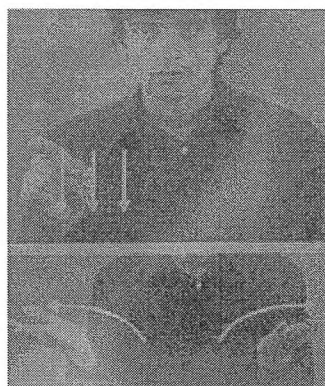
Македонски

Кoj

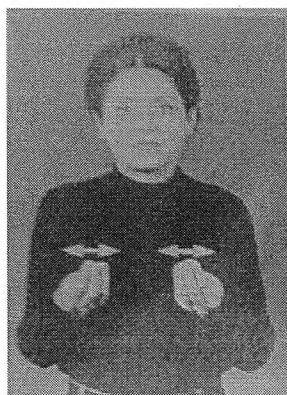
НМС: собрани и спуштени веѓи
Локација: показалецот ја допира брадата
Облик на раката: исправен показалец
Движење: со показалецот напред и назад

Бугарски

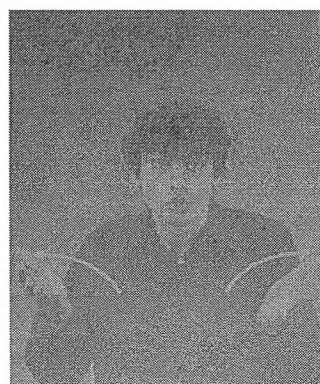
Кoj

НМС: собрани и спуштени веѓи
Локација: пред трупот
Облик на раката: на првата слика исправен показалец, а на втората слика рамни раце
Движење: на првата слика последователно надолу, а на втората слика однатре кон надвор

Зошто

НМС: собрани и спуштени веѓи
Локација: пред градите
Облик на раката: собрани прсти
Локација: истовремено кратко движење лево и десно

Зошто

НМС: собрани веѓи, подигнати рамења
Локација: пред градите
Облик на рацете: рамни раце
Движење: однатре кон надвор

53 Сојуз на глуви и наглуви на Република Македонија, 2000: *Македонски речник на знаковен јазик*, Тетово: Печатница Напредок, 211-212.

53 Джангозова С., Мошева М., Стайков Л., 1996: Български жестомимичен речник, София, ИК "Кураж- Тишина" ООД, 274-288.

Македонски

Лето

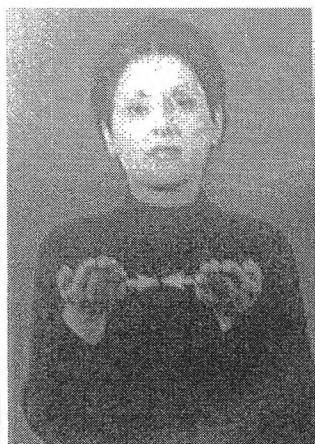
НМС: отворени очи со поглед нагоре
Локација: пред челото
Облик на раката: свиткана „L“ со собран палец
Движење: од лево кон десно на челото

Бугарски

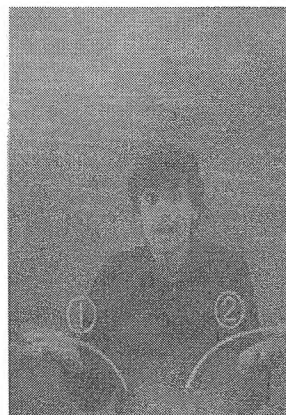
Лято

НМС: отворена уста со насмевка и широко отворени
очи со поглед нагоре
Локација: пределот на челото
Облик на раката: „С“ рака
Движење: од лево кон десно во пределот на челото

Каде

НМС: собрани и спуштени веѓи,
подигнати рамења
Локација: пред градите
Облик на рацете: отворени
Движење: истовремено кратко една кон друга

Къде

НМС: отворена уста, подигнати веѓи
Локација: пред градите
Облик на раката: отворени
Движење: однатре кон надвор, прво десната, па
левата рака

Македонски

Лимон

НМС: отворени очи и благо собрана уста
Локација: пред градите
Облик на раката: затворена рака
Движење: нема

Бугарски

Лимон

НМС: собрана уста, затворени очи
Локација: пред градите
Облик на раката: полно „О“
Движење: од горе кон долу како кога се става сок во чаша

Кога

НМС: спуштени и собрани веѓи,
подигнати рамења
Локација: пред градите
Облик на рацете: полусвиткани рамни раце
Движење: истовремено лево и десно

Кога

НМС: собрани веѓи, подигнати рамења,
отворена уста
Локација: пред градите
Облик на рацете: отворени рамни раце
Движење: однаatre кон надвор

IV.5 Иконични форми

54

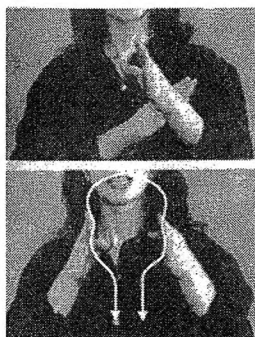
Македонски

Дрво

Локација: левата рака во висина на градите, а десната во висина на главата
Облик на рацете: отворена „5“ лева рака, а десна рака рамна рака
Движење: движење има само при поставување на рацете, потоа нема движење

Бугарски

Дрво

Локација: пред трупот
Облик на рацете: рамни раце и на двете слики
Движење: се следи обликот на дрвото од листовите кон коренот

Корен

Локација: пред стомакот
Облик на рацете: десна рака отворена рамна рака со собран палец, лева рака рамна рака
Движење: движење има само при поставување на рацете, потоа нема движење

Корен

Локација: пред стомакот
Облик на рацете: десна рака „1“ рака, лева рака рамна рака
Движење: левата рака се придвижува кратко надолу

54 Сојуз на глуви и наглуви на Република Македонија, 2000: *Македонски речник на знаковен јазик*, Тетово: Печатница Напредок, 82-94.

54 Джангозова С., Мошева М., Стайков Л., 1996: *Български жестомимичен речник*, София, ИК "Кураж- Тишина" ООД, 88-99.

Македонски

Цвеќе

Локација: пред градите
Облик на раката: свиткана „5“
Движење: нема

Банана

Локација: пред градите
Облик на рацете: „O“ рака лева и десна
Движење: десната рака се движи околу левата на ист начин како што се лупи банана

Теле

Локација: во пределот на челото
Облик на рацете: рамна „L“
Движење: нема

Бугарски

Цвете

Локација: пред лицето
Облик на раката: отворена рамна рака
Движење: кратко десно, нагоре и лево

Банан

Локација: пред трупот
Облик на рацете: полно „O“
Движење: десната рака се движи во насока како што се лупи банана

Теле

Локација: во пределот на челото
Облик на рацете: „L“ рака
Движење: нема

Македонски

Крава

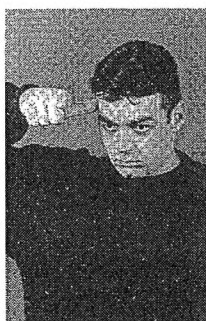
Локација: во пределот на целото
Облик на рацете: рамна „L“
Движење: нема

Бугарски

Крава

Локација: во пределот на челото
Облик на рацете: „1“ рака со исправен палец
Движење: нема

Вол

Локација: во пределот на челото
Облик на раката: рамна „L“, со
палецот свртен кон челото
Движење: нема

Вол

Локација: во пределот на челото
Облик на рацете: свиткана „5“
Движење: кратко нагоре формирајќи уши

Авион

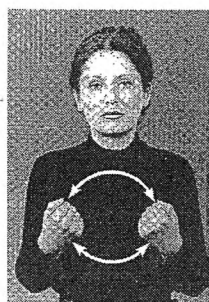
Локација: во висина на главата
Облик на раката: исправени палец,
и мал прст
Движење: кратко нагоре со мало
свртување на дланката

Самолет

Локација: пред градите
Облик на раката: исправени палец и мал прст
Движење: долго нанадвор и нагоре

Македонски

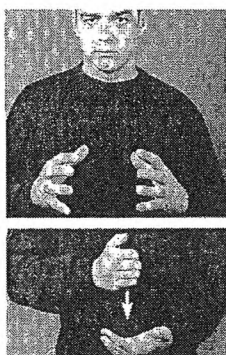
Автомобил

Локација: пред градите
Облик на рацете: затворени раце
Движење: повторливо движење нагоре и надолу

Телефон

Локација: во пределот на лицето
Облик на раката: исправени палец и мал прст во облик на слушалка
Движење: нема

Тиква

Локација: пред трупот
Облик на рацете: свиткана „5“ на горната слика и рамна десна рака и благо собрана лева рака на долната слика
Движење: движењето е претставено на долната слика каде што десната рака се движи кратко надолу кон левата

Бугарски

Автомобил

Локација: пред градите
Облик на рацете: затворени раце
Движење: движењето се повторува лево- десно

Телефон

Локација: во пределот на лицето
Облик на раката: исправени палец и мал прст во облик на слушалка
Движење: нема

Тиква

Локација: пред трупот
Облик на рацете: свиткана „5“ рака на горната слика и собрана десна рака со исправен палец и отворена рамна рака на долната слика
Движење: на горната слика движењето е во обликот на тиква, а на долната слика е кратко повторливо движење во два правца

Македонски

Штрк

Локација: во пределот на лицето
Облик на раката: собрани палец и показалец
Движење: кратко нанапред

Бугарски

Щркел

Локација: во пределот на носот
Облик на раката: „V“ рака
Движење: кратко нагоре и надолу

Бебе

Локација: пред телото
Облик на рацете: свиткани раце во лакот и малку во дланките кои се свртени нагоре
Движење: двете раце се нишаат кон лево и десно со повторливо движење

Бебе

Локација: пред градите
Облик на рацете: свиткани раце во лакот со отворени дланки
Движење: рацете се нишаат кон лево

IV.6 Лични заменки

55

Македонски

Јас

Локација: пред градите
Облик на раката: „1“ рака
Движење: нема

Ти

Локација: пред градите
Облик на раката: рамна „L“ рака
Движење: нема

Тој, таа, тоа

Локација: пред градите
Облик на раката: рамна „L“ рака
Движење: нема

Бугарски

Аз

Локација: пред градите
Облик на раката: „1“ рака
Движење: нема

Ти

Локација: пред трупот
Облик на раката: рамна „L“ рака
Движење: нема

Той

Локација: пред трупот
Облик на раката: „1“ рака свртена надолу
Движење: нема

55 Сојуз на глуви и наглуви на Република Македонија, 2000: *Македонски речник на знаковен јазик*, Тетово: Печатница Напредок.

55 Джангозова С., Мошева М., Стайков Л., 1996: *Български жестомимичен речник*, София, ИК "Кураж-Тишина" ООД.

Македонски

Ние

Локација: пред трупот
Облик на раката: отворена рамна рака
Движење: кратко надесно

Бугарски

Ние

Локација: пред градите
Облик на рацете: рамна рака
Движење: од градите кон надвор

Вие

Локација: пред трупот
Облик на раката: отворена рамна рака
Движење: нема

Вие

Локација: пред градите
Облик на рацете: рамна рака
Движење: однатре кон надвор

Тие

Локација: пред трупот
Облик на раката: отворена рамна рака
Движење: нема

Тие

Локација: пред градите
Облик на раката: рамна рака
Движење: нема

IV.7 Религија

57

Македонски

Амин

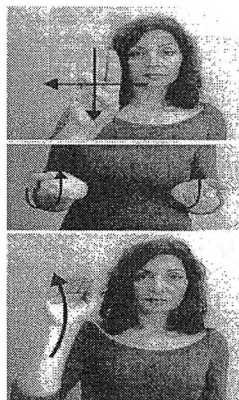
Локација: пред градите
Облик на раката: рамна рака
Движење: кратко надолу
(како поклонување)

Господ

Локација: над главата
Облик на раката: „1“ рака
Движење: кратко нагоре

Бугарски

Амин

Локација: на првата слика пред вратот, на
втората слика пред градите, на третата слика
во висина на носот

Облик на раката: на првата слика исправени показалец, среден
и мал прст, а досредниот прст и палецот се споени. На втората
слика се отворени рамни раце. На третата слика свиткана рака
Движење: на првата слика движењето е во облик на крст, на
втората слика движењето е од десно кон лево кружно нагоре, на
третата слика движењето е од долу кон горе малку свртено кон
десно

Бог отец

Локација: на првата слика пред градите, на
втората слика пред градите, на третата слика
пред лицето

Облик на рацете: отворени рамни раце
Движење: на првата и втората слика десната
рака се движи нагоре, а левата се движи кон десната рака,
на третата слика десната рака се движи во правец на устата

57 Сојуз на глуви и наглуви на Република Македонија, 2000: *Македонски речник на знаковен јазик*, Тетово: Печатница Напредок, 15.

57 Джангозова С., Мошева М., Стайков Л., 1996: *Български жестомимичен речник*, София, ИК "Кураж- Тишина" ООД, 22.

Македонски

Божик

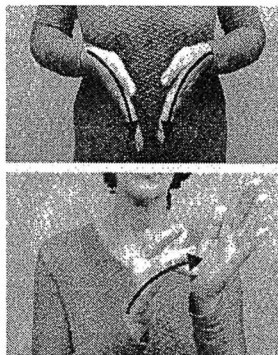
Локација: во пределот на главата
Облик на рацете: рамни раце
Движење: од главата надолу формирајќи елка

Црква

Локација: во пределот на главата и над неа
Облик на рацете: на првата слика собрана рака, на
втората слика „1„ рака
Движење: на првата слика надолу, и лево-десно, на
втората слика рацете формираат крст

Бугарски

Рождество Христово

Локација: на првата слика пред stomакот,
на втората слика пред градите
Облик на рацете: на првата слика рамни раце,
на втората слика десната рака е „8“ рака, а
левата рака е рамна рака
Движење: на првата слика рацете се движат
од stomакот кон подот, а на втората слика
десната рака се движи кон левата и ја допира

Църква

Локација: на првата слика пред градите, на
втората слика во пределот на главата
Облик на рацете: на првата слика отворени
рамни раце, на втората слика „1“ рака
Движење: на првата слика движењето е
од рамената надолу, на втората слика се
формира крст со прстите

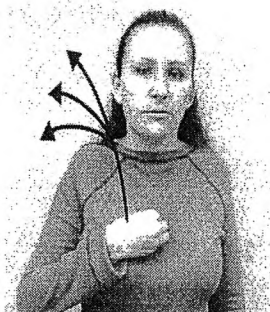
Македонски

Дух

Локација: во пределот на главата, пред градите
Облик на раката: на првата слика отворени се сите прсти и тие се собрани во круг, на втората слика рамно „О“
Движење: на првата слика од пределот на главата надолу брановидно, на втората слика нема движење

Бугарски

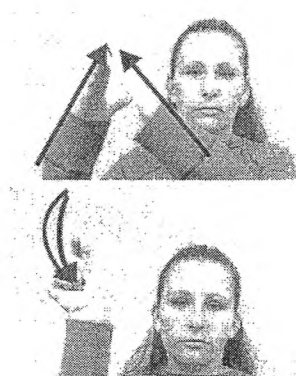
Дух

Локација: пред градите
Облик на раката: затворена рака
Движење: десно нагоре со што прстите се отвораат

Џамија

Локација: пред трупот
Облик на рацете: десната рака полно „О“, левата рака отворена рака свртена надолу
Движење: кратко од долу кон горе

Джамия

Локација: во пределот на главата
Облик на раката: на првата слика рамни раце, на втората слика собрани палец и показалец
Движење: на првата слика од долу нагоре формирајќи шпиц, на втората слика прстите се собираат и се движат надолу

Македонски

Гавол

Локација: во пределот на челото
Облик на раката: рамна „L“ рака
Движење: кратко нанадвор

Бугарски

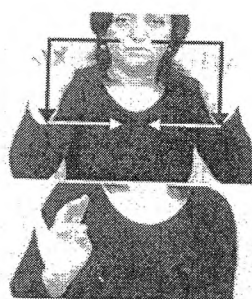
Дявол

Локација: во пределот на главата
Облик на раката: „1“ рака
Движење: од десно нагоре кон челото

Икона

Локација: над главата
Облик на рацете: „1“ рака
Движење: од горе надолу формирајќи
полукруг

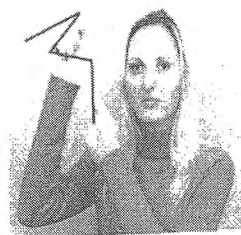
Икона

Локација: пред градите
Облик на рацете: на првата слика рамно „О“, на
втората слика досредниот прст и палецот
се допрени
Движење: на првата слика рацете формираат
рамка, на втората слика нема движење

Камбана

Локација: пред лицето и градите
Облик на рацете: затворени раце
Движење: надолу (симулира влечење на
јажето од камбаната)

Камбана

Локација: во пределот на главата
Облик на рацете: затворени раце
Движење: цикцак како што се движи
јажето од камбаната

Македонски

Католик

Локација: пред трупот
Облик на раката: отворена рамна рака
Движење: надолу, и лево-десно

Бугарски

Католик

Локација: во пределот на челото
Облик на раката: „1“ рака
Движење: се црта крст

Манастир

Локација: чело, над главата
Облик на рацете: на првата слика споени палец, показалец и среден прст; на втората слика свиткана рака
Движење: на првата слика надолу, и лево-десно; на втората слика кратко полукружно кон десно

Манастир

Локација: на првата слика пред градите, на втората слика пред вратот, на третата слика пред stomакот
Облик на рацете: на првата слика исправени показалец и среден прст, на втората слика рамни раце, на третата слика отворени рамни раце
Движење: на првата слика од носот кон градите и од десно кон лево формирајќи крст, на втората слика се формира шпиц со рацете, на третата слика се од stomакот кон надвор полукружно

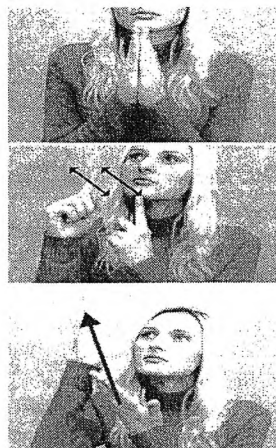
Македонски

Молитва

Локација: пред трупот
Облик на рацете: рамни раце
Движење: нема

Бугарски

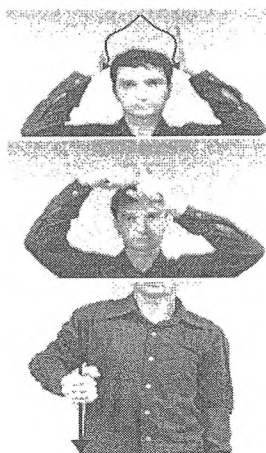
Молитва

Локација: на првата слика пред градите,
на втората и на третата слика во
пределот на лицето
Облик на рацете: на првата слика рамни
раце, на втората слика „1“ рака, на третата
слика рамни раце
Движење: на првата слика нема движење, на
втората слика кратко од брадата нагоре и назад, на
третата слика од градите нагоре кон небото

Папа

Локација: на главата
Облик на раката: свиткана
Движење: нема

Папа

Локација: на првата и на втората слика над
главата, на третата слика во пределот на трупот
Облик на рацете: на првата слика рамни раце,
на втората слика „1“ рака, на третата
слика затворена рака
Движење: на првата слика брановито формирајќи ја
капата на папата, на втората слика нема движење,
на третата слика од рамената кон нозете надолу

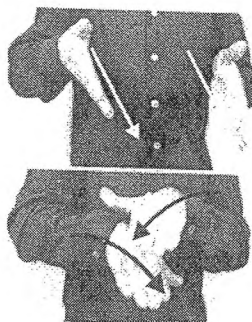
Македонски

Закоп

Локација: пред градите
Облик на рацете: рамни раце
Движење: кон напред

Бугарски

Погребение

Локација: пред стомакот
Облик на рацете: рамни раце
Движење: на првата слика надолу, на третата слика десната рака се движи надолу, а левата се става врз десната и се движи надолу

Православен

Локација: пред трупот
Облик на раката: собрана рака
Движење: нема

Православен

Локација: пред трупот
Облик на раката: затворена рака
Движење: раката се движи така што формира крст

Македонски

Свеќа

Локација: пред трупот
Облик на раката: „1“ рака
Движење: нема

Бугарски

Свещ

Локација: пред градите
Облик на рацете: на првата слика затворени раце,
на втората слика „1“ рака
Движење: на првата слика од градите надолу и
надесно, на втората слика е претставена свеќата

Светец

Локација: над главата
Облик на рацете: свиткана „L“
Движење: над главата формирајќи круг

Светец

Локација: на првата слика во пределот на главата,
на втората слика пред градите
Облик на рацете: на првата слика затворени раце,
на втората слика досредниот прст и палецот се
собрани
Движење: на првата слика рацете формираат
ореол од челото кон надвор, на втората слика нема
движење

IV.8 Ментални активности

58

Македонски

Идеја

Локација: над слепоочницата
Облик на раката: „1“ рака
Движење: кратко настрана

Бугарски

Идея

Локација: слепоочница
Облик на раката: „1“ рака
Движење: спирално нагоре

Интелигентен

Локација: во пределот на челото
Облик на раката: рамно „О“
Движење: кратко нагоре

Интелигентен

Локација: над главата
Облик на раката: рамна „L“ рака
Движење: кратко нагоре

58 Сојуз на глуви и наглуви на Република Македонија, 2000: *Македонски речник на знаковен јазик*, Тетово: Печатница Напредок, 181-185.

58 Джангазова С., Мудева Д., Мошева М., Пенев В., 2009: *Жестомимичен речник на религиозна тематика*, Софија, АГАТО, 7-144.

Македонски

Мисли

Локација: во пределот на веѓите
Облик на раката: „1“ рака
Движење: кружно

Бугарски

Мисля

Локација: пред челото
Облик на раката: отворена рамна рака
Движење: од лево кон десно брзо

Намера

Локација: пределот на челото
Облик на раката: рамна „L“ со
собран палец
Движење: кратко надолу

Намерение

Локација: на првата слика слепоочница,
на втората слика пред градите
Облик на рацете: на првата слика „1“ рака,
на втората слика рамна рака
Движење: право напред

Паметен

Локација: во пределот на слепоочницата
Облик на раката: „1“ рака
Движење: нема

Умен

Локација: слепоочница
Облик на раката: „1“ рака
Движење: кратко настрана

Македонски

Сомневање

Локација: пред носот
Облик на раката: рамна рака
Движење: лево/десно

Бугарски

Съмнение

Локација: слепоочница
Облик на раката: „1“ рака
Движење: вртливо, неопределено

Теорија

Локација: во пределот на слепоочницата
Облик на раката: рамна рака
Движење: спирално надесно

Теория

Локација: слепоочница
Облик на раката: рамна рака
Движење: спирално нагоре

Заборави

Локација: пред челото
Облик на раката: рамна рака
Движење: кон десно

Заборавям

Локација: слепоочница
Облик на рацете: на првата слика „1“ рака, на втората слика рамна рака
Движење: долго кон десно

Македонски

Знае

Локација: слепоочница
Облик на раката: „1“ рака
Движење: кратко кон десно

Бугарски

Зная

Локација: слепоочница
Облик на раката: „1“ рака
Движење: кратко кон десно

V. ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА ДОБИЕНИТЕ РЕЗУЛТАТИ

Во истражувањето што беше извршено и претставено во овој магистерски труд беа добиени интересни резултати. Интерпретацијата на резултатите е дадена во следниот прилог.

V.1 Еднорачна азбука на македонскиот и на бугарскиот знаковен јазик

При компаративната анализа во однос на еднорачната азбука во македонскиот и бугарскиот знаковен јазик се констатира следното:

Во знаците за буквите А – А, Л – Л, С – С, Ш – Ш не се уочуваат разлики. Продукцијата се изведува на идентичен начин.

За разлика од нив, минимални разлики се забележуваат при продукција на знаците за буквите К – К, М – М, О – О, Ц – Ц. Кај буквата К разликата е во обликот на палецот (во МЗЈ палецот е помеѓу показалецот и средниот прст, а во БЗЈ палецот е споен со досредниот прст и малиот прст). Буквата М (во МЗЈ се продуцира со споени прсти показалец, среден и досреден прст спуштени надолу, а во БЗЈ истите прсти се спуштени надолу, но не се споени). Буквата О (во МЗЈ се продуцира со спојување на сите четири прсти со палецот формирајќи ја буквата О, а во БЗЈ се продуцира со спојување на палецот и показалецот). Буквата Ц (во МЗЈ се продуцира со раздвоени показалец и среден прст, а палецот е свиткан до показалецот, а во БЗЈ се продуцира со споени показалец и среден прст, а палецот е припоен до досредниот и малиот прст).

Поголеми разлики се забележуваат кај буквите Б – Б, В – В, Г – Г, Д – Д, Е – Е, Ж – Ж, З – З, И – И, Н – Н, П – П, Р – Р, Т – Т, У – У, Ф – Ф, Х – Х, Ч – Ч. Буквата Б (во МЗЈ се продуцира со рамна рака, а во БЗЈ се продуцира со исправен палец, благо свиткан среден прст (формирајќи ја буквата б на ракописно), и споени палец досреден прст и мал прст). Буквата В (во МЗЈ се продуцира со „V” рака, а во БЗЈ се продуцира со рамна рака). Буквата Г (во МЗЈ се продуцира со свиткан показалец и собрана рака, а во БЗЈ се продуцира со исправен палец свртен кон лево и показалец свртен кон долу). Буквата Д (во МЗЈ се продуцира со собрана

рака, а во БЗЈ се продуцира со споени палец и показалец движејќи се спирално нагоре и споени палец, досреден прст и мал прст). Буквата Е (во МЗЈ се продуцира со исправени показалец и палец и собрани досреден прст и мал прст, а средниот прст е над показалецот, во БЗЈ се продуцира со полно „О“). Буквата Ж (во МЗЈ се продуцира со спуштени надолу показалец, среден и досреден прст и со собрани палец и мал прст, а во БЗЈ се продуцира со рамно „О“). Буквата З (во МЗЈ се продуцира со свиткана (канца) „З“, а во БЗЈ се продуцира со исправен показалец (и во воздух се црта буквата З), а другите прсти се споени). Буквата И (во МЗЈ се продуцира со „1“ рака, а во БЗЈ се продуцира со исправени и споени досреден прст и мал прст, а споени палец, показалец и среден прст). Буквата Н (во МЗЈ се продуцира со „Н“ рака, а во БЗЈ се продуцира со исправени показалец, среден прст и мал, а споени палец и досреден прст). Буквата П (во МЗЈ се продуцира со спуштена рака надолу со простор помеѓу палецот и останатите прсти, а во БЗЈ се продуцира со „Н“ рака. Буквата Р (во МЗЈ се продуцира со испреплетени палец и среден прст, а во БЗЈ се продуцира со споени палец и среден прст). Буквата Т (во МЗЈ се продуцира со показалец спуштен надолу и палец свиткан (формирајќи ја горната цртичка од буквата Т), а во БЗЈ се продуцираат со „М“ рака). Буквата У (во МЗЈ се продуцира со исправени показалец и мал прст, а собрани палец, среден и досреден прст, во БЗЈ се продуцира со „У“ рака). Буквата Ф (во МЗЈ се продуцира со рамна рака и споени палец и показалец, а во БЗЈ се продуцира со собрана рака и исправен палец). Буквата Х (во МЗЈ се продуцира со испреплетени показалец и среден прст (формирајќи ја кирилската буква Х), а во БЗЈ се продуцира со модифицирано „Х“). Буквата Ч (во МЗЈ се продуцира со „У“ рака, а во БЗЈ се продуцира со споени палец и показалец).

Постојат група знаци на букви кои ги има во МЗЈ, а ги нема во БЗЈ, тоа се: Ѓ, S, Ј, Љ, Њ, Ќ, Џ. И група знаци на букви кои ги има во БЗЈ, а ги нема во МЗЈ, и тоа се: Й, Щ, Ъ, Ы, Ю, Я.

V.2 Дворачна азбука на македонскиот и на бугарскиот знаковен јазик

При компаративната анализа во однос на дворачната азбука во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик се констатира следното:

Знаците за буквите Ж – Ж, Н – Н, П - П, С - С, Т - Т, Х – Х се продуцираат на ист начин и притоа не се уочени разлики.

Минимални разлики се забележуваат кај знаците за буквите А- А, О- О, Ш-Ш. Буквата А (во МЗЈ се продуцира со собрана рака пред градите и исправен палец свртен кон градите, а во БЗЈ се продуцира со собрана рака свртена странично и исправен палец свртен кон лицето). Буквата О (во МЗЈ се продуцира со „F” рака, а во БЗЈ се продуцира со рамно „O”). Буквата Ш (во МЗЈ се продуцира со десна рака „1” рака и се наоѓа однадвор на левата рака, лева рака „M” рака, а во БЗЈ се продуцира со десна рака „1” рака и се наоѓа однатре на левата рака, лева рака „M” рака).

Поголеми разлики се забележуваат кај буквите Б – Б, В – В, Г – Г, Д – Д, Е – Е, З – З, И – И, К – К, Л – Л, М – М, Р – Р, У – У, Ф – Ф, Ц – Ц, Ч – Ч. Буквата Б (во МЗЈ се продуцира со свиткани раце, а во БЗЈ се продуцира со свиткана „Л”). Буквата В (во МЗЈ се продуцира со „N” раце споени пред градите, а во БЗЈ се продуцира со „N” раце преклопени една врз друга). Буквата Г (во МЗЈ се продуцира со „1” раце, десната исправена, а левата споена со показалецот со десната формирајќи ја графемата Г, а во БЗЈ се продуцира со свиткана „Л” со собран палец). Буквата Д (во МЗЈ се продуцира со затворени раце, десната врз левата, а во БЗЈ се продуцира со свиткан показалец од десната рака поставен над левата рака и собрана лева рака). Буквата Е (во МЗЈ се продуцира со исправени показалец и палец и собрани досреден прст и мал прст, а средниот прст е над показалецот, а во БЗЈ се продуцира со „M” рака со раздвоени показалец, среден и до среден прст). Буквата З (во МЗЈ се продуцира со затворени раце, прекрстени лева преку десна и позиционирани на градите, а во БЗЈ се продуцира со свиткана „L” рака, а показалецот е поставен на долната усна). Буквата И (во МЗЈ се продуцира со „1” рака поставена пред градите, а во БЗЈ се продуцира со „1” рака (десна рака) поставена зад левата и „V” рака (лева рака) право поставена). Буквата К (во МЗЈ се продуцира со „V” рака, а во БЗЈ се продуцира со „1” рака и показалецот од десната рака е над показалецот од левата рака). Буквата Л (во МЗЈ се продуцира со „V” рака свртена надолу следејќи ја графемата Л, а во БЗЈ се продуцира со собрани раце, само палците се слободни и се споени формирајќи ја графемата

Л). Буквата М (во МЗЈ се продуцира со рамни раце, десната се поклопува со левата со прстите, а во БЗЈ се продуцира на два начина - во првиот начин рацете се поставени во форма на рамна „L” рака пред градите, показалците се свртени нагоре, а палците се споени пред градите, во вториот начин рацете се поставени повторно во рамна „L” рака со тоа што сега показалците се свртени нанадвор и се поставени повторно пред градите. Буквата Р (во МЗЈ се продуцира со затворена рака поставена пред градите, а во БЗЈ се продуцира со „С” рака (десна рака) и „1” рака (лева рака), поставени пред градите следејќи ја графемата Р). Буквата У (во МЗЈ се продуцира исправени показалец и мал прст, а собрани палец, среден и досреден прст поставени пред градите, а во БЗЈ се продуцира со собрана рака, а палецот и показалецот го допираат долниот дел на увото). Буквата Ф (во МЗЈ се продуцира со „F” рака (десна рака) и „1” рака (лева рака), во профил свртени ја формираат графемата Ф, а во БЗЈ се продуцира со „F” раце). Буквата Ц (во МЗЈ се продуцира со „F” рака движејќи се кон десно и кон надвор, а во БЗЈ се продуцира со „1” рака (десна рака) и „V” рака (лева рака) следејќи ја графемата Ц). Буквата Ч (во МЗЈ се продуцира со „N” рака (десна рака) поставена помеѓу „V” рака (лева рака) поставени пред градите).

Постојат знаци на букви кои ги има во МЗЈ, а ги нема во БЗЈ, а тоа се: Ѓ, S, Ј, Љ, Њ, Ќ, Џ. И група знаци на букви кои ги има во БЗЈ, а ги нема во МЗЈ, и тоа се: Ў, Щ, Ъ, Ы, Ю, Я.

V.3 Броеви во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик

Во продукцијата на повеќето од знаците за броеви во МЗЈ и во БЗЈ не се уочува разлика. Тоа се знаците за броевите 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10.

Единствена минимална разлика е во тоа што во МЗЈ за знаците 1, 2, 3 и 4 внатрешноста на дланката е свртена спрема надвор, а во БЗЈ е свртена спрема внатре. Во МЗЈ и во БЗЈ за знаците 5, 6, 7, 8, 9 и 10 внатрешноста на дланките е свртена спрема надвор. Во МЗЈ знаците 6, 7, 8 и 9 се продуцираат на тој начин што поголемата бројка се продуцира со десната рака, а помалата со левата, додека во БЗЈ продукцијата е обратна. Бројот 0 (во МЗЈ се формира пред трупот со полно „О”, а во БЗЈ се формира пред трупот со „F” рака). Бројот

3 (три), во МЗЈ се формира пред трупот со „V” рака и нема движење, а во БЗЈ се формира пред трупот со „M” рака и нема движење). Бројот 100 (сто), (во МЗЈ се формира пред трупот со „C” рака и се придвижува кратко надолу, а во БЗЈ се формира со „1” рака (десна рака на горната слика) и „F” рака (десна рака на долната слика) и се појаснува дека на првата слика станува збор за бројот 1, а на втората слика движењето е во позиција на затворен круг, што ги појаснува двете нули од бројот сто). Бројот 1000 (илјада), (во МЗЈ се формира пред стомакот со исправен показалец (десна рака) и рамна рака (лева рака) и десната рака кратко се придвижува кон левата рака, а во БЗЈ се формира пред вратот со исправени показалци од двете раце, а се движи кратко кон лицето). Бројот 1.000.000.000 (милијарда), (во МЗЈ се формира пред стомакот со собрани раце и движењето е повторливо десно-лево, а во БЗЈ се формира над главата со рамна рака и движењето е долго нанадвор).

V.4 Немануелни сигнали во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик

Кој/ Кой: Продукцијата кај овие два знака е проследена со одредени НМС кои се идентични кај МЗЈ и БЗЈ. Тоа се: собрани и спуштени веѓи. Локацијата во МЗЈ е во висина на брадата, а во БЗЈ е пред трупот. Обликот на раката во МЗЈ е исправен показалец, во БЗЈ на првата слика е исправен показалец, а на втората слика се рамни раце. Движењето во МЗЈ е со показалецот напред и назад, а во БЗЈ на првата слика е последователно надолу, а на втората слика е однатре кон надвор.

Зошто/ Зошто: НМС кај овие два знака се исти, со мала разлика во БЗЈ каде што има подигнати рамења, покрај собрани и спуштени веѓи. Локацијата и во МЗЈ и во БЗЈ е пред градите. Обликот на рацете во МЗЈ е собрани прсти, а во БЗЈ е рамни раце. Движењето во МЗЈ е истовремено кратко лево и десно, а во БЗЈ е однатре кон надвор.

Лето/ Лято: НМС кај овие два знака се слични. Во МЗЈ отворени се очите со поглед нагоре, а во БЗЈ отворена уста со насмевка и отворени очи со поглед нагоре. Локацијата и во МЗЈ и во БЗЈ е во пределот на челото. Обликот на раката

во МЗЈ е „L“ со собран палец, а во БЗЈ е „C“ рака. Движењето и во МЗЈ и во БЗЈ е од лево кон десно на челото.

Каде/ Къде: НМС во МЗЈ се собрани и спуштени веѓи, а во БЗЈ се отворена уста и подигнати веѓи. Локацијата и во МЗЈ и во БЗЈ е пред градите. Обликот на рацете и во МЗЈ и во БЗЈ се отворени. Движењето во МЗЈ е истовремено кратко, една кон друга, а во БЗЈ е однатре кон надвор, прво десната, па левата рака.

Лимон/ Лимон: НМС во МЗЈ се отворени очи и благо собрана уста, а во БЗЈ е собрана уста и затворени очи. Локацијата и во МЗЈ и во БЗЈ е пред градите. Обликот на раката: во МЗЈ е затворена, а во БЗЈ е полно „O“. Во МЗЈ за овој знак нема движење, а во БЗЈ движењето е од горе кон долу како кога се става сок во чаша.

Кога/ Кога: НМС во МЗЈ се спуштени и собрани веѓи, а во БЗЈ се собрани веѓи, подигнати рамења и отворена уста. Локацијата и во МЗЈ и во БЗЈ е пред градите. Обликот на рацете во МЗЈ е полусвиткани рамни раце, а во БЗЈ е отворени рамни раце. Движењето во МЗЈ е истовремено лево и десно, а во БЗЈ е однатре кон надвор.

V.5 Иконични форми во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик

Дрво/Дрво: Продукцијата на овој знак во МЗЈ и во БЗЈ е различна. Локацијата во МЗЈ за левата рака е во висина на градите, а за десната е во висина на главата. Во БЗЈ локацијата е пред трупот. Обликот на рацете во МЗЈ е отворена „5“ (лева рака) и рамна (десна рака) и е поставена хоризонтално. Обликот на рацете во БЗЈ е рамни раце и на двете слики. Во МЗЈ движење има само кога се поставуваат рацете, додека во БЗЈ со рацете се следи обликот на дрвото почнувајќи од листовите кон коренот.

Корен/ Корен: при продукција на овој знак можеме да забележиме дека локацијата на знакот е идентична и во МЗЈ и во БЗЈ. Десната рака е отворена со собран палец, а левата е рамна рака во МЗЈ, додека во БЗЈ десната рака е „1“ рака. Движењето во МЗЈ го има само при поставувањето на рацете, а во БЗЈ левата рака се придвижува кратко надолу.

Цвете/ Цвете: продукцијата на овој знак се разликува во целост. Локацијата во МЗЈ е пред градите, а во БЗЈ е пред лицето. Обликот на раката во МЗЈ е свиткана „5“, а во БЗЈ е отворена рамна рака. При продукција на овој знак во МЗЈ нема движење, додека во БЗЈ движењето е кратко десно, нагоре и лево.

Банана/ Банан: локацијата е идентична. Во МЗЈ е пред градите, а во БЗЈ е пред трупот. Обликот на рацете е полно „О“ и во МЗЈ и во БЗЈ. Движењето е исто. Во МЗЈ десната рака се движи околу левата на ист начин како што се лупи банана. Во БЗЈ десната рака се движи во насока како што се лупи банана.

Теле/ Теле: при продукција на овој знак и во МЗЈ и во БЗЈ се забележуваат сосема исти елементи. Локацијата е во пределот на челото. Обликот на рацете е рамна „L“ рака. И нема движење.

Крава/ Крава: локацијата и во МЗЈ и во БЗЈ е во пределот на челото. Обликот на рацете во МЗЈ е рамна „L“ рака, а во БЗЈ е „1“ рака со исправен палец. И во двата знаковни јазика нема движење за овој знак.

Вол/ Вол: Локацијата е во пределот на челото. Обликот на раката во МЗЈ е рамна „L“ рака со палецот свртен кон челото, а во БЗЈ е свиткана „5“ рака. Во МЗЈ нема движење. Во БЗЈ рацете се движат кратко нагоре формирајќи уши.

Авион/ Самолет: при продукција на овој знак битно е да се долови формата на авионот. Локацијата во МЗЈ е во висина на главата. Во БЗЈ е пред градите. Обликот на раката и во МЗЈ и во БЗЈ е исправени палец и мал прст. Движењето во МЗЈ е кратко нагоре со мало свртување на дланката, а во БЗЈ е долго нанадвор и нагоре.

Автомобил/ Автомобил: продукцијата на овој знак е иста и во МЗЈ и во БЗЈ. Локацијата е пред градите. Рацете се затворени, а движењето во МЗЈ е повторливо нагоре и надолу. Во БЗЈ движењето се повторува лево- десно.

Телефон/ Телефон: продукцијата на овој знак е сосема идентична и во МЗЈ и во БЗЈ. Локацијата е во пределот на лицето. Обликот на раката е исправени палец и мал прст во облик на слушалка. А движење нема.

Тиква/ Тиква: локацијата е пред трупот. Обликот на рацете во МЗЈ на горната слика е свиткана “5”, а на долната слика рамна десна и благо собрана лева рака. Во БЗЈ обликот на рацете на горната слика е свиткана “5” и собрана десна рака со исправен палец и отворена рамна рака на долната слика. Движењето во МЗЈ е претставено на долната слика каде што десната рака се движи кратко надолу кон левата. Во БЗЈ движењето на горната слика го следи обликот на тиквата, а на долната слика е кратко повторливо во два правца.

Штрк/ Щркел: локацијата во МЗЈ е во пределот на лицето, а во БЗЈ во пределот на носот. Обликот на раката во МЗЈ е собрани палец и показалец, а во БЗЈ е “V” рака. Движењето во МЗЈ е кратко нанапред, а во БЗЈ е кратко нагоре и надолу.

Бебе/ Бебе: Продукцијата на овој знак е слична во двата знаковни јазика. Локацијата во МЗЈ е пред телото, а во БЗЈ е пред градите. Обликот на рацете е свиткани раце во лакот и малку во дланките кои се свртени нагоре (МЗЈ), и свиткани раце во лакот со отворени дланки (БЗЈ). Движењето во МЗЈ се изведува кога двете раце се нишаат лево-десно со повторливо движење. А во БЗЈ рацете се нишаат само кон лево.

V.6 Лични заменки во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик

Јас/ Аз: локацијата за изведување на овој знак е иста и во МЗЈ и во БЗЈ пред градите. Обликот на раката е „1” рака и во двата знаковни јазика. Движење нема, односно со показалецот се покажува право кон градите.

Ти/ Ти: за овој знак локацијата и во МЗЈ и во БЗЈ е иста пред градите. Обликот на раката е рамна “L” рака. Движење нема.

Тој, таа, тоа/ Той: локацијата во МЗЈ е пред градите од десна страна и во БЗЈ локацијата е идентична. Обликот на раката е исто така идентичен и во МЗЈ и во БЗЈ. Движење нема.

Ние/ Ние: локацијата е иста пред трупот. Обликот на рацете е идентичен - отворена рамна рака. Движењето во МЗЈ е кратко надесно, а во БЗЈ е од градите кон надвор.

Виe/ Вие: локацијата во МЗЈ е пред трупот, а во БЗЈ е пред градите. Обликот на раката во МЗЈ е отворена рамна рака, а во БЗЈ е рамна рака. Движење нема во МЗЈ, додека во БЗЈ движењето е однатре кон надвор.

Тие/ Те: локацијата во МЗЈ е пред трупот, а во БЗЈ пред градите. Обликот на раката во МЗЈ е отворена рамна рака, а во БЗЈ е рамна рака. Движење нема ни во МЗЈ ни во БЗЈ.

V.7 Религијата во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик

Амин/ Амин: Продукцијата на овој знак се разликува затоа што во МЗЈ овој знак е составен од еден знак, а во БЗЈ е составен од три знака. Во МЗЈ локацијата е пред градите, а во БЗЈ на првата слика е пред вратот, на втората слика е пред градите, а на третата слика е во висина на носот. Обликот на раката во МЗЈ е рамна рака, а во БЗЈ на првата слика е исправени показалец, среден и мал прст, а досредниот прст и палецот се споени. На втората слика се отворени рамни раце, а на третата слика е свиткана рака. Движењето во МЗЈ е кратко надолу (како поклонување), а во БЗЈ на првата слика движењето е во облик на крст, на втората слика е од десно кон лево кружно нагоре и на третата слика движењето е од долу кон горе малку свртено кон десно.

Господ/ Бог отец: разлика има во локацијата - во МЗЈ е над главата, а во БЗЈ локацијата на првата и втората слика е пред градите, а на третата слика е пред лицето. Обликот на рацете во МЗЈ е „1” рака, а во БЗЈ е отворени рамни раце. Движењето во МЗЈ е кратко нагоре, а во БЗЈ на првата и на втората слика десната рака се движи нагоре, а левата се движи кон десната. На третата слика десната рака се движи во правец на устата.

Божик/ Рождество Христово: разликата е уочлива во двата јазика. Локацијата во МЗЈ е во пределот на главата, во БЗЈ на првата слика е пред стомакот, а на втората слика е пред градите. Обликот на рацете во МЗЈ е рамни раце, а во БЗЈ на првата слика е рамни раце, на втората слика десната рака е во “8” рака, а левата рака е рамна рака. Движењето во МЗЈ е од главата надолу формирајќи елка, а во БЗЈ на првата слика рацете се движат од стомакот кон подот, а на втората слика десната рака се движи кон левата и ја допира.

Црква/ Църква: локацијата во МЗЈ е во пределот на главата и над неа, а во БЗЈ на првата слика е пред градите, а на втората слика е во пределот на главата. Обликот на рацете во МЗЈ на првата слика е собрана рака, на втората слика е „1” рака. Во БЗЈ обликот на рацете на првата слика е отворени рамни раце, а на втората е „1” рака. Движењето во МЗЈ на првата слика е лево-десно, на втората слика рацете формираат крст. Во БЗЈ на првата слика движењето е од рамената надолу, на втората слика се формира крст со прстите.

Дух/ Дух: локацијата во МЗЈ на е во пределот на главата и градите, а во БЗЈ е пред градите. Обликот на раката во МЗЈ на првата слика е отворени прсти и собрани во круг, а на втората слика е рамно „О”. Во БЗЈ обликот на раката е затворена рака. Движењето во МЗЈ на првата слика е од пределот на главата надолу брановидно, на втората слика нема движење. Во БЗЈ прстите се отвораат нагоре и десно.

Цамија/ Джамия: локацијата во МЗЈ е пред трупот, а во БЗЈ е во пределот на главата. Десната рака е полно „О”, а левата отворена рака е свртена надолу (МЗЈ). Во БЗЈ на првата слика рацете се рамни, а на втората слика собрани се палецот и показалецот. Движењето е кратко од долу кон горе (МЗЈ), а во БЗЈ на првата слика од долу нагоре формирајќи шпиц, на втората слика прстите се собираат и се движат надолу.

Ѓавол/ Дявол: локацијата е во пределот на челото во МЗЈ, а во пределот на главата во БЗЈ. Обликот на раката е рамна “L” рака во МЗЈ и “1” рака во БЗЈ. Во МЗЈ движењето е кратко нанадвор, а во БЗЈ од десно нагоре кон челото.

Икона/ Икона: локацијата во МЗЈ е над главата, а во БЗЈ пред градите. Обликот на рацете во МЗЈ е “1” рака, а во БЗЈ на првата слика е рамно “О”, на втората слика досредниот прст и палецот се допрени. Движење во МЗЈ има од горе надолу формирајќи полукруг, а во МЗЈ на првата слика рацете формираат рамка, на втората слика нема движење.

Камбана/ Камана: во МЗЈ локацијата е пред лицето и градите, а во БЗЈ е во пределот на главата. Обликот на рацете и во МЗЈ и во БЗЈ е затворени раце. Движењето во МЗЈ е надолу (симулира влечење на јажето од камбаната). Во БЗЈ движењето е цикцак како што се движи јажето од камбаната.

Католик/ Католик: локацијата во МЗЈ е пред трупот, во БЗЈ е во пределот на челото. Во МЗЈ имаме отворена рамна рака, а во БЗЈ имаме “1” рака. Движењето во МЗЈ е надолу и лево-десно, а во БЗЈ се црта крст.

Манастир/ Манастир: во МЗЈ локацијата е на челото и над главата, во БЗЈ на првата слика е пред градите, на втората слика е пред вратот и на третата слика е пред стомакот. Обликот на рацете во МЗЈ на првата слика е споени палец, показалец и среден прст, на втората слика е свиткана рака. Во БЗЈ обликот на рацете на првата слика е исправени показалец и среден прст, на втората слика е рамни раце, на третата слика е отворени рамни раце. Движењето во МЗЈ на првата слика е надолу и лево-десно, на втората слика е кратко полукружно кон десно. Во БЗЈ движењето на првата слика е од носот кон градите и од десно кон лево формирајќи крст, на втората слика се формира шпиц со рацете и на третата слика рацете се движат од стомакот кон надвор полукружно.

Молитва/ Молитва: разликата е уочлива во сите категории на Стоуки. Локацијата во МЗЈ е пред трупот, во БЗЈ на првата слика е пред градите, на втората и на третата слика е во пределот на лицето. Обликот на рацете во МЗЈ е рамни раце, во БЗЈ на првата слика е рамни раце, на втората слика е “1” рака, на третата слика е рамни раце. Движење во МЗЈ нема, а во БЗЈ на првата слика нема движење, на втората слика кратко од брадата нагоре и назад, на третата слика од градите нагоре кон небото.

Папа/ Папа: разликата е уочлива во сите категории на Стоуки. Локацијата во МЗЈ е на главата, во БЗЈ на првата и на втората слика е над главата, на третата слика е во пределот на трупот. Обликот на рацете во МЗЈ е свиткани, а во БЗЈ на првата слика е рамни раце, на втората слика е “1” рака, на третата слика е затворена рака. Движење во МЗЈ нема, а во БЗЈ на првата слика брановидно формирајќи ја капата на папата, на втората слика нема движење и на третата слика од рамената кон нозете надолу.

Закоп/ Погребение: локацијата во МЗЈ е пред градите, а во БЗЈ е пред стомакот. Обликот на рацете и во МЗЈ и во БЗЈ е рамни раце. Движење во МЗЈ има само кон напред, а во БЗЈ на првата слика надолу, на втората слика десната рака се движи надолу, а левата се става врз десната и се движи надолу.

Православен/ Православен: локацијата и во МЗЈ и во БЗЈ е пред трупот. Обликот на раката се разликува. Во МЗЈ е собрана, а во БЗЈ е затворена рака. Движење нема во МЗЈ, а во БЗЈ раката се движи така што формира крст.

Свеќа/ Свещ: локацијата во МЗЈ е пред трупот, во БЗЈ е пред градите. Обликот на раката во МЗЈ е „1” рака, а во БЗЈ на првата слика е затворени раце, на втората слика е “1” рака. Во МЗЈ движење нема, а во БЗЈ на првата слика движењето е од градите надолу и надесно, на втората слика е преставена свеќата.

Светец/ Светец: локацијата е над главата во МЗЈ, а во БЗЈ на првата слика е во пределот на главата и на втората слика е пред градите. Обликот на рацете во МЗЈ е свиткана “L”, а во БЗЈ на првата слика е затворени раце, на втората слика досредниот прст и палецот се собрани. Движењето во МЗЈ е над главата и формира круг, а во БЗЈ на првата слика рацете формираат ореол од челото кон надвор, а на втората слика нема движење.

V.8 Ментални активности во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик

Идеја/ Идеја: продукцијата на овие два знака и во МЗЈ и во БЗЈ е иста. Локацијата е во пределот на слепоочницата. Обликот на рацете е ист “1” рака. Движењето во МЗЈ е кратко настрана, а во БЗЈ е спирално нагоре.

Интелигентен/ Интелигентен: локацијата е во пределот на челото кај МЗЈ, и над главата кај БЗЈ. Обликот на раката се разликува - во МЗЈ е рамно “O”, а во БЗЈ е “L” рака. Движењето и во МЗЈ и во БЗЈ е кратко нагоре.

Мисли/ Мисля: во МЗЈ локацијата на овој знак е во пределот на веѓите, а во БЗЈ е пред челото. Обликот на раката во МЗЈ е „1” рака, а во БЗЈ е отворена рамна рака. Движењето во МЗЈ е кружно, а во БЗЈ движењето е од лево кон десно брзо.

Намера/ Намерение: локацијата во МЗЈ е во пределот на челото, а во БЗЈ на првата слика е кај слепоочницата и на втората слика е пред градите.

Обликот на раката е различен. Во МЗЈ е рамна "L" рака со собран палец, а во БЗЈ на првата слика е "1" рака, а на втората слика е рамна рака. Движењето се разликува така што во МЗЈ е кратко надолу, а во БЗЈ е право напред.

Паметен/ Умен: продукцијата на овој знак е иста. Локацијата е во пределот на слепоочницата. Обликот на рака е "1" рака. Движење во МЗЈ нема, а во БЗЈ е кратко настрана.

Сомневање/ Съмнение: локацијата во МЗЈ е пред носот, а во БЗЈ е кај слепоочницата. Обликот на раката е рамна рака во МЗЈ и „1" рака во БЗЈ. Движењето е лево–десно во МЗЈ и вртливо, неопределено во БЗЈ.

Теорија/ Теория: продукцијата на овој знак е иста. Локацијата и во двата знаковни јазика е иста во пределот на слепоочницата. Обликот на раката е рамна рака, а движењето во МЗЈ е спирално надесно. Во БЗЈ движењето е спирално нагоре.

Заборава/ Заборавям: локацијата е пред целото во МЗЈ и кај слепоочницата во БЗЈ. Обликот на рацете е рамна рака во МЗЈ и "1" рака на првата слика и рамна рака на втората слика во БЗЈ. Движењето во МЗЈ е кон десно, а во БЗЈ е долго кон десно.

Знае/ Зная: овој знак се продуцира на ист начин и во МЗЈ и во БЗЈ. Локацијата е кај слепоочницата, обликот на раката е "1" рака, а движењето е кратко кон десно.

VI. ВЕРИФИКАЦИЈА НА ХИПОТЕЗИТЕ

Од компаративната анализа се добија резултати кои ги потврдуваат или ги отфрлаат хипотезите што беа поставени на почетокот на ова истражување.

По спроведената анализа и дискусија од добиените резултати се потврдува основната (нулта) хипотеза која беше водилка на ова истражување - дека постојат разлики во структурата на македонскиот и на бугарскиот знаковен јазик врз основа на категориите на Стоуки (локација, облик на рака/ раце, движење).

Првата хипотеза: Постојат разлики во еднорачната азбука меѓу македонскиот и бугарскиот знаковен јазик, се потврдува. Од анализата на еднорачната азбука можеме да забележиме дека сличности во македонската знаковна азбука и во бугарската знаковна азбука има кај 4 букви. Минимални разлики можеме да забележиме исто така кај 4 букви, додека 16 букви од азбуките се комплетно различни. Постојат и букви што ги има во македонската знаковна азбука, а ги нема во бугарската знаковна азбука и обратно.

Од анализата на резултатите се потврдува и втората хипотеза, а таа гласи: Постојат разлики во дворачната азбука меѓу македонскиот и бугарскиот знаковен јазик. Имено, од анализата можеме да забележиме дека 6 букви се слични, во 3 букви можеме да забележиме минимални разлики, а во 15 букви разликите се многу очигледни. Постојат и букви што ги има во македонската знаковна азбука, а ги нема во бугарската знаковна азбука и обратно.

Од анализата на знаците што означуваат броеви се потврдува и третата хипотеза, која гласи: Не постојат големи разлики при продукција на броевите во македонскиот и бугарскиот знаковен јазик, и можеме да заклучиме дека продукцијата во целост е иста кај 9 броја. Минимални разлики има во продукцијата на 1 број, а поголеми разлики можеме да забележиме при продукција на 4 броја.

Четвртата хипотеза, која гласи: Постојат сличности при продукција на знаци кои се проследени со немануелни сигнали во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик, се потврдува. Можеме да забележиме дека не постојат разлики

при продукцијата на овие знаци кои се проследени со немануелни сигнали во македонскиот знаковен јазик и во бугарскиот знаковен јазик.

Од анализата на резултатите, согласно нотацијата на Стоуки, се потврдува и петтата хипотеза, која гласи: Знаците со иконици форми во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик се слични меѓу себе.

Шестата хипотеза се отфрла, а таа гласи: Знаците кои означуваат заменки во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик се прават на ист начин. Сличности има кај јас/аз, ти/ти и тој, таа, тоа/ той. Разлики при продукцијата има кај ние/ ние, вие/вие и тие/те.

Од анализата на резултатите се отфрла седмата хипотеза, која гласи: Знаците од областа на религијата се продуцираат на идентичен начин во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик. Од анализата можеме да забележиме дека разлика нема во 1 збор (свеќа), минимални разлики се забележуваат во 5 збора (бог отец, ѓавол, католик, православен и закоп), а големи разлики се забележуваат во 11 збора (амин, Божиќ, црква, дух, џамија, икона, камбана и манастир).

Осмата хипотеза, која гласи: Знаците кои означуваат ментални активности и во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик се изведуваат во пределот на главата, се потврдува согласно нотацијата на Стоуки.

VII. ЗАКЛУЧОЦИ

По направената компаративна анализа на македонската еднорачна азбука и на бугарската еднорачна азбука дојдовме до заклучок дека во македонската азбука има поголем број букви што не се среќаваат во бугарскиот знаковен јазик и бугарската азбука има поголем број букви што не се среќаваат во македонскиот знаковен јазик, па поради тоа, овие мануелни азбуки се разликуваат во својата продукција. Македонската мануелна азбука не е слична со бугарската азбука. Но, сепак, постојат некои сличности кај следниве мануелни букви: А-А, Л-Л, М-М, О-О, С-С, У-У, Ц-Ц и Ш-Ш. Исто така, сличности во формата се јавуваат и кај различни букви, на пример: македонските мануелни букви: Б, Ж, И со бугарските мануелни букви: В, Т, С.

По направената компаративна анализа на македонската дворачна азбука и на бугарската дворачна азбука дојдовме до заклучок дека тие се различни. Имено, разлики се забележуваат кај буквите Б, Г, Д, З, И, К, Л, М, Р, У, Ф, Ц и Ч. Постојат и некои букви што се слични во обликот на рацете, но поставеноста е различна, а тоа се: А, В, Ж, Н, и Ш. Многу е мал бројот на букви што се исти во двете дворачни азбуки, а тоа се: О, П, С, Т и Х.

По направената компаративна анализа на броевите кои се продуцираат во македонскиот знаковен јазик и броевите кои се продуцираат во бугарскиот знаковен јазик ќе забележиме дека не постојат големи разлики при продукцијата на истите. Разликата е во поставеноста на рацете и на прстите кои се употребуваат при продукцијата на истите.

По направената компаративна анализа на знаците кои се проследени со немануелни сигнали во македонскиот и во бугарскиот знаковен јазик дојдовме до заклучок дека НМС и во двата знаковни јазика се слични.

По направената компаративна анализа на икониичните знаци кои се продуцираат во македонскиот знаковен јазик и бугарскиот знаковен јазик ќе забележиме дека при продукцијата тие се слични меѓу себе. Обликот на рацете претежно е ист, со некои мали исклучоци, а движењето е скоро идентично бидејќи

се работи за знаци кои се од секојдневниот живот и го следат обликот на знакот (предметот) и сл.

По направената компаративна анализа на личните заменки во македонскиот знаковен јазик и личните заменки во бугарскиот знаковен јазик дојдовме до заклучок дека тие не се продуцираат на ист начин. Продукцијата се разликува кај НИЕ во македонскиот знаковен јазик и НИЕ и ВИЕ во бугарскиот знаковен јазик бидејќи само тука се појавува движење.

По направената компаративна анализа на знаците од областа на религијата во македонскиот знаковен јазик и во бугарскиот знаковен јазик дојдовме до заклучок дека тие се продуцираат различно. Некои знаци се составени од повеќе знаци и формираат еден збор. Се случува знаците во бугарскиот знаковен јазик *амин*, *католик*, *манастир* и *православен* често да го следат движењето надолу, и лево-десно формирајќи крст што е карактеристично за оваа област, а кај македонскиот знаковен јазик немаме вакво движење.

По направената компаративна анализа за знаците кои означуваат ментални активности и во македонскиот знаковен јазик и во бугарскиот знаковен јазик дојдовме до заклучок дека тие се идентични бидејќи и во македонскиот знаковен јазик и во бугарскиот знаковен јазик знаците најчесто се продуцираат во пределот на главата, т.е. слепоочницата.

VIII. ПРЕПОРАКИ

Во однос на оваа компаративна анализа на македонскиот знаковен јазик со бугарскиот знаковен јазик мислиме дека следните истражувања треба да се одвиваат во насоките:

- Потребно е да се воведи образование за професијата толкувачи на знаковниот јазик, одржување на предавања, семинари, обуки, во кои освен начинот на продукција на знаците, ќе се изучува и теоретскиот дел на знаковниот јазик, т.е. структура со сета своја комплексност и сложеност.
- Усовршување на македонскиот знаковен речник со зголемување на бројот на знаци, земајќи ги предвид развојот на техниката, иновациите и времето во кое сега живеат глувите лица.
- Да се направи стандардизација на македонскиот знаковен јазик согласно нотацијата на Стоуки.
- Да се вклучат толкувачи од говорен на знаковен јазик во сите телевизии за да можат и лицата со оштетен слух да ја следат програмата.
- Македонскиот знаковен јазик да се издигне на национално ниво како лингвистички систем, а за тоа е потребно да се направат истражувања на неговата структура.
- Да се подобрат образованието и методите на настава кои ги добиваат глувите лица во училиштата за знаковен јазик. Да се направат и диференцијални речници со посебни знаци за посебни предмети, како на пример: географија, математика, историја, биологија, спорт, информатика и сл.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Акад. Валентин С., 2003: За българският книжовен език през Възражданието-научни факти и псевдонаучни тези, "Македонски научен институт-София"-София.
2. Anderson J. & Ewen C.: 1987. Principles of dependency phonology. Cambridge: Cambridge University.
3. Anderson D. & Reilly J.: 2002. The MacArthur Communicative Development Inventory: Normative data for American Sign Language. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* v. 7 p. 83-106.
4. Allen, G. D., R. B. Wilbur & B.S. Schick.: 1991. Aspects of rhythm in American Sign Language. *Sign Language Studies* v.72, p. 297-320.
5. Arik E.: 2003. Spatial Representations in Turkish and Sign Language of Turkey (TİD). Unpublished MA thesis, University of Amsterdam.
6. Arik E. and Milković M.: 2007. Perspective Taking Strategies in Turkish Sign Language and Croatian Sign Language.: Paper presented at Workshop in General Linguistics 5, University of Wisconsin-Madison, Madison, WI.
7. Бакотић Л., 1936: Речник српскохрватског књижевног језика, Београд.
8. Bayley R.: 2002. The Quantitative Paradigm ; In *The Handbook of Language Variation and Change*, ed. Chambers J. K., Trudgill P., and Schilling-Estes N., Oxford: Blackwell p. 117–41.
9. Bayley R., Lucas C., and Rose M.: 2000. Variation in American Sign Language: The Case of DEAF *Journal of Sociolinguistics* v. 4, p. 81–107.
10. Bickford, J. Albert. 1991. Lexical variation in Mexican Sign Language. *Sign Language Studies* 72:241–276.
11. Boudreault P. & Mayberry R. I.: 2006. 'Grammatical processing in American Sign Language: age of first-language acquisition effects in relation to sign language structure.' *Language and cognitive processes* v.21, p.608-635.
12. Bolot L., Braffort A. & Filhol M.: 2006. ELSI balbutie ! Vers une plateforme d'animation d'avatar signant WACA Toulouse, France.
13. Boutet D., Garcia B.: 2006. Finalités et enjeux linguistiques d'une formalisation graphique de la langue des signes française (LSF). *Glottopol*, v. 7, p. 32-52.

14. Boutla M., Supalla T., Newport E. L., and Bavelier D.: 2004. Short-term memory span: Insights from sign language. *Nature Neuroscience*, v. 7, p. 997-1002.
15. Brentari D.: 1998. *A prosodic model of ASL phonology* Cambridge: MIT Press.
16. Brentari D.: 2006. Effects of language modality on word segmentation: An experimental study of phonological factors in a sign language.: In S. Anderson, L. Goldstein, and C. Best, (eds). *Papers in Laboratory Phonology v.8*, p55-164., Hague: Mouton de Gruyter.
17. Brentari, Diane. 1990. *Theoretical foundations of American Sign Language phonology*. Ph.D.dissertation, University of Chicago.
18. Brentari, Diane. 1998. *A prosodic model of sign language phonology*. Cambridge, MA: MIT Press.
19. Brentari, Diane (ed.) 2010. *Sign languages: A Cambridge language survey*. Cambridge:Cambridge University Press.
20. Brentari, Diane, Marie Coppola, Laura Mazzoni & Susan Goldin-Meadow. 2010. When does a system become phonological? Handshape production in gesturers, signers, and home-signers. Unpublished ms., Purdue University.
21. Brentari, Diane & Petra Eccarius. 2010. Handshape contrasts in Sign Language In Brentari (2010). 284–311.
22. Brentari, Diane, Harry van der Hulst, Els van der Kooij & Wendy Sandler. 1996. [One] Over [All]; [All] Over [One]: A Dependency Phonology analysis of handshape in signlanguages. Unpublished ms., Purdue University, University of Connecticut & Haifa University.
23. Brentari, Diane & Carol Padden. 2001. Native and foreign vocabulary in American Sign Language: A lexicon with multiple origins. In Diane Brentari (ed.) *Foreign vocabulary in sign languages*, Mahwah, NJ: Erlbaum.p. 87–119.
24. Bybee, J.: 2002. Word Frequency and Context of Use in the Lexical Diffusion of Phonetically Conditioned Sound Change *Language Variation and Change* v. 14, p. 261–90.
25. Савић Љ., 2002: *Невербална комуникација глувих и њена интерпретација*, СГНЈ, Београд.
26. Casey S. K. : 2003. "Agreement" in gestures and signed languages: The use of directionality to indicate referents involved in actions.: Unpublished doctoral dissertation, University of California, San Diego.

27. Castello E., 2003: *American Sign Language Dictionary*, Random House Webster's, USA
28. Cecchetto C., Geraci C. and Zucchi S.: 2006. Strategies of relativization in Italian Sign Language.: *Natural Language and Linguistic Theory*, v .25, p. 945-975.
29. Cheek A., Cormier K., Repp A., & Meier R.P.: 2001. Prelinguistic gesture predicts mastery and error in the production of first signs language v. 77, p. 292-323.
30. Сојуз на глуви и наглуви на Република Македонија, 2000: *Македонски речник на знаковен јазик*, Скопје.
31. De Weerd D. & Takkinen R.: 2006. "Different ways of expressing existence in Finnish Sign Language and Flemish Sign Language", presented at the Sign Language Typology Workshop on Possession and Existentials, Max Plank Institute, Nijmegen, The Netherlands.
32. Джангозова С., Мошева М., Стайков Л., 1996: *Български жестомимичен речник*, ИК "Кураж- Тишина" ООД, София.
33. Джангазова С., Мудева Д., Мошева М., Пенев В., 2009: *Жестомимичен речник на религиозна тематика*, АГАТО, София.
34. Eccarius P.: 2002. *Finding common ground: A comparison of handshape across multiple sign languages*. MA thesis, Purdue University.
35. Emmorey K. and Wilson M.: 2004. The Puzzle of Working Memory for sign language. *Trends in Cognitive Science*, v.8, p. 521-523.
36. Filhol M.: 2006. *A sequential approach to lexical sign description LREC*, Workshop on Sign Languages, Genova, Italy.
37. Freezer R.: 1992. "Existentials and other locatives", *Language* v. 68 p. 553-595.
38. Fusellier S. I.: 2004, *Sémiogenèse des langues des signes. Primitives conceptuelles et linguistiques des langues des signes primaires*. Thèse de Doctorat, Université Paris.
39. Ганчева П., Мошева М., Томова Р., Дамянова Н., Вачева И., 2007: *Български жестомимичен речник*, II част, АГАТО, София.
40. Goldin-Meadow, Susan, Carolyn Mylander & Cynthia Butcher. 1995. The resilience of combinatorial structure at the word level: Morphology in self-styled gesture systems, *Cognition* 56.p. 195–262.

41. Goldsmith, John A. 1976. Autosegmental phonology. Ph.D. dissertation, MIT. Goldsmith, John A. (ed.) 1995. The handbook of phonological theory. Cambridge, MA & Oxford: Blackwell.
42. Goswell's.: 2006. Multilingualism and Sign Languages, Lucas C. (eds.), The Sociolinguistics in Deaf Communities series v.12, Gallaudet University Press.
43. Hara Daisuke. 2003. A complexity-based approach to the syllable formation in sign language. Ph.D. dissertation, University of Chicago.
44. Harley H.: 2003. "Possession and the double object construction", In P. PICA ed., Linguistic Variation Yearbook, p.31-70, Amsterdam.
45. Huenerfauth M.: 2006. Generating American Sign Language Classifier Predicates For English-To-ASL Machine Translation Doctoral dissertation, University of Pennsylvania.
46. Јачова З., Ковачева-Вељаноска О., Каровска А., 2011: Разлики меѓу знаковните јазици (ASL, BSL, MSL), Студио Круг, Скопје.
47. Johnston T.: 2006 'W(h)itherthe Deaf Community? Population, Genetics, and the Future of Australian Sign Language' Sign Language Studies v.6, p.137-173.
48. J. Xu, Y. Aoki and Z. Zheng;1992: A Method for Synthesizing Animation to Transmit Sign Language by Intelligent Communication, IEICE Trans. Vol. J75-A, No.9, pp.1509-1515.
49. J. Xu, S.Tanahashi, Y. Sakamoto and Y. Aoki ;1993 Gesture Description and Structure of a Dictionary for Intelligent Communication of Sign Language Images, IEICE Trans. Vol.J76-A, No.9, pp.1332-1341.
50. Karnopp L. B.: 1999. Aquisição Fonológica na Língua Brasileira de Sinais: estudo longitudinal de uma criança surda. Porto Alegre, PUCRS: Tese de Doutorado.
51. Karnopp L. B.: 1994. Aquisição do parâmetro configuração de mão na Língua Brasileira de Sinais (LIBRAS): estudo sobre quatro crianças surdas, filhas de pais surdos. Porto Alegre, PUC: Dissertação de Mestrado.
52. Конески Б., 2004: Граматика на македонскиот литературен јазик, „Коста Абраш“-Охрид.
53. Конески Б.,1967: Историја на македонскиот јазик, „Култура“, Скопје.

54. Kooij E.: 2002. Phonological Categories in Sign Language of the Netherlands the role of phonetic implementation and iconicity., The Netherlands
55. Kyle J. G., Woll B., 1985: Sign Language: The study of deaf people and their language, Cambridge University Press, UK.
56. Liddell, Scott K. & Robert E. Johnson. 1986. American Sign Language compound formation processes, lexicalization and phonological remnants. *Natural Language and Linguistic Theory* 4. p. 445–513.
57. Liddell, Scott K. & Robert E. Johnson. 1989. American Sign Language: The phonological base. *Sign Language Studies* 64. p. 197–277.
58. Liddell K. S., 2003: Grammar, Gesture and Meanin in American Sign Language, Cambridge University Press, UK.
59. McKee D. and Kennedy G.: 2000. Lexical Comparison of Signs from American, Australian, British, and New Zealand Sign Languages., In *The Signs of Language Revisited: An Anthology to Honor Ursula Bellugi and Edward Klima*, ed. Emmorey K. D. and Lane H., Mahwah N.J.: Lawrence Erlbaum, p. 49–76.
60. Meier R. P.: 2006. The form of early signs: Explaining signing children's articulatory development. In Schick B., Marschark M., & Spencer P. E. (Eds.), *Advances in sign language development by deaf children*, Oxford: Oxford University Press. p. 202-230.
61. Meier R. P.: 1982. Icons, analogues, and morphemes: The acquisition of verb agreement in American Sign Language, Doctoral dissertation, University of California, San Diego.
62. Meier R. P., Mauk C. E., Cheek A., & Moreland C. J.: 2008. The form of children's early signs: Iconic or motoric determinants? *Language Learning and Development* v. 4, p. 63-98.
63. Милан Замфиров и Светослава Съева, 2005. Сравнителен анализ на специализирани жестове от българскиот жестов език при ученици със слухови нарушения от Бугарија и Унгарија. *Специална педагогика*, број 3, "Експрес принт"- Софија.
64. Morgan G., Barrett-Jones S., & Stoneham H.: 2007. The first signs of language: Phonological development in British Sign Language. *Applied Psycholinguistics* v. 28, p. 3-22.
65. Мошева М., Ганчева П., 2005: Фразеологичен жестомимичен речник, Съюз на глухите в Бугарија, ЕТ "Китира", Софија.

66. Mulrooney K.: 2002. Variation in ASL Fingerspelling: In Turn-taking, Fingerspelling, and Contact in Signed Languages, ed. Lucas C., *Sociolinguistics in Deaf Communities* Washington, D.C.: Gallaudet University Press., vol. 8. p. 3–23.
67. Newport E. & T. Supalla.: 2000. Sign language research at the millennium. In K. Emmorey & H. Lane, (eds).: *The signs language revisited: An anthology to honor Ursula B. and Edward K.*, p.103-114. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
68. Papagno C., Cecchetto C., Reati F. and Bello L.: 2007. “Processing of syntactically complex sentences relies on verbal short-term memory.: Evidence from a STM patient”, *Cognitive Neuropsychology*.
69. Perlmutter D. and Rozelle L.: 1992. Sonority and syllable structure in American Sign Language. *Linguistic Inquiry* v.23, p.407-442.
70. Petitto L. A.: 1988. “Language” in the prelinguistic child., In Kessel F. S. (eds.). *The development of language and language researchers*, LEA , p. 187-222.
71. Попзлатева Ц., 2010: Човешката глухота социо- културна идентичност и профили на личноста, Ес принт, Софија.
72. Rosen R. S.: 2004. Beginning L2 production errors in ASL lexical phonology.: *Sign Language & Linguistics* v. 7, p. 31-61.
73. Rozelle, L.: 2004. Does location predict handshape? Dependence between phonological parameters *TISLR* 8.
74. Schembri A., and Johnston T.: 2004. Sociolinguistic Variation in Auslan: The Location Variable. Paper presented at the Annual Conference of the Australian Linguistics Society, University of Sydney.
75. Schulmeister R., Reinitzer H., (eds.) 2002: *Progress in Sign Language Research*. In Honor of Siegmung Prillwitz, Hamburg, Germany.
76. S. Kim, S. Shin. J. Li and Y. Aoki ;1997: A Facial Expression Method for Sign Language Image Communication, E- ICE Annual Meeting.
77. Smith-Stark, Thomas C. 1986. *La lengua manual Mexicana*. Unpublished paper. Colegio de Mexico.
78. Studdert K. M. & Lane, H. and Bellugi U. (eds).: 1981. Clues from the differences between signed and spoken language.: In *Signed and spoken language: biological constraints on linguistic form*. Harvard University Press.

79. Šarac K. N., Alibašić C.T. & Wilbur R. B.: 2006. Phonological parameters in Croatian Sign Language.: *Sign Language & Linguistics* v. 9, p. 33-70.
80. Tomasello M., & Farrar M. J.: 1986. Joint attention and early language.: *Child Development* v. 57, p. 1454-1463.
81. Uyechi L.: 1996. *The geometry of visual phonology.*:Stanford, CA: CSLI Publications.
82. Waters G. and Caplan D.: 2005. The relationship between age, processing speed, working memory capacity, and language comprehension. *Memory*, v.13, p.403-413.
83. Wilbur R. B. & Allen G.: 1991. Perceptual evidence against internal structure in ASL syllables.: *Language and Speech* v. 34, p. 27- 46.
84. Wilbur R. B. & Patersen L.: 1997. "Backwards signing and ASL syllable structure." *Language and Speech* v. 40, p. 63-90.
85. Waxman R., & Spencer P. E.: 1997. What mothers do to support infant visual attention: Sensitivities to age and hearing status. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* v. 2, p.104-114.
86. Y. Aoki, S. Tanahashi and J. Xu; 1994. Sign Language Image Processing for Intelligent Communication by a Communications Satellite, ICASSP'94, v.1.5, p.VI197- 200(2)
87. Y. Aoki, S. Tanahashi and H. Sugiyama; 1996. Tracing of Arm Motion by Matching Video Images with 3D Arm Model for Intelligent Communication of Sign Language, *Proc. ICECS'96*, v. 1, p. 53-56.
88. Y. Aoki, S. Tanahashi, A. Burger, H. Hattori and H. Wakoh; 1997. Development of a CG-Animation System for Sign Language Communication between Different Language, *Proc. ICICS'97*, p. 1668-1671.
89. Замфиров М., Съева С., 2004: Жестов речник по човекът и природата, физика и астрономия за 5, 6, 7 и 8 клас на специалните и общообразователните училища, АЛТЕРА, София.
90. <http://www.policy.hu/flora/ressign2.htm> [Accessed 07.05.2013]
91. <http://www.psiha.com/psihagon/328-so-gestovi-do-resenija> [Accessed 07.05.2013]
92. www.gupress.gallaudet.edu/Stokoecompliments.html [Accessed 07.05.2013]
93. www.gupress.gallaudet.edu/stokoe.html [Accessed 07.05.2013]

94. www.sgbbg.com [Accesed 07.05.2013]
95. www.people.cohums.ohio-state.edu/chan9/ling/theses/xu-wang_2006_ma.pdf [Acceses 07.05.2013]
96. www.editora-arara-azul.com.br/ebooks/catalogo/1.pdf [Accesed 07.05.2013]
97. www.sil.org/silesr/2012/silesr2012-021_ESR_362.pdf [Accesed 07.05.2013]
98. <http://www.sil.org/mexico/lenguajes-de-signos/G009i-Identity-mfs.pdf> [Accesed 08.05.2013]
99. http://www.cuhk.edu.hk/lin/new/doc/ma_papers/macla/Silva_2011-12.pdf [Accesses 08.05.2013]
100. <http://www.bisal.bbk.ac.uk/publications/volume2/papers/article6> [Accesed 08.05.2013]
101. http://pubman.mpg.de/pubman/item/escidoc:406590:3/component/escidoc:406589/contact_quintopozos2002_s.pdf [Accesed 08.05.2013]
102. http://home.claranet.nl/users/mhx/Forth_sign.pdf [Accesed 25.07.2013]
103. 103. <http://www.editora-arara-azul.com.br/ebooks/catalogo/complete.pdf> p. 21 [Accesed 30.08.2013]
104. http://www.deafmkd.org.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=58&Itemid=83
105. <http://clml.uchicago.edu/~jkeane/sll/Papers/Brentari-Companion%20to%20Phonology%20%28chapter%20Handshape%20in%20Sign%20Language%20Phonology%29%20%282011%29.pdf>